

Glaudi Barsòtti

**LA TERRA
DEIS AUTRES**

Vent terral

1979

Capítol I

*C'est nous les Africains
Qui revenons de loin,
Nous venons de Tunisie,
Nous venons des colonies...*

Se cantava fòrça d'aqueu tèmps aquesta cançon. Era mai de mòda que totei lei tangas, rombas, bòps e autreis èrs de dança, que tant n'èran estadas privadas lei gènts, en mai dau manjar, dau tèmps de la guèrra. Subretot lei nistons la cantaviam.

Dins aquela annada 1945, dedins Marselha, aviam plus de besonh de te chalar lei veituras de cavaus, que lei sordats nos fasián far de passejadas sus sei camions que nos agradava mièlhs aquò.

Restavi dins una banlèga polida, lei Tres Lutz. Mei gènts s'èran pres la geréncia d'un bar pichòt, lo Pichon Bar, pèr escais, que lo nom vertadièr èra lo bar Totsants, sus lo camin que va a la Valentina.

Tocant lei Tres-Lutz, t'avián installat un camp de l'armada francesa, e dins de vilàs requisicionadas, te lotjavan de fatmàs pèr lei tabòrs marocans que n'i aviá tanben un camp. Era compausada aquesta armada d'Europencs venguts d'Argeria, quasi toteis oficiers ò sota-oficiers, e d'indigenas argerians pèr la tropa, que li disiam d'Arabs.

Eran braves mai que mai aquestei militars. T'avián totjorn quauque rèn dins lei pòchas pèr donar ai pichòts, que nosautres t'aviam perdut lo gost dau chocolat e qu'assajaviam de regantar lo retard! Ieu, qu'èri lo drollet dau patron dau bar, èri lo gastat: èri pòirit que m'aduisián tot çò que voliáu.

Me faguèri de forras de forras de bònas, de chocolat vitaminat, de boitas de racions americanas... E me donèron un calòt, qu'èra la gaug mai granda de totei lei dròlles que t'empegavan aquò sus lo cap e n'èran fièrs a ne petar!

Venián pèr clients au bar dos sergents argerians, qu'e mai musulmans li fasiá pas crença de se beure d'alcòl. Moamed e Ali li disián. Eran de l'ònga ensèm. Te parlavan un francès quasi sensa accent. Eri bèn collèga amb elei e me prenián sovènt pèr passejar.

Me rapèli qu'un còp me menèron a l'estadivèlòdròm de Marselha. Se donava una corsa de bicicleta sus pista. M'expliquèron qu'a Argier, ont restavan, anavan tanbèn veire lei corsas sus pista qu'aquò li agradava força. Fasián d'espòrt, e mai que mai de velò.

Dins lei convèrsas qu'aviam, li demandavi çò qu'èra Argeria. Me semblava una tèrra estranja bòrd que pèr ieu, Africa èra aquest país misteriós ont i aviá de leons, ont Tarzan senhorajava. Qu'aviáu ausit parlar dei leons d'Atlàs, aquestei que te mostravan dins lei circs, e mai aici, de leons e de circs n'aguèssiam plus vists pèr manca de mangilha!

Lei fasiá rire aquò, que me disián que de leons, fasiá bèu tèmps que n'i aviá plus ailà e qu'ara, Argeria èra un pauc parier que França.

Quasi parier, mai pasmens amb quauquei diferéncias pèr leis abitants. Elei, pèr exemple, qu'èran d'endigenas, avián pas de drechs pariers deis Europencs.

Li plasiá pas tròp quora veniáu sus de problèmas ansin que restavan muts sovènt. Empacha pas qu'estènt que lei quichavi un pauc, e que me fasián fisança, me diguèron que tot aquò non èra pas normau. Coma, venián aici far la guèrra pèr França au nom de la libertat e puèi devian pas èstre pariers de sei camaradas europencs? E pasmens, Moamed èra institutor a Argier mentre qu'Ali trabalhava dins una administracion...

Mai se pensavan que tot aquò cambiariá estènt l'alargament deis idèas nòvas après la victòria sus lo faissisme. Vèrai qu'en Argeria volián pas, de gènts.

Mai, amb un govèrn democratic en metropòli, segur que non se podriá pas esperlongar aquesta situacion.

Aviáu perèus d'amics europencs, coma aquest sergent, tanbèn institutor, qu'eu sabíá tenir un piano e que te jogava d'èrs que t'encantavan lei clients. Qu'au bar aviam un piano!

Un jorn que m'avián balhat un balon de caochoc leugier que se gonflava amb lei bocas, pèr de rire, amb lo bot de la cigarreta abrada, me lo faguèt petar. Me metèri a plorar que n'èra una desolacion. Era tot nèc e non sabíá plus coma me consolar! Fin finala me prometèt de m'aduire un fais de bònas, çò que faguèt de vèspre.

Venguèt la victòria. Partèron lei sordats. Durèt un pauc l'estrambòrd ai Tres-Lutz coma outra part. Se faguèron encara de vòtas e de fèstas que lei gènts avián de besonh de viure, de s'amusar, de brafar, de rire e mai de cantar pèr escafar lei cinc annadas de privacion e de carestia que venián de passar.

S'abauquèt puèi tot aquò d'aise d'aise. Que foguèt mai aquí lo racionament qu'i aviá de dificultats economicas dins una Euròpa arroïnada. Qu'en Indochina, una guèrra nòva s'alestissiá...

S'anavan bastonar ailalin, dins aquest Orient Extrèm, leis Africans, pès-negres e musulmans.

Capítol II

Dins aquesta fin de l'annada 1952, èri a l'escòla de Radioelectricitat de la Lòtja de la Mar de Marselha. Aquí, t'ensenhavan leis escolans siá pèr venir tecnicians en radioelectricitat, siá pèr venir oficiers radioelectricians de la marina mercanda.

D'escòlas ansin, n'i a aviá pas gaire en França. Benlèu un desenau. Marselha ne teniá tres qu'èra un pòrt important. La mai gròssa èra l'escòla de la Lòtia de la Mar. Te recampava dins lei tres-cents escolans venguts un pauc d'en partot d'en Provença e de Lengadòc, e tanbèn de Lyon, de Corsega, de Reünion, d'Africa dau Nòrd.

Aviáu dètz-e-uèch ans. Eri d'alestir lo diplòma d'oficier radio-electrician de la marina mercanda. Eri dins la primera annada d'ensenhament.

En segonda annada, qu'èran pèr passar lo diplòma au mes de junh, se trobavan pron joines que venián de l'armada. T'avián tirat cinc annadas aquí dintre que s'èran engatjats. Me rapèli que l'un t'aviá fach campanha en Indochina, dins la marina nacionala. Te trabalhava fèrme, qu'èra pas a gratis l'escòla! Calíá pagar aquí. Adonc, calíá siá qu'aguèsses tei gènts que paguèsson, siá que paguèsses tu.

Pagava eu. Pagava parier un Argerian: Moamed mai, que li disián a aquest d'aicí. Me sovèni plus de son nom d'ostau. Basta, pèr nosautrei, èran rèn que Moamed.

Adonc, pèr de gènts ansin, s'agissiá de daverar lèu lèu lei jòias, que senon te leis aurián jamai.

Confèssi ieu, que me tuavi pas a l'òbra. Mei gènts èran d'obriers qu'avián abandonada la geréncia dau bar dei Tres-Lutz, mai me fasián far d'estudis coma disián. Vivián normalament. De segur, te metián pas de sòus de caire. Mai enfin, me sentiáu pas en marrida postura se veniáu de pas capitar mon examen que de tot biaís, èra previst rèn que pèr l'annada venènta.

Se podián pas permetre aquò Moamed e mai aquestei que venián de l'armada. Tanbèn, t'arrestava pas d'obrar Moamed: devian te lei far longas lei velhadas pèr estudiar. La resulta n'es qu'èra l'un dei melhors de l'escòla que te preniá quasi totjorn de 18 sus 20 pèr lei nòtas. E l'examen te l'aguèt dau primier còp.

Pasmens, çò que reteni d'eu, es pas tant aquela ràbia de trabalhar pèr fin de capitar l'examen. Non. Mai es que te teniá de prepaus sus l'independéncia d'Argeria. Que se geinava pas pèr ne parlar. Contava a toteis aquestei que l'escotavan qu'èra pèr la desseparacion d'Argeria e mai de França. Aviá de qué t'estonar aquesta posicion, que pèr nosautres, Argeria èra tèrra francesa, e que se pensaviam pas qu'aquò poguèsse èstre contestat pèr degun. I aviá l'Union Francesa, França, nacion de cent milions d'abitants... Devíá èstre un pauc jòbi lo paure Moamed....

D'un autre costat, pèr ieu, que mei gènts avian d'idèas de senèstra e votavan comunista, me disiáu qu'aviá bensai rason... Mai, èra rèn que sentimentau çò que me pensavi, rèn qu'una aplicacion mecanica dei principis democratics. Una mena d'oposicion ais autreis escolans quasi totei venguts de la borgesia e qu'èran anti-comunistas.

Çò segur, es que te lo prenián pas au seriós Moamed. Lo laissavan repapier. Qu'aquò anava pas luenh se disian.

Adonc, son diplòma, lo daverèt au mes de junh de 53, Moamed. Li trobèron un embarcament quasi sus lo còp, sus un cargo. Ai plus pas jamai ausit parlar d'eu.

Capítol III

Venèm de quitar Marselha. Siáu sus lo paquebòt Ville-d'Oran aquest 13 d'abriu de 1956. Aperailalin, se destria encara pron clar la Vèrge de la Gàrdia. Anam passar tocant lo far de Planier. Lo passam. Pren una outra endrechiera lo batèu. Va vèrs lo sud-oèst. Agacham encara aperiáquí doas oradas lo ribeirés de Provença que s'aluencha d'aise d'aise. Puèi, vesèm plus que l'aiga blava de la mar. Siáu sus un paquebòt, verai. Mai, es pas parier que dau tèmps que navigavi dins la marina mercanda pèr officier ràdio. Aicí siáu pas amb lei passatgiers de primiera classa! Qué non! Qué siáu sus la proa amb leis autrei collègas, sordats coma ieu, que partèm pèr Argeria ont t'espèran lei tropas que devon ajudar pèr salvar aquesta província francesa dei felegàs que passan son tèmps a escotelar lei gènts estènt que demandan l'independéncia. Un còp qu'aguèri capitat mon examen d'officier radioelectrician, t'embarquèri sus un cargòt dei Messajariás Maritimas. Dins lo nòrd, a Dunkerque. Adonc, trevèri lei pòrts d'Alemanha, d'Olanda, de Beugica, puèi foguèt Indochina, amb Saïgon que lei Francés èran a mand de quitar. Aquí se satonavan lei sectas, binh-xuyen, cao-dai, hoa-hao, còntra lo govèrn de Ngo Dinh Diem. Faguèri tanbèn China roja amb de pòrts coma Changai, Dairen, Tacú Bar, Tsin Taò, qu'un còp entornats a Saïgon, leis agents dei Rensenhaments Generaus te venián far una vesita a bòrd pèr nos demandar ço qu'aviam vists.

Es totjorn que mon respiech acabat, aguèri d'anar complir lo servici militar. Aquò just au momen, que lo Guiu Mollet e son govèrn, elegits pèr far la patz en Argeria, te rapelavan lei reservistas e te mantenián leis apelats sota lei drapèus estènt que pèr l'aver aquesta patz, parèis que caliá d'en primier ganhar la guèrra, ò puslèu, arribar de mantenir l'òrdre.

Lo 2 de març, èri au Cèntr de Formacion Maritima d'Ortin, tocant Bordèu, e quaranta-dos jorns puèi, pas un de mai, me trobavi sus lo Ville-d'Oran qu'anava justament sus Oran.

Estènt officier ràdio de la marina mercanda, m'avián nomenat matelòt especializat. Amb mon diplòma, èri segur de contunhar de far mon mestier dins la reiala, valènt-a-dire la marina nacionala.

Es egau, aviáu pas de cròia quora embarquèri sus lo Ville-d'Oran. Leis amarras largadas, aviáu coma lo vòmit de veire lo batèu deixar Marselha, ma vila natala. Eri pas supersticios, ò puslèu m'èri jamai pensat de l'èstre: mai augmentava mon ànsia de partir un divèndres 13! Qué volètz, cada jorn t'aduisiá de novas de sordats que s'èran fachs desquilhar dins lei jebèls.

Siam quauquei marins sus lo batèu; se siam recampats ensèm. Avèm mes tocantas nòstrei cadieras lònegas. Lo rèst, son de sordat de l'armada de tèrra e mai quauqueis-uns de l'aviacion.

Assajam de passar lo tèmps en legènt ò en charrant. Cu cap ont anam tombar? Ieu, ai un òrdre de rota pèr lo fòrt Lamona, a Oran. Es l'estacion de ràdio de la marina nacionala; l'amirautat de la region d'Argeria es aquí que la basa navala de Mers-El-Quebir es pas luenh. Marrit que marrit, es melhor d'anar a Oran puslèu que dins lo bled.

Es l'ora dau manjar. Te fasèm pas un repais de milionaris, qué! De ris amb de vianda bolhida. Se deu acampar de polits gasanhs la companhiá de navegacion sus leis esquinas dei sordats! Basta, empassam aquò sensa dire rèn que l'apetís es mòle.

Aürosament que bolega pas tròp la mar.

Que senon, lotjats coma siam, a l'avans dau batèu, seriá estada una brava comèdia, amb lo raquitge d'aquestei passatgiers d'en pertot!

Passam una nuèch pas tròp bòna, qu'alevat de collègas que te dormirián sus de còdols, pèr la màger part trobam lei cadieras lònegas pas fòrça confortablas. Ieu, arribi quasi pas de plegar l'uèlh.

Çò mai enfectant es qu'au mes d'abriu, fa freg en mar, e se podèm gaire anar espaçar sus lo pònt. Restam dins leis entrepònts, e aquí, quora avètz un milierat d'òmes esquichats, d'odors n'i a de totei menas, mai de segur que donan pas d'èr a ròsa.

Ponchèja l'auga. N'i a quauqueis-uns que se van prene una bòla d'èr fresc. Ieu ne siáu. Me desrevelhi en plen la fresquiera.

Dejunam. Charram. Esperam. A miègjorn te manjam mai lo cosinar de la companhia. Una mena de ratatolha e de vianda en saussa. Un collèga nos avisa qu'acomençam d'apercebre la tèrra. Siam totei sus lo pònt. Verai qu'es aquí la costiera d'Argeria.

Encara una orada e podèm veire de detalhs. De bauç. Qu'es ansin facha la costiera tocant Oran. Se destria ara la vila d'Oran. Es quilhada sus un planestèu que vèn s'arrestar sus la mar; e lo pòrt es adabàs. Es fòrça diferent d'Argier qu'i anèri dau tèmps que navigavi dins la marina mercanda. Mentre qu'Argier es una vila virada devèrs la mar, e bèn Oran vira lo cuòu e la mar! Coma se non voliá d'aquesta d'aicí. Es lo segond port d'Argeria pasmens, e mai la vila mai europenca que plus de la mitat de la poblacion es compausada de pèsnegres.

A durat vint-e-sièis oras la traversada. Ara, siam còntra lo cai. Un pauc pus luenh, vesèm lo vièlh paquebòt Athos II, qu'après una carriera militara amb la guèrra de Viet-Nam ont te carrejava mai de quatre mila òmes dins cada viatge, a tornat pres de servici en Argeria. Se reconois pèr sei doas

chaminèas autas e negras, e mai sa gròssa massa longassa que l'avans te tomba drech dins l'aiga, coma lei batèus de la començança dau sègle XX.
Verai que li fan pas tròp atencion lei sordats.

An pas coma ieu l'abitud de far la tria dei batèus mercands pèr l'annada de construccion, la forma ò la companhiá que sei marcas son sus lei chaminèas.

I a de batèus de guèrra au fons dau pòrt. Deu èstre aquí la basa marina d'Oran, qu'es mai pichòta qu'aquesta de Mers-El-Quebir. Flòta un drapèu francés sus de bastiments jaunes blancàs. Son iust au pè d'un pueg aut qu'a la cima un fòrt es quilhat amb un pauc en dessota una capèla.

— Es Santa-Cruz, me vèn un sordat que tocant ieu regarda tanbèn. Conoissi estènt que fa de mes que siáu a Oran e que m'entòrni de permission. I a una vèrge sus la capèla qu'a çò que dison dins lo país, arrestèt una epidemia de colerà en 1849. Lei gènts, mai que mai leis Espanhòus que son nombros, te fan un romavatge ailamondaut un còp pèr an.

Tant o saber que sembla qu'es au pè de Santa-Cruz que restarai! Desbarcam. Nos espèran de camions. I a un segond-mèstre que nos sòna. Nos fa montar. E siam lèu a l'unitat marina d'Oran. Lo segond-mèstre m'ensenha lo camin pèr anar fins au fòrt Lamona qu'es au d'aut de l'unitat marina. Cargui ma saca de matelòt e escali. Siáu solet d'anar aquí; lei collègas an restat amb lo segond-mèstre.

E i siáu au fòrt Lamona. M'avisi tre arribat coma son pas complicats lei marins que vesi. Me recebon fòrça bèn. Me menan au mèstre-principau qu'eu tanbèn es pas faiòu. Siáu lo benvengut. Te cambia aquò dei ròdols ont as l'èr de far cagar lo mond.

Doni mon òrdre de rota:

— Brave! me vèn lo mèstre-principau, un òme gròs e risarèu, t'esperaviam. Vènes de la marina mercanda? Osca! Que sabes ja lo mestier e qu'aquí avèm de besonh de gènts qu'an lo biais. Mai, pèr ara, vai te repausar. Lei collègas te diràn çò necite. Aicí, seràs tranquil pron que fagues pas lo colhon. Me vendràs veire deman de matin, après lei colors.

Capítol IV

Es pas marrida la vida au fòrt Lamona. Siam de servici un jorn, avèm puèi un jorn de campòs. Lei jorns que siam de servici, vira nòstre orari de quart de biais que se tornam de quart ai meteis moments rèn que cada dotze jorns.

Subretot, pèr çò qu'es de la disciplina, es caucanha! De matin, a uèch oras, es lei colors, adonc se cau cargar la camiseta e mai lo bonet que l'autra part dau tèmps, pas degun o demanda e mai pas leis officiers. E parier pèr l'apèu de doas oras de d'après-dinnar.

Sus la tantossada, a quatre oras e mièja, podèm anar en vila se volèm. E ieu m'agrada fòrça estènt que se nos foton la patz pron que faguem lo trabalh, pèr çò qu'es de la mangilha es pas de figas dau meteis banaston. Se manja de mèrda, qué! Adonc, pèr aquestei qu'an de sòus, i a la solucion d'anar sopar en vila.

E es çò que fasèm amb un collèga de la marina mercanda, Renat, qu'ai trobat aquí. Es normand, Renat, que vèn de Rouen. Es arribat au fòrt Lamona un pareu de jorns avans ieu. A navigat a la companhiá Delmas-Vieljeux, qu'an rèn que de cargòts.

A tanbèn un pauc de picalhons de caire, e parier de ieu, sei gènts li mandan sovènt de còlis. Basta frairejam e metèm tot en comun.

Çò que nos rapròcha mai que mai es nòstra situacion d'ancians de la marina mercanda, qu'au fòrt Lamona, alevat dos collègas que fa pron de tèmps que complisson son servici militar e que son venguts quartiers mèstres, i a rèn que d'engatjats...

E pèr tant braves que sian, leis engatjats, nosautreï, leis agacham un pauc pèr de colhetis. Son de faiòus, pas mai.

Adonc, cada après-dinnar, quand siam pas de servici, a quatre oras e mièja picantas, Renat et ieu siam volontaris pèr sortir!

Es lèu facha l'inspeccion. Pron que siguem assatz nets, nos lascia partir lo segond-mèstre de servici.

Pèr anar en vila, passam sota un tunèu pichòt e davant lo pòrt de pesca. Puèi, avèm d'escalar de carrieretas abitadas quasi toteï rèn que pèr d'Espanhòus. Que te representan la majoritat dei pès-negres, leis Espanhòus, a Oran. An ocupat la vila de 1532 a 1790. E son tornats amb la conquista francesa. T'explica aquesta preséncia, pèrque se cocan de tard lei gènts.

Just avans d'arribar au cèntr de la vila, se passa dins de carrieras pobladas de musulmans. E abocam sus la plaça d'armas. Es puèi lo baloard Gambetta e mai la carriera d'Arzew, la Canabiera d'Oran, qué!

E parallèla a aquesta, la carriera d'Alsace-Lorraine, ont se tròban de magasins e un balèti qu'avèm l'escasença d'i anar.

Es simple nòstre programa un còp en vila. Se passejam un pauc dins lei carrieras centralas ò sus lo baloard dau Frònt-de-Mar, que la vista sus la rada es supèrba. O alara, anam au jardin qu'es a costat d'aquest baloard d'aicí, e que sus una paret es empegada una lausa dau sègle XVIII remenant l'ocupacion espanhòla. Nos arriba sovènt d'anar au cinemá perèus.

Encuèi, amb lei dos autrei camaradas ràdio de la mercanda, siam anats se chimar quauque rèn dins un bar. E pèr fin de pas degalhar de tèmps, se fasèm un 421. Pèr saber cu pagarà.

— Es mai ieu! vèn Renat.

— Qué vòs, siás pas favat mon polit! li fa Bernat, lo quartier-mèstre mai ancian, un Parisenc que se pènsa bèn d'aver la quilha dins un pareu de mes.

— Pas favat que pas favat, a ta plaça me fariáu de marrit sang, qué! Nos parlas de lònca de tornar embarcar ai Chargeurs Réunis tre que t'auràn largat, mai dau biais que se passa, me crèsi que i siás pas'ncara! Adonc, preferissi mai de te pagar un veire e de pas me far mei trenta mes de servici...

— Arrèsta tei conariás! Ai ja tirat vint-e-sièis mes... Te parlan de vint-e-uèch, e i serai lèu... Adonc, pèr ara, paga! E puè!, lei faguèssi, trenta mes, tu que ne siás tot bèu just a dos mes d'armada, a ta plaça me demandariau quant n'auriáu encara de tirar!

— M'estonariá que faguèssiam tant de tèmps que tu, fau ieu, que me crèsi que tot serà acabat dins pas gaire. As que de legir lei títols de l'Écho d'Oran... T'anóncian cada jorn de bandas de tres cents a cinc cents felagàs exterminadas... Metem que i ague una part de propaganda dins aquò, tot es pas faus... E lei presoniers que se fan...

— Bensai, fa Andrieu, un Breton aquest, l'autre quartier-mèstre que te tèn una annada d'armada, mai despuèi que siáu a Oran, te parlan de la fin de la rebellion, e au mai ne fan de presoniers coma dises, au mai ne tuan de fèls, e bèn, au mai s'alargan lei zònas d'inseguritat! Alara...

— Tot aquò ditz Bernat, pèr vos explicar, a vosautrei lei blaus, qu'es melhor qu'aguètz pas tròp d'illusions. Mau, acomenci d'aver talent. Anam en çò de Vivece?

— E bèn òc, qu'ai lo ruscle respond Renat. Tot çò que m'avètz dich m'a pas copat l'apetís!

Vivece es un restaurant tengut pèr d'Espanhòus, tocant la carriera d'Arzew. Es a un premier plan. Fan una reduccion de 100 francs ai sordats e s'i manja pron bèn pèr 350 francs. Avèm l'abitud d'anar aquí qu'e mai aguèssiam quauquei picalhons, avèm de se far mèfi se volèm tanbèn se pagar lo cinemà e mai lo balèti.

En çò de Vivece, te rescontram de camaradas dau Fòrt Lamona. De victimas deis afichas de color aquestei, valènt-a-dire d'engatjats. Son braves, mai nosautres, lei civils de la mercanda, sortèm pas amb elei.

S'entornam au fòrt ara. Siam au mes de mai; fa un tèmps doç qu'anóncia l'estiu. Davalam tot charrant lei carrieretas devers lo pòrt vièlh qu'es vengut lo pòrt de pesca d'Oran.

Andrieu n'a son gonfle d'Argeria. Nos o ditz. A lo languì. A pas enveja de s'anar cocar. Se tirassa darrier nautres. A un moment nos vèn:

— E s'anaviam se beure un chicolon a la carriera de l'Aqueduc?

La carriera de l'Aqueduc, que se l'enrega tocant la plaça d'armas, es un pauc especiala. Es la carriera dei radassas. Se fan de bravis affaires aquestei filhas que lei sordats que son venguts aparar la tèrra argeriana an sovènt de besonh de se far consolar. E aquò's un biais demièg d'autres.

Vrai que se pòdon tanbèn far consolar darrier lei molons de carbon, lei sordats, sus lo pòrt; còsta mens car. Mai enfin, es pas parier...

Se passejam un pauc dins la carriera de l'Aqueduc en bosca d'un ostau espitalier. Es pas çò que fa manco. Mai fin finala, puslèu que d'intrar a l'asard, Bernat utiliza son autoritat d'ancian e sensa rèn demandar en degun, te pren un corredor sorn. I es ja anat dins aquesta cauna, nos assegura, e i riscam pas de sospresa. Vague!

Assetada darrier una taula, a l'intrada, la maire-gorrina nos fa pagar cinquanta centimas qu'es la tarifa d'intrada. E mai consomèsses pas ò anèsses pas baisar, as d'escupir!

— Es bensai una província francesa Argeria, fa Bernat, mai aici es legau lo gorrinitge. Au govèrn, pas degun s'es avisat de l'enebir. Es de crèire que deu i aver una especificitat argeriana!

Se sarram dau comptador e comandam de qué beure.

Lo mèmbe ont siam es coma un tubanèu estènt que quasi totei fuman. Es clafit de sordats. Subretot de legionaris. Tre nos veire intrar, nos an fach de plaça aquestei. Que la legion e mai la marina frairèjan de lònca. I aguèsse ont que siá una satonada còtra un legionari, qu'aquest d'aquí te cride:

— Marina, a ieu!, e totei lei marins d'alentorn lo vènon ajudar. Es parier pèr çò qu'es dei marins. Deu venir dei campanhas colonias francesas.

De filhas nos vènon contra. Li disèm qu'avèm de besonh de rèn... Siam aquí pèr se cambiar leis idèas, pas pèr s'enfilhar de radassas. Segur qu'ansin se podriam cambiar leis idèas, mai aquest vèspre pas degun de nautres n'a enveja. Arriba aquò qu'avètz pas de vòlha..

— Te valon pas lei filhas de Hamburg, fa Bernat.

— Que te crèsi li respòndi, qu'ailà aumens, son mai bèlas e mai galhardas! E pèr la tasta, as de qué causir!

— De filhas pèr sordats, pas mai, aquí, vèn tristonet Andrieu.

— Plores plus, que lei tornaràs veire lei filhas de Hamburg, vai, li rebèca Renat. Tè, amb ta cara de carèma me vas donar lo languì a ieu tanbèn!

— N'ai pron, anatz, zo, se'n anam! vèn Andrieu.

— Coma, es tu que nos menas aquí e vos ja partir? fa Renat.

— Oc, qu'ai coma Bernat. Me fan regretar que plus la marina mercanda aquestei pofiasas pintorlejadas que la mitat son d'Arabas, e l'autra mitat de pès-negras que valon pas mièlhs. Me fan passar lo gost de far lamor. Zo!

Tornam davalar devèrs lo pòrt vièlh. Es una ora de matin. Es tot plen d'estèlas lo cèu. Assetats sus de cadieras, de gènts son defòra, que charran, que fa bòn. A Oran sabon pas çò qu'es lo cuèrbe-fucc que i a pas agut datemptats. Dins aquesta vila sembla luenh luenh la guèrra. Nos vaquí au fòrt.

Capítol V

Siáu de quart davant lo pòst. Fau la velha. Ai pas fòrça òbra. Ai començat a uèch oras de matin e n'ai pèr fins a miègjorn. Se va acabar. Ai rebut rèn qu'un messatge dau Cimeterre, l'un dei escortaires de la basa d'Oran que patrolha tocant la frontiera marocana, devèrs Nemors.

Marcha pas mau, la còntabanda ailà. Parèis que t'aduson d'armas a Nador, au Maròc, de batèus, qu'es un pòrt ras de la frontiera argeriana. Puèi, lei te fan passar en Argeria amb de barcas ò pèr la via tèrèstra.

Es acabat lo quart. Bofi un pauc que siáu alassat. Rintrèri de tard, aièr de vèspre. Pérez, un pè-negre, ancian institutor e que parier de ieu fa son servici militar, a tanbèn acabat. Te l'an mes, Pérez, a la susvelhança deis emissions. Au còtra-espionatge se volètz. Sa còla son cargadas de cercar leis emissions dei felagàs ò leis emissions suspèctas que se fan en fonìa. Quora, pèr còp d'asard, ne tròban una, meton en marcha lo magnetofòn pèr fin de la registrar.

Es agut arribat d'aver de resultas... Mai, a çò que m'an dich, lo Pérez, e mai pè-negre, son còr clinariá dau caire dei fèls! E te l'an mes a la susvelhança!

E s'un còp t'anava far coma l'aspirant Maillot que prenguèt lo maquis, au mes d'abri passat, amb un plen cargament d'armas? Verai qu'èra un comunista Maillot, coma dison amb mesprés lei gradats, mai enfin..

S'an benlèu rason, leis Argerians de demandar

l'independéncia de son país, pasmens, avètz vist coma es Oran? E Argier?

Son de metropòlis que leis Europencs leis an bastidas. Seria estat possible sensa elei? D'abandonar tot aquò ais Argerians, te fa chifrar.

Mai d'un autre costat, t'an fach de conariás lei pès-negres. I a tot un racisme qu'arriban pas d'escondre de còp. Tè, fa dos jorns, èri mai de servici. Non estènt de quart, m'èri anat solèlhar sus lei rocàs, darrier lo fòrt. Acomençava de picar dur lo soleu, e m'entornèri pèr me metre un pauc a la sosta. E te tombèri sus un maçon qu'amb una tibra èra a rebocar una paret. Un òme d'aperaquí seissanta ans.

M'apròchi. Me reluca, l'uelh amistós. Me vèn:

— Te, siáu content, d'èstre au fòrt Lamona.

— A! Perqué?

— Perqué? Pèrque la marina es una arma bèla e puèi, li faguèri mon servici dins la marina! Comprenes es pas parier... Enfin, èra pas parier!

— Coma?

— Coma!... E bèn ara es vengut coma dins l'armada de tèrra ò dins l'aviacion que te meton d'arabs dedins! Tè, rèn qu'a Oran, a la basa qu'i trabalhèi sovènt, deu n'i aver un desenau que t'an lo pompon roge! Un escàndol! Una vergonha aquò!

Eri pron enmoscalhat pèr respòndre que l'òme èra encanhat e que lo fariáu pas cambiar de veaire. Riscavi, segon coma virariá, de passar pèr èstre dau bòrd dei reservistas que te desbarcavan cada jorn a Oran e que te fasián de manifestacions còtra la guèrra d'Argeria.

Qu'an bèla te dire que son lei comunistas que leis engimbran aquestei manifestacions, devon pasmens pas toteis èstre comunistas aquestei miliers de joines que braman còtra lo govèrn? O alara, es tota

venguda comunista l'armada! E puèi se cau metre a sa plaça, qu'ais eleccions dau 2 de genier, n'i a un molon que t'an votat pèr lo Guiu Mollet e lo Frònt Republican qu'es estat elegit sus la promessa de la patz en Argeria. N'i a una brava de contradiccion, aquí, qué!
D'un còp me revengèt que quauqu'un, un segond-mèstre crèsi, te l'aviá sonat, lo maçon, mosen Rodriguez. Adonc, èra l'un d'aquesteis Espanhòus, l'òme.

Qu'a Oran, i a mai de pès-negres de soca Espanhòla, que de soca francesa ò judiva. E la terminologia oficiala, dins leis Espanhòus, te còmpta lei Valencians e mai lei Majorquins, pron nombrós.

Es totjorn que teniáu ma respònsa:

— An coma tot lo mond.

Dau moment que son francés, i a pas de rason que n'i ague pas dins la marina. Qu'aicí, en Argeria, totei leis abitants, e mai non sian pas totei de soca francesa, de metropòli, son francés, que, alara?

— Francés elei? Son rèn que de fughòbras lei bonhols!

E raubaires pèr subrepés! Vosautres, se vei que siatz pas nascuts en Argeria! Li agrada de viure dins de porcius: mai podètz pas comprene... Cau èstre nascut aquí pèr s'avisar qu'i a rèn qu'una politica que marche amb lei bonhols: lo baston! I aguèsse un govern francés pèr de verai, fa bèu tèmps que seriá acabada la guèrra que te n'aurián chaplat un brave

molon! La forca, i a rèn qu'aquò pèr èstre respectats amb aquestei gents! Que senon te cagan dessus!

Pas necite de rebeclar, d'explicar. Seria inutil. Mai sembla pas de crèire de veire coma aquest òme, un Espanhòu vengut francés probable pèr causida au servici militar, pòt t'escupir sus lei bonhols coma ditz. Siáu maucorat. E pasmens, deu pas èstre bèn piastrat. Qu es un mestierau pichòt. I a pas gròssa diferéncia entre eu e mai un indigena qu'es obrier en vila. Un mond parèis lei desseparar...

Mai coma vèn que Pérez, d'origina espanhòla tanbèn, fraireiariá amb lei fèls? Sòrton toei dos d'un mitan popular... E non! Pas exactament que l'un es pichon borgés, pichon patron, mentre que l'autre, l'institutor, que li agrada ò non, es tengut de far una analisi sociala amb lei pichòts de l'escòla ont òbra. E pèr pauc que vouguèsse cercar de comprene...

Mai vaquí que me tòrnan lei teorias leninistas qu'ai assajadas d'estudiar... e qu'aguèri pas léser d'arribar au bot. Mai, la patz que prepausa Guiu Mo et d'aquesta passa, perquè lei fèls la refusan? Se podria discutir après, non?

E se lei volián enganar ai fèls, lo govern?

Qu'es bèn possible, que lo Guiu Mollet qu'èra vengut a Argier lo 6 de febrer, t'aviá cridat seba a aqueu moment devant lei nèrvis d'Argeria Francesa. E aviá remplaçat lo generau Catroux pèr Robèrt Lacoste. Oc, foguèssi estat felagà, me seriáu mesfisat.

E cò que me veniá de debanar lo maçon èra pas fach pèr me donar fisança... Devián se pensar ansin leis òmes que te volián crear aquesta Argeria nòva.

Capítol VI

Siáu de corvada de cosina encuèi, valènt-a-dire qu'ai de davalat a la basa navala ont se tròban lei cosinas, pèr fin de quèrre lo repais dei matelòts e dei quartiers-mèstres.

Lei caps-quartiers-mèstres, leis oficiars mariniars, que correspondon ai sota-oficiars de l'armada de tèrra, e mai leis oficiars, an son messe. Nosautres, lei sensa-gradas, la peissalha, e bèn avèm nòstre refectòri au fòrt.

Adonc, pèr cada repais, i a un torn d'organisar pèr fin d'aduire la mangilha. Siam dos pèr aquò.

Davali leis escaliers amb un companh victima deis afichas de color. E nos entieram dins la coa. I a fòrça mond qu'es lo primier servici, aqueu d'onze oras; lo segond se debana partènt de miègjorn.

Laiissi lo collèga a la coa e m'adralhi devèrs lo pòrt. Que sus l'un dei patrolhaires costiers, lo Sabre, sabi que i a un collèga mieu qu'avèm fach lei classas ensèm a Ortin.

Es aquí lo Sabre, de lòng dau cai, faciant lo Commandant-de-Pimodan. Mai pichòt qu'aquest, a dins lei cinquanta metres de lòng sus sièis de larg. Te tira dins lei dos metres cinquanta çò que li permet de rasar lo ribeirés. L'armament es leugier: un canon de 76 a l'avans, un de 40 a l'arrier, e cinc canons de 20. Escali a bòrd.

Arriba lo collèga. Un Marselhés. Charram. Me cònta que devon partir en mession de Surmar, es-a-dire en susvelhança maritima dau caire de Nemors, sus la frontiera marocana ont es installada la D. B. F. M., qu'es la Mièja Brigada de Fusilhiars Marins.

Es elei que son encargats de la pacificacion d'aquest endrech. Parèis que castanha fèrme ailà: fa quauquei jorns, te perdèron, la D. B. F. M. formada pèr bèla part de rapelats, un vintenau d'òmes dins una agacha. N'a encara mau de vèntre qu'aviá d'amics dins lei tuats.

Li prometi de lo tornar veire quora lo Sabre seria mai a Oran. Me ditz tot lo desfèci qu'a d'Argeria, e d'apondre:

— I a que totei lei tuar aquestei felegàs, qu'ansin se'n parlarà plus!

En m'entornant ai cosinas, te passi davant un grop de marins que son a pelar de trufas, lei malatürós! Estènt ràdios, nosautres, au fòrt, siam mai favats que fasèm pas de gàrdia e que siam tanbèn francs de corvadas, alevat la netícia e un pauc de pintura, mai aquesta d'aicí rèn que pèr principi que nos fan pas cagar leis oficiers e leis oficiers marinièrs.

Tot pelant, son a charrar. Arremarqui que dedins la tropa, i a un musulman e qu'es eu que parla mai. A l'èr de voler convéncer sei companhs de quauque rèn, mai d'un biais galejarèu, risarèu:

— Verai, nos dison que leis Argerians siam pariers dei Francés! Qué oc! E qu'avèm lei meteis drechs! Segur! La bèla pròva es que pèr çò qu'es dau vòte, una vòtz de Francés te vau nòu vòtz d'Argerians! Es pas una egalitat vertadièra aquò?

Lo laissan parlar leis autres. Estan muts, coma se foguèsson geinats e qu'aguèsson rèn de respòndre. Que te fa sa propaganda l'Argerian. Es lo primier còp que vesi aquò, e geinats que geinats, an pas l'èr d'èstre turtats pèr çò que ditz lei matelòts.

Es qu'aquò vòu dire que lo sequisson? Non; o crèsi pas. Pas mai que lei rapelats que braman quora arriba la batèu tocant lo cai e que refusan de desbarcar e mai lei pichòtei pès-nègras, bèn aliscadas e sentènt a saboneta que leis espèran pèr comitat d'aculhènça. La gròssa part, te manifestan estènt que vòlon pas venir se satonar aquí. Se pòt pas dire que sián còntre lo manteniment d'Argeria dins l'encastre de França, mai perèus se pòt pas dire qu'agan una consciéncia Argeria Francesa. E aquò tant pèr aquestei que fan son servici militar que pèr aquestei que son engatjats.

D'un biais generau, evitan de parlar d'aquest subjècte e de la revòuta. Se li arriba, es que pòdon pas far autrament, coma pèr exemple s'un òme es mandat pèr ajuda ò remplaçament a la D. B. F. M. ò sus un naviri. E se n'i a que desiran la victòria e que proclaman qu'es mestier de tuar totei leis indigenas, es qu'un còp de complit aiçò, pèr elei la guèrra seriá acabada e aurián pas de far de badat son tèmps de servici escolat.

Curiós tot aquò: d'òmes qu'evitan de parlar d'una guèrra qu'an de far, coma s'èran pas concernits. E que te laissan un autre matelòt, qu'a bèu veire te sostèn lei fèls, debanar sa propaganda sensa li respòndre!

Mai, me deu esperar lo collèga. Ai d'i anar. Vèn just de passar. Cargui de gamèlas e nos vaquí a escalar leis escaliers que menan au fòrt qu'es quilhat amondaut, sus un baucet d'ont avèm una vista espectaculara sus Oran d'un caire, e sus Mers-El-Quebir de l'autre.

— De qué i a pèr manjar? vèni au collèga.

— Coma d'abitud: de mèrda!

S'engana pas: d'uòus durs que sènton a pòirit, un tròç de bistèc amb de trufas fregidas totei negras, de formatge e mai de fruchas. M'acontentarai rèn que dei dessèrts. Amb Renat, se durbirem una boita de buòu e mai una de sardas. Deman de vèspre anarem en cò de Vivece e se manjarem de causas melhoras. Me demandi coma devon far aquestei qu'an pas de sòus ò que recebon pas de còlis? Probable parier d'un jove qu'èra amb ieu a Ortin. Era de Canas aquest jovent. Çò que nos estonava es qu'ai repais, quora nosautres laissaviam fòrça manjalha estènt que la trobaviam marrida, eu s'acampava tot çò que sobrava e empifra te que t'empifraràs! Quand se faguèt la vesita medicala de fin dei classas; e bèn, dins lei sièis setmanas s'èra pres cinc quilòs! Quasi un quilò pèr setmana! Petava d'en pertot dins lei vièstits que li avián donats a l'arribada!

Pas de besonh de precisar que pèr lei autres, èra pas parier e qu'avian debanat, mai d'un, maugrat lei bevendas de lach chocolatat que se podián crompar a la cantina.

Verei que quora siatz paure, l'armada vos pòt aduire quauque rèn. Comprenguèri aquí pèrque de montanhòus de nòstreis endrechs s'engatjèron dins l'armada pèr fin d'escapar a la misèria. E probable que lo jove de Canas, eu tanbèn, un còp acabat son tèmps de servici, se tornarà engatjar. Aumens li permetrà de plus conóisser la fam.

Dins l'après-dinnada que fa caud, vau jogar ai cartas amb de collègas dau temps que Renat es de quart. Es puèi ieu que lo remplaci. A sièis oras, siam liures encara que nos caugue demorar au fòrt, ò puslèu pas sortir de la basa que siam de servici.

Es pron alargada la basa que la diga granda d'Oran que deu far dins lei dos quilometres de lòng i es estada restacada despuèi leis eveniments actuaus.

Siam au mes de junh. Fa bèu tèmps, coma es normau pèr la sason. Pòt anar encuèi, mai fa tres jorns agueriam un còp d'eisseròc que te faguèt pojar lo termometre a 46 gras. Bofava que cremava lo vènt. Es agut arribat a Marselha que d'estiu bofèsse l'eisseròc, mai ailà, de l'autre bòrd de Miegterrana t'arriba un pauc mens caud e se pòt suportar. A Oran, es fòrça penible, as plus ges de vòlha pèr far qué que siá. Te raja d'en pertot la susor e te pega la poussa.

Tòrni quèrre lo sopar amb un collèga. Manjam çò manjable, puèi Renat a ieu acabam pèr una boita de buòu en dauba que nos permetrà de far tirar fins a deman.

S'anam un pauc espaçar que prendrà lo quart Renat pèr finir, d'una ora a quatre oras de matin, e ieu clavarai entre quatre e uèch oras...

Davalam a la diga. Aquò nos cambiarà dau fòrt. I anam sovènt a la diga. Avem l'impression de plus èstre dins un ròdol de l'armada. Faciant la diga, vesèm lo pòrt d'Oran e lei primiers ostaus de la vila que vènon bordejar lo planestèu que domina la mar. Uèi, i a mai lo paquebòt Athos II a cai, e mai lo Sidi-Bel-Abbès, que vènon de carregar son fais de tropas mai ò mens contestatàrias.

Contestatàrias òc! Mai politisadas? Pas tant segur... donc: Es tot barrutlant sus la diga, Renat e ieu ne parlam d'aquò.

Tot relucant lo pòrt e la vila d'Oran, quilhada amondaut, sus lo planestèu, Renat me vèn:

— Es bèu tot aquò, qué! Vèrai que se fasèm cagar aici... mai, seriá nèci de laisser tot çò qu'avèm bastit... Jamai aurián pogut te construire una vila ansin, leis Arabs, un pòrt tant grand...

Me ponhon aquestei reflexions, e subran i fau lo còntre:

— È perqué o aurián pas pogut far, tot aquò, leis Arabs? Son pas plus colhons que nosautres. E t'aguèron pas una civilisacion granda? Tè, me fan rire lei pès-negres, tu, ara, parlas coma elei, que te dison qu'an fach lo país. Còntan de cracas e vòlon leis enganar ai gènts... Qu'e mai lo país se siá alargat partènt de la conquista francesa, es sei rèires, e pas elei, qu'an obrat, qué! Elei, i son pèr rèn: an fach que recebre un eiritatge. Es pas tròp alassant aquò. E se prenon pèr qué? Leis as vist dins lei carrieras aquestei joines que se passèjan e te braman: — Argeria Francesa?

Bòrd que dison qu'es son país, an que d'i anar dins lei jebèls! E que nos lo demandan de lònca, a nosautre, de s'anar far crebar lo vèntre pèr son país!...

Es pas conàs Renat. E clinariá puslèu vèrs la senèstra. E lo sènt bèn que se tèn una dificultat, que me fa:

— T'encanhes pas, qué! Que te pènsas de còp coma ieu... E mai ieu tanpauc sabi çò que me vènes de debanar. Mai es egau... Me sembla pas possible de crèire qu'un jorn aquest país pòsque plus èstre de departements francès... Que posquem plus èstre aquí en França...

— Es França aquí? Vòs galejar! Oran dona benlèu un pauquet aquesta impression mai outra part? I siás agut anat outra part? Dins lo bled, i siás agut anat, non?

— Que si que m'es agut arribat, pèr lo trabalh, quora fasiáu Argeria dins la mercanda...

— È alara? Es França?

— Non... mai i a la comuna, la glèisa...

— È sortit de la comuna, de la glèisa, me pòs explicar tu coma vèn que cau nòu Arabs pèr representar un pè-negre? S'un còp arribas de m'explicar aquò, e mai dins l'encastre d'una democracia borgesa, e bèn te dirai qu'Argeria es una part de França!

— Sabi tot aquò: e l'istòria dei pès-negres que se vòlon servir seis avantatges aici... Mai que vòs, siáu sentimentau, ieu... E pòdi pas me far a aquesta idèa d'una Argeria que seriá plus ligada a França...

A ieu tanbèn m'arriba, quora me rementi de la colleccion dei sagèus postaus tant bèus qu'aviáu... È mai ai glòrias acampadas pèr l'armada francesa dau tèmps de la conquista! E leis espaïs, e lei tiralhaires, e lei mearistas, e l'armada d'Africa! Au fons, es la cançoneta Mon légionnaire... Mai te crèses pas qu'es rèn que de clichats? Qu'es rèn que de tablèus pichòts pron polits que donan d'èr ai jaças a la Maria-Antonieta? Es partènt de causas ansin que te tròbas cocardier e nacionalista!

— Oc! Es coma lo chinanapon dei musicas militaras... O sabi tot çò que dises. E sabi qu'as plen rason.. Pasmens, es lo primier còp que me parlas ansin, tu! M'estona...

E li contèri tot çò qu'aviáu ausit dau musulman que charrava, de matin, quora pelava lei trufas. E li contèri perèus a Renat çò que disiá Moamed, fa tres annadas, a l'escòla de ràdio de la Lòtja de la Mar de Marselha. Ont devíá èstre, ara, Moamed? Dins un maquis bensai, ò terrorista dins una vila, ò mòrt que n'i aviá tant que leis avián sagatats...

Tot plan planet eriam arribats au bot de la diga. De l'autra man de la mar, èra Euròpa, amb lei tèrras de Provença e de Lengadòc, aquesta tèrra occitana... A Oran, aici, au fòrt Lamona, n'i aviá pas de gènts que parlavan amb mon accènt... Aürosament qu'èra aquí Renat. E mai aguèsse pas l'accènt, èra un brave companh. Adonc, èra pas necessari d'aver l'accènt pèr èstre un brave amic...

— È perqué non seriá pas parier amblei musulmans? venguèri to pantaiant a vòtz auta, qué!

— Coma? De qué dises?

— Rèn, rè.. Pensavi a de colhonadas...

— Basta, sas, dins aquest país, es rèn qu'en de colhonadas que se pòt somiar!

Silenciós, s'adralhaviam tornarmai au fòrt. De rasonaments, n'aviam tròp fachs.

Capítol VII

Lei colors acabadas, est matin, lo mèstre-principau qu'es pèr de verai un òme simpatic, çò qu'es pron rar dins l'armada, me ditz:

— Vène amb ieu qu'ai a te parlar.

Intra dins lo burèu. Lo seguissi. S'asseta darrièr la taula.

— Sabes que lei semafòrs ara, son a lei tornar utilizar?

— Lei semafòrs?

— Oc, lei semafòrs. Autre tèmps n'i aviá tot de lòng de la costiera, e es nosautres, la marina, qu'aviam pèr carga de lei tenir. A cha pauc, son estats quasi toteis abandonats. Mai ara, estènt lo quadrilhatge que vòlon metre en plaga lo comandament, e bèn lei meton mai en activitat, lei semafòrs.

— A!

— Adonc, n'i a un qu'es a un cinquantenau de quilometres d'aicí, prèrs de Turgot qu'es un pichon pòrt avans Bení-Saf, dins la region d'Aïn-Temochén. Es lo semafòr dau cap Figalò. L'an un pauc adobat. An de besonh d'un ràdio, de quauqu'un qu'ague un pauc d'abitud dau trafec, e ai pensat e tu.

— A!

— Bon, partiràs deman. As que d'alestir tei affaires. Te passaràn quèrre au fòrt, sus lei nòu oras. Te'n fagues pas que n'auràs pas pèr lòngtèmps de demorar ailà. Tre qu'aurem de mond disponible, te remplaçarem.

Sòrti. M'a ensucat çò que vèn de m'anonciar lo mèstre-principau. Renat m'espèra:

— Alara? De qué se passa?

— De qué se passa?... E bèn, me mandan au cap Figalò! Dins un semafòr!

— Ont es aquò?

— O sabi pas mai que tu... Dau caire d'Aïn-Temochén parèis, mai sus la costiera.

— Encara aüros que tant t'aurián pogut mandar a la D. B. F. M.!

— Possible... Mai, pèr de verai, es l'inconegut.

— Escota, càmbia rèn de se manjar lei sangs a l'avança que serà encara mièlhs qu'aicí bensai. Avèm que d'anar en vila aquest vèspre e se farem un repais bòn que serà, coma que vire, totjorn aquò de pres, qué!

— Siáu pas còtra, mai pèr ara, ai pas fam... Que seriá puslèu lo contrari!

De qué pòt aqueu cap Figalò? Me cèrqui una mapa pèr veire just e just ont es aquel endrech tant agradiu que n'ai pas jamai ausit parlar. Oc, es aquò, es sus lo ribeirés, aperiaquí a cinquanta quilometres d'Oran e mai a un centenau de la frontiera marocana ont i a la zòna Nemors-Pòrt-Sai, tenguda pèr la D. B. F. M... Ansin, serai pas luenh de la D. B. F. M.! Aïn-Temochén es a vint quilometres, e se deu i passar pèr anar au cap Figalò qu'i a pas de camin de lòng de la costiera.

L'endeman, siáu dins la cort dau fòrt Lamona, assetat au caire de ma saca. Espèri la camioneta. Que supausi qu'es una camioneta que me menarà ailaluenh.

Amb Renat t'avèm passada una serada bòn bòn aièr. Aneriam dins un autre restaurant e te fagueriam ribòta que se prengueriam una botelha de Mascarà, un vin que te disi qu'aquò! Te fa dins lei quatòrze gras, e se te pas mèfi siás lèu empegat. Çò que manquèt dé gaire de nos arribar a totei dos. Auriá virat ansin aguèssiam pas pres nòstre tèmps pèr rintrar e foguessiam pas anat, primier, s'espachar dins lo jardin quilhat dessús lo pòrt çò que nos requinquilhèt.

Restarà un sovenir agradiu aquesta sortida dins lei còps de langui. Que siáu pas flame encuèi. De segur, i a lei sobras de la taulejada d'aièr, mai subretot l'inquietud de partir dins un ròdol que conoissi pas.

Intra dins la cort la camioneta, es una Dodge.

Ne davala un segond-mèstre que va au burèu ont se tèn lo mèstre-principau. Me sòna aquest:

— Tè, vaquí lo segond-mèstre que comanda lo semafòr dau cap Figalò... Tot se passarà bèn, veiràs... E seràs lèu mai aici.

Me quicha la man. Partèm. Dins la cort, quauqu'un deu aver avisat lei collègas que son totei acampats alevat aquestei que son de quart. Me dison au reveire. Amb Renat s'embracam. Prometi de li donar de nòvas.

Lampa ara la Dodge sus lo camin d'Aïn-Temochén. Siáu darrièr. Amb ieu lo segond-mèstre:

— Coma te dison? me vèn.

— Glaudi... Glaudi Bòsco.

— A ieu me dison Andrieu Berger. Es nosautres qu'anam tenir lo semafòr.

— Nosautres? Coma? Nosautreï dos?

— Oc, nosautreï dos. Pèr ara... Que parèis que siam pron de dos pèr complir aquest pretzfach! Enfin... Siáu palaficat. Anam èstre rèn que dos pèr te tenir un semafor isolat en plen bled! D'i pensar ai la garganta que s'esquicha. Probable qu'ai la cara que deu virar au gipàs que lo segond-mèstre me vèn:

— Ou! De qu'as? Te sèntes pas bèn?

Fau un esforç. Acomenci de comprene qu'intri dins la guèrra pèr de verai, una mena de guèrra especiala, ont se sap pas ont se tròba l'enemic. Mai, ai lo pensament de pas mostrar la petòcha que me dona aquela constatacion.

— Non... Va bèn ara... Deu èstre la toforassa... Es d'ora mai ja pica... Fa un brave solelhàs!

— Es de l'onga ansin dins lo bled, que i a lo ventolet de la mar pèr donar, aumens de vèspre, l'impression de fresquiera. Vai, es una abitud aquò... Farà melhor au cap Figalò. Lo semafor, fa dos mes que l'an remés en servici. An demandat un voluntari. I siáu anat qu'i aviá una prima de risc interessanta a qu'ai de besonh d'argènt. Oc... Vèni d'aver un mossi, e sas, l'argènt, n'avèm totjorn de besonh, ailàs! I a un matelòt amb ieu. Lo remandan ara, e perèus lo segond-mèstre que m'a remplaçat dau tèmps d'aquesta setmana de permission que me siáu passada a Oran...

— Mai se siam rèn que dos, pèr la gàrdia, coma fasèm?

— Coma fasèm? Es simple que la montam de nuèch mitat-mitat, qué! Bòn, te disiáu que la me siáu passada a Oran la permission, estènt que rèsti a Oran, amb la molher. Avèm un apartament dau caire de la Sanha, sas, aqui ont i a lo camp d'aviacion.

Ara, muti plus. Regardi lo paisatge que se debana. Es valonat. Mai aquí, i a pas de seuvas bèlas coma aquestei de Leberon, dei Mauras ò de la Santa-Bauma. Non, rèn que de garrigas amb d'aubrilhons, pas gaire diferents tot aquò de nòstreï garrigas deis environs de Marselha ò de Nimes. Deu èstre coma au nòstre, e leis aubres, lei devèm trobar dins la montanha.

Te soleva la Dodge que fa avans, de nivols de poussa. E te prenèm aquò en plen dins lei narras. Es secarós lo país. Nè fau la remarca au segond-mèstre Berger:

— Ata! Plòu pas gaire, òc... mai s'un còp plòu, cau veire! De chavanassas! Subretot a l'auton e a la prima.

— Coma au mieu...

— E d'aiga, n'i a pas gaire en fòra d'aquestei periòdes. Qu'au semafor avèm una cistèrna e que siam ravitalhats en aiga rèn qu'un còp pèr mes. S'agís pas de la degalhar... Tant de dire qu'alevat que pèr còp d'astre aguessiam un ravasclàs, e bèn se lavam pas sovènt, e la poussa d'encuèi, la servarem una passada.

Va èstre agradiu qu'ai costuma de me prendre cada iorn una docha! Basta, es un bestiari pron maleable l'òme, e me i farai...

— Quora arribam a Aïn-Temochen?

— A Aïn-Temochen? Mai i nassam pas a Aïn-Temochen. Venèm de passar Bo-Tlelís, dins cinc minutas aurem de virar a drecha e d'enregar lo camin de Bo-Zajar qu'a costat d'aquestat mena de cap-luec de çò que li dison una comuna mixta, i a lo cap Figalò e son semafor tant celebre... Veiràs, joine, as pas de te far de marrit sang que siam pas emmerdats ailà. Siam lei mèstres, qué! E es pas ieu que t'anarai

enfectar! Seràs mièlhs que sus lo Jean-Bart, e mai qu'a Oran...

Segur que lei passejadas te menan pas luenh, mai avèm de qué legir, podèm escotar la ràdio, e avèm tanbèn de tenir lo quart, sensa parlar de la gàrdia. Se debana pron lèu lo tèmps que totei teï ocupacions t'empachan de te far tròp cagar. I a rèn de bèn marrit...

— Bensai... Mai, e lei fèls, n'i a?

— Aquò's un autre affaire. Espèra d'i èstre, qué!

Ara, siam sus lo camin de Bo-Zajar. Es enquitranat rèn que pèr endrechs. Es poussòs mai que mai. Avèm de l'onga aquest païssatge secaros, pelat, amb de tèmps en tèmps d'aubrilhons que semblan gròs. Çò qu'es la relativitat dei causas... Davala lo camin. Siam dins una mena de valon amb de rocàs blancs dei dos bòrds. Me pènsi qu'una agacha aquí te capitariá sensa que posquem rèn far pèr s'aparar.

Respiri mièlhs qu'avèm passat e qu'a pas petat un còp de fusiú. Mai, de contorns, n'i a encara.

Me sòmii qu'aquestei que son dins lo trin, que passan son tèmps pèr camin, dins lei camions, devon l'aver sovènt la caganha!

Deu s'avisar Berger de çò que se passa dins ma cabeça que me vèn:

— As pas n'cara agut l'escasença de tròp barrutlar dins lo bled, qué! Segur que d'agachas n'i a. Mai, te cau pas tròp picar sus d'aquò que dins la region, n'avèm pas agudas fòrça. Se tènem suaus aici lei fèls.

Lei devon aver sei rasons, mai es ansin e avèm pas de nos plànher... E puèi, alevat dins de ròdols ont son lei mèstres dau païs, es melhor pèr elei d'atacar lei veïculs civils ò de camions de l'armada isolats.

— Ata! Mai siam una camioneta isolada, non!

— Oc... Mai aquí, te disi mai qu'es pron rar. Arribèt fa una mesada, tocant Ain-Temochen. Agueriam dos òmes de tuats. E puèi, arriba jamai que çò que deu arribar. Adonc, es pas necite de somiar que cambiarà rèn rèn: un còp atacaràn aici, l'autre còp ailà... I seràs ò i seràs pas.. Es melhor de s'esparnhar lei nèrvs pèr lei moments qu'es necite, qué!

Compreni que Berger deu acomençar de bèn conóisser aquesta guèrra. Es pron jove. Dins lei vintcinc ans. Mai a ja sa filosofia.

Crèsi qu'es una chabènça de tombar amb eu qu'es simpatic, que fa pas de viechs e que tèn una bona experiéncia que me dona fisança.

A un contorn, subran, ailavau, vesèm la mar. Siam quasi arribats. Encara una miejoreta de camin, que te va pas a tota zuerta la Dodge sus aquesta dralha tota traucada, e siam a Bo-Zajar. Un vilatjon. Davant un ostau vesi de sordats musulmans. Davala Berger. L'espèri. Tòrna:

— Siáu anat balhar de corrier a l'administrador de la comuna mixta que se l'esperava.

— A! I a pas de pòsta?

— Si, mai ara espas tròp regulara... Que la pòsta, lo veïcul es sovènt atacat. An comprés lei fèls que d'entrepachar l'administracion es melhor sovènt que d'atacar lei tropas francesas. Alara, lo corrier vèn amb l'armada. L'administrador dins la comuna mixta, es coma diriás un primier cònsol en França: mai es nomenat; una mena de prefècte de comuna, se vòs.

— Son nomenats lei cònsols en Argeria?

— Va segon... Son nomenats dins çò que li dison lei comunas mixtas, valènt-a-dire de regions pobladas pèr gròssa majoritat de musulmans. Dins lei vilas plus importantas ont i a de pès-negres, es elegit un municipi, parier d'en França.

Fasiá camin la Dodge dau tèmps que charraviam. Rotlava ara sus un dralhòu clafit de traucàs espectaclós. Anava quasi d'a pas. Aparèt la man Berger pèr me mostrar quauque rèn:

— Tè, lo vaquí nòstre paradís pichòt! Lo castelàs dau cap Figalò.

Sus un mena de baucet, èra aquí lo semafor que senhorejava. Quauquei minutas encara e calava la Dodge davant.

Donava d'èr a una torreta redona lo semafor. Còtra, i aviá un biga ont flotejava la bandiera francesa dei tres colors. Aquesta biga, me diguèri, seriá d'una bona ajuda s'un còp de fèls li prenián l'enveja de nos atacar! Lo rebocatge èra esquintat que se vesián d'en pertot lei massacans de la paret. Una pòrta de fusta, pron espessa aquesta, e adonc rasseguranta, permetiá d'intrar. I aviá puèi d'escaliers que menavan sus un pontin ont èra bastit, au mitan, l'agachon!

Nos avián aculhit d'un biais amistós mai que mai lo segond-mèstre e lo matelòt dau semafor. Avián quichat la man en totei e Berger li aviá donat lo corrier qu'esperavan. Que dins aquestei ròdols isolats, bèn mai qu'a la vila, es l'un dei pensaments màger deis òmes, lo corrier: coma van la familha, e leis enfants, la molher ò la promessa? De qué te van imaginar dins lei cervèlas s'an ges de nòvas!

Nos faguèron chimar de bièrra que la garganta n'aviá de besonh pèr empassar tota la poussa e mai la sabla que s'èran amolonadas de nòvas!

Ara charram de la vida a Oran. Tornam puèi a la Dodge e toteis ensèm la descargam dei mèrças qu'avèm aduchas. Mai que mai de recaptés, mai tanbèn de municions, quauquei sacas de cement pèr adobar lo semafor, e de bidons d'esséncia pèr lo grop electrogen.

Es puèi lo moment de la partença. Vesèm la Dodge s'entornar vèrs Oran. Sus lo plan arrier nos remplaçan lo segond-mèstre e lo matelòt... Bracèjan pèr nos dire au reveire. Lèu lèu lei vesèm plus.

Capítol VIII

I siáu au cap Figalò! Ma fista, vau assajar de me pas complicar la vida e de la me chalar s'es possible, qué!

Fau lo torn dau bastiment que i siáu pèr restar sabi pas quant de tèmps e mai la promessa dau mèstre-principau. Es dins la mena de torreta que se tròban çò que dirai leis apartaments, valènt-a-dire doas cambras, un mèmbe ont son entrepausats de materiaus e de municions, un autre ont i a lei recaptés, e un darrier que sèrv de cosina e de refectòri. Lo pòst de ràdio es dins l'agachon qu'es adaut dessus la plataforma. Autre tèmps, quora i aviá pas'nca la ràdio, es d'aquí que te tenian d'a ment la costiera leis

agachaires e que devian assenhaler lei passatges dei batèus a Oran sia pèr telefòn, sia quant aquest d'aici existissiá pas ni mai, pèr telegraf Chappe.

Me siau installat dins l'una dei cambras. Recapti meis afaires qu'aquí siau au miu.

Me lascia far Berger. Puèi, se pensant qu'ai finit, me sòna. Es sus la plataforma. Escali. S'es assetat sus la parabanda, còtra la biga qu'au cap flòta lo drapèu.

Te la reluqui d'un èr tant inquiet, aquesta biga, que me vèn: — As rason, qu'es pas tancada a l'endrech que seriá mestier. Qu'aguèsson enveja de nos escotelar, lei fèls, l'aurián bèla... Adonc, te farai pas de discors, que se la volèm salvar, nòstra pèu, se podèm pas laisser anar! Vaquí coma farem. Una setmana, cada nuèch, es ieu que montarai la gàrdia de uèch oras de vèspre a doas oras de matin, puèi prendràs ma seguida fins a l'auba.

La setmana d'après, inversarem. E s'agira de tenir! Se cau pas jamai aconsomir qué! Oblides pas que siás dins un agachon qu'es pas fach pèr la caça ais aucelonets! Qu'aquestei d'aici son gròs e que son elei que te caçan. Te sagatarián tu, e ieu après!

Ai fòrça bèn comprés çò que vòu dire Berger. Se vòli tornar sauve a Oran, se pòt pas permetre de far la mendra colhonada. Me tafura quauque rèn pasmens:

— E leis armas, ont son?

— Leis armas... Es lèu fach lo còmpte: avèm dos fusius Lebel modèl 1893, una mitralheta MAT 49, amb de cartochas a volontat, e vint granadas defensivas.

— Coma? Rèn d'autre? Mai, en de qué sèrvon lei dos

Lebel? Son pèr la ferralha! Rèn qu'un mitralheta... E ai jamai tirai ieu, amb una mitralheta! E lei granadas, m'an jamai après a lei mandar! M'an just fach veire coma lei desrejolar, a Ortin!

— Es ansin, que vòs! Alara, partènt de deman, faràs d'exercicis de tirs amb la mitralheta e lei fusius. De cartochas, te disi mai que n'avèm a bodre! Veses que siam pas en plen sensa rèn! Pèr lei granadas, t'explicarai que s'agís de se far colhonar pèr lei fèls... Seriá tròp còn!

— Es egau... De fusius modèl 1893...

— Te mòstra bèn coma avèm de besonh de lònga de tot tenir d'a ment... Nos cau assajar d'èstre avisat se nos vòlon atacar e pèr aquò, cada còp que nos serà possible, aurem d'anar au doard qu'es ailà... Lo veses, perailà...

M'ensenha dau det una direccion. M'avisi que dins una valenga a benlèu mièja lèga, i a d'ostalets de pèiras platas. Una mechtà coma se sòna aquí. Adonc, es aquò lo doard.

— Mai diràn quauque rèn lei gènts?

— Te li cau pas tròp fisar... Mai se sap jamai que devèm pas laisser escapar la mendra escasença d'aprene qué que siá. Que lo caïd pòt aver après de nòvas e lei nos dire... s'es son interès! I anarem deman, au doard, e te presentarai au caïd.

Es ora, ara, de te prene un pauc lo quart; que dins la jornada, de matin pèr tu serà de nòu a ouze oras, e de vèspre, de cinc a sèt oras... I a quasi pas jamai de trafec pèr nos autres, mai s'un còp n'aguèssiam!

Siam a soleu tremont. E davant mon pòst receptor qu'escoti pèr abitud, ai léser de somiar a ma jornada. Mai, m'empacha pas de me lanhar que l'emtor eu, deu datar d'avans la guèrra de 14! Au semafor tot sembla venir de la recuperacion, coma lo semafor, qué! Sembla que t'agan rasclat tot çò qu'an degut refusar autra part pèr l'acampar aquí.

De tèmps en tèmps, te meti lo pòst fòrt, e me vau espaçar sus la plataforma que vòli relucar se pas degun vèn au semafor. Verai que se veirián venir de luenh, leis estrangiers, estènt que siam quilhats sus d'un baucet e qu'alentorn, i a rèn que d'argelàs pichonets que trachisson entre de rocàs blancàs. Tant que fa jorn, pòt anar, mai la nuèch? Qu'arriba la nuèch qu'es bèn calabrun ara.

Berger eu, es pas desaviat. Qu'a degut se i faire. E ieu perèus que me i farai se siáu pas escotelat avans de poder!

Tremonta lo soleu sus la mer, dins l'endrechiera dau destrech de Gibraltar e mai de Maròc ont desbarcan d'armas pèr lei fèls. Parèis que lei fan puèi passar dins la region, aquestei armas pèr lei carregar vèrs lei maquis d'Oarsenis, de la region de Tlencem e dei planestèus dau sud... Pèr çò au'es de Cabília, arriban puslèu de Tunisia, leis armas a çò que m'a dich Berger.

Çò segur es que lei fèls son bèn armats, e de còps quasi mièlhs armats que nosautres. E parli pas dau cap Figalò! An de fusius modèrns e mai de mitralhetas. Dins leis operacions, l'armada francesa t'a pres de mitralhairitz. Qué cambiament dins lo pareu d'annadas que nos dessepara d'aquest 1er de novèmbre de 1954 qu'acomencèt la rebellion... Qu'a Oran, Perez, l'institutor qu'aviá de simpatias pèr lo F. L. N. m'aviá contat qu'es rèn qu'amb tres-cent-quaranta-noù fusius que venián dei batèstas dau desèrt de la segonda guèrra mondiala que t'avián entamenada la lucha còtra lei Francés! Leis uniformes, leis avián crompats en cò de patilhaies.

E lei tropas, te passavan pas lei mila òmes!

D'aquesta passa, en Argeria, l'armada francesa te tèn dins lei quatre-cents-mila òmes qu'arriban pas d'escrapochinar la rebellion! Pasmens, devon pas èstre tant nombrós lei fèls! Parèis que son pas cinquanta mila...

Mai coma va qu'i a de maqués d'en pertot? I a bèla dire que la poblacion, es pèr fòrça que sostènon la rebellion, que siam dins una guèrra revolucionària qu'es diferenta dei guèrras convencionals, aguèsson pas l'ajuda dau pòple dins sa massa, te tendrián pas quinze jorns lei fèls davant nòstra armada.

Finissi la velha. Avèm pas agut un messatge. Devèm pas gaire comptar. Quina importància estragica te pòt aver lo semafòr dau cap Figalò? Tot bèu just un efècte de dissuasion. E encara, va segon, que se sabon quant siam, lei fèls, nos podran escotelar quand li agradarà.

Siam a mastegar sus la plataforma, Berger e ieu, qu'i a un ventolet agradiu que vèn de la mar e nos refresca de la gròssa calorassa d'aquesta primiera jornada.

Me sembla pas de crèire qu'est matin èri a Oran... La vila aquí, te sembla un sòmi, quicòm d'irreau.... Siam dos òmes, dins un pòst quilhat sus l'autura, qu'esperam que nos vendran remplacar lèu lèu ò que nos mandaràn de prodèus.

Avèm mes la ràdio: Monte-Carlo amb sei cançons un pauc nècias, sei reclams publicitàrias. T'empacha de pensar tròp aquò, qu'es marrit quora siás dins un ròdol parier.

Va èstre nòu òras:

— Te deuriás anar cocar, me vèn Berger, que ieu anarai fins a doas oras e que serà puèi ton torn...

— Oc, i vau...

Davali dins la cambra. Es un luxe d'aver una cambra pèr ieu solet. Mai un luxe que se paga car! Ai pas sòm. Me preni un libre que me siáu crompat a Oran. Un libre en occitan,

— Calendau, de Mistral. Sabi pas parlar bèn bèn l'occitan mai fau mon pron. Parli puslèu mon francés de Marselha que m'an dich qu'es una mescladissa de francés e mai de provençau.

De provençau ò d'occitan coma se ditz ara, qu'es parier, parèis.

Ai un pauc estudiat la gramatica d'un felibre, Xavier de Forvieras. Ai assajat de legir d'Arbaud e mai Mistral dau tèmps que fasiáu meis estudis a Marselha. Era dificil, e sovènt regardavi lo tèxt francés. A Oran, m'a tornat pres l'enveja de legir l'occitan. E adonc, ai crompat, Leis Isclas d'Or, Mirèlha e — Calendau, qu'èran publicats dins una colleccion de librilhons pron polits.

M'agrada Calendau. Qu'es lo pantais d'un país nòstre que tendria sa libertat; tot es idealisat dintre. Mai, te tèn pas sa libertat, Occitània. Es ligada a França parier d'Argeria. E ai gènts li vendria pas idèa de se pas dire francés. Rèsta que pòdi totjorn somiar d'una Occitània independenta... De tot biais, me permet de mièlhs comprendre lo combat deis Argerians, e mai foguèsson pas espès aquestei que devon pensar coma ieu.

E puèi, se pènsi ansin de vètz, d'autrei còps, te pènsi tanbèn a aquesta França etèrna, a sei conquistas, a Argeria que n'avèm fach un país modèrn. Que coma disiá Renat, seriá colhon de pèdre un país qu'es nautres que l'avèm creat.. E après! Pèr lo profièch de cu? L'aguèssiam pas creat, es que leis Argerians te l'aurián pas creat elei? Qué pati! D'un caire França granda amb Argeria ligada a França que ne vouguèt far una part sieuna. De l'autre Occitània liura e Argeria liura, estènt la volontat de seis abitants primiers? Argeria, òc, mai Occitània? Siam pasmens totei d'Indians, Argerians e Occitans, mai d'unei lo sabon, lei autres, non. Coma virar?

E ieu, un jorn siáu pèr la libertat d'Argeria, l'endeman, còtra... E de gènts de senèstra que son pèr l'independéncia argeriana, n'i a. Mai pèr l'independéncia d'Occitània?

O macarèu, n'i a pron! Qu'es pas un autre que montarà la gàrdia a ma plaça a doas oras de matin. Estrèmi lo libre e sarri leis uelhs. Fau un pauc tintèina avans de m'endormir, mai es aquí l'lassament e au bot d'una passada ai plus consciéncia de rèn.

Me bolegan. De qué me vòlon?

— Ou, Glaudi! Es a ton torn de venir passar un moment adaut.

Es Berger; m'explica qu'ai assatz dormit. Ai lei uelhs tot potinos, siáu tot ensucat e ne caudriá pas gaire pèr que me laissèssi mai tombar dins lo lièch. M'espèra pasmens, qu'eu perèus deu èstre alassat. Anatz, Glaudi, zo, te cau te levar! Fau un esforç. Siáu drech. M'abilhi. Escali.

Es assetat l'esquina còtra la biga Berger. A fach de cafè:

— Tè! beu-te aquò, que n'auràs de besonh pèr tenir.

Me desrevelha un pauc lo cafè.

— Bon, me vau cocar ieu. Escota, as pas de te far de marrit sang. Pasmens, non oblides pas que debes pas dormir, qué! Qu'es nòstra vida que riscam de pèdre se o fasiás. Te cau tenir bèn d'a ment lo ròdol. Se lo complisses bèn, ton trabalh, es de luenh que veiràs quauqu'un que se vouldriá aprochar. Mai, mèfi

qu'an un brava biaís pèr s'escondre lei fèls! S'i a qué que siá que te tafura, agues pas crença de me sonar: es melhor de me desrevelhar pèr de rèn que de pas jamai me desrevelhar, qué!

Ai plaçat la mitralheta just a costat de ieu, amb quatre granadas. Aquesta besonha, parèis que basta de la desrejar, de comptar fins a detz, e de la mandar dins l'endrechiera ont la volèm far petar. Aquò's la teoria, mai pèr çò qu'es de la practica, me fa manca! E se la mandavi pas pron luenh, de qué se passariá? Siáu a chifrar sus lo problèma, assetat còtra la parabanda, ras de la biga. Qu'es mon pensament gròs aquesta biga que permet d'escalar quasi sensa empacha sus la plataforma... S'an a venir, pas colhons, es d'aquí que vendràn... Franc que te fagan petar la pòrta, adabàs? Coma preveire?

De tèmps en tèmps, fau lo torn de la plataforma. Agachi a me crebar lels uelhs pèr assajar de destriar quauque rèn dins la sorniera. La luna alarga pron de clartat, e se dessenhàn lei tacas negras dei argelàs que t'envirotan lei rocàs blancàs. S'ausís lo gingolament dei chacaus. Un bruch, i a quauqu'un que cor dintre la grava!

M'auri, aganti la mitralheta, vau tirar! Non, que laissi resquilhar lo det de la destenda... Tirar?

Sus de qué? Vesi rèn... Ai lo còr que fa tifa tafa. Ai lei tressusors. Tremòlan lei cambas... T'ai una petòcha terribla que pòdi pas contarotlar...

A calat lo bruch. Plus rèn. Aleni fòrt. L'èr qu'intra dins lo pitre me fa de bèn. Se relargan mei nèrvis. Me sènti mièlhs. Mai vaquí qu'ai freg ara, e mai la doçor de la nuech.

— Siás còn, macarèu! Mon paure Glaudi, de qué t'arriba? I a agut de bruch, segur... Pasmens, o sabes bèn qu'es de nuèch que sòrton la feruna; Devia èstre un chacau, ò una gerboisa, ò una lèbre, ò un singlar, ò un rainard, ò tot çò que t'agradarà! Se te laissas destinborlar cada còp qu'una bestiòla, e mai una bestiassa, qu'es pas pus marrit, passa dins lo relarg, d'estomagadas as pas finit de te'n prendre e de te cagar ai braias! Zo! Mòstra que siás un òme, qué!

Se mostrar un òme! Polit de dire aquò. Mai enfin, quora trèva lo campèstre la mòrt, es pas tant aisit de n'aplicar lo principi. D'aise d'aise pasmens, tòrni prene mon sangfreg. Oc, segur qu'èra de bestiari... E vira que viraràs, agacha qu'agacharàs. Se sabiau pas just e just çò qu'èra l'agachon dei caçairòts marselhés, ara ai pas comprés! Que rèn vau de lo far. Solament, s'aganta d'aucelonets aquí. Que lei aucelonets, son dedins l'agachon!

Me sarri pas tròp de la parabanda qu'ai crença de far una cibla tròp bèla. Quora fau la virada de la plataforma, me clini, e quand vau còtra la parabanda, me meti quasi d'a genolhons. Ansin, es mens perilhós. Deu èstre lo mestier que vèn.

Verei que totara, èra acotat contre la biga Berger... Benlèu que se pensava qu'èra pas possible que venguèsson pron prèu dau semafor pèr li poder tirar dessus? A d'aquesta biga maudicha! Non, farai pas coma eu, que se sap jamai... E se m'endòrmi? La biga? E puèi mèrda que n'ai pron!

Arremarqui coma una lusor devèrs la mar. Es l'auga que poncheja. Quina gaug! Me sènti sauvat! Es aquí lo jorn, e es clar, se pòt dire, qu'aguèsson agut de nos voler agarrir, lei fèls, non aurian esperar que faguèsse jorn!

Tot batut e rebutat, siáu estat un brave conàs amb ma terror nocturna. I a pas degun defòra. E la biga, segur que se ne cau mesfisar, mai qu'ai pas de l'aver de l'onga en òdi: après tot, se podèm repausar còtra e te tèn son utilitat. Sèrv tanbèn pèr lo drapèu, mai ieu, lo culte dau drapèu, l'ai pas jamai agut. Au revenge m'agradavan mai lei musicas militaras quora èri pichonet...

Es tota plena dau soleu que la fa beluguejar, ara, la mar. Es supèrb aquò. Sembla pas possible qu'aquesta nuèch, dins la region, de gèns sián mòrts, pèr l'encausa de la guèrra... E pasmens, segur qu'es agut arribat dins quauque vilòta, dins de vilatges tocant aquí bensai...

Vau alestir lo cafè. Meti lo dejunar sus la parabanda que i serem mièlhs pèr manjar e qu'apoficharem encara un pauc de la fresquiera de la nuèch. Que la jornada, non podrem pas restar a l'arreja dau soleu. Anem, vai, Berger, es ora de lo desrevelhar. Siam sauves. E la nuèch venèta, coma serà?

Capítol IX

Fa una quinzenada que siáu aquí, amb Berger qu'es pèr de verei un companh fòrça brave. Es militar de carriera, d'acòrdi, e Dieu sap se me plason pas aquest bestiari! Pasmens, e bèn, amb Berger, siam venguts amics cinc sòus. Pèr eu, qu'aviá pas de mestier, l'armada foguèt un biaís d'escapar a la misèria. Passèt pèr l'escòla dei mossis, çò que fa qu'a vint-e-cinc ans es ja segond-mèstre-de-primiera-classa, es-a-dire cap-sergènt dins l'armada de tèrra.

Que l'avançament va plan planet dins la marina. Ansin, alevat de far d'escòlas, metètz dins lei dètz annadas pèr venir segond-mèstre-de-segonda-classa, que correspond au grad de sergènt. E encara, se vos siatz presa una especialitat ont i a pas tròp d'empachas.

Pèr malastre, se vos siatz causit canonier ò cosinier, e bèn, après un vintenau d'annadas de servici, quora avètz lo suc tot pelat, que la cinquantena baneja, portatz encara lo pompon roge, e se tot va bèn, podètz esperar passar segond-mèstre e coifar la casqueta!

Ieu, e mai faguí mon servici militar, serai quartier-mèstre, valènt-a-dire caporau, a la promocion venèta. Vèn de çò qu'èri officier dins la marina mercanda çò que me dona un molonàs de ponchs pèr l'avançament, mentre que leis autres, li cau d'annadas pèr se leis acampar.

Es totjorn que Berger qu'es segond-mèstre timonier pòt veire venir ara. Es tirat son avenir dins la marina: probable que finirà mèstre principau. E encara, li es possible de venir, pèr examen, officier deis equipatges.

Mai, me diguèt qu'aquò l'interessava pas tròp pèr ara. Benlèu qu'acomençarà de se n'entreviar l'an que vèn. Anarà segon leis eveniments.

Çò estonant amb Berger, es qu'es pas faiðu. Pèr eu, la marina nacionala es un mestier parier d'un autre. Me rementa lo mèstre-principau dau fòrt Lamona. Ai pas de me plànher que non seriá estat pas agradiu aguèssi encapat aquí un segond-mèstre rompe dàtil!

Basta, s'es pron bèn debanada aquesta quinzèna. Vèrai que la nuèch ai sèmpe la petòcha. La soleta diferéncia amb la començança es que la mestregi mièlhs. M'a confessat Berger, que pèr eu, èra la meteissa causa! E s'a la començança me ne parlèt pas de sa petòcha, es que vouguèt me balhar fisança.

— Çò que còmpta mai, me diguèt, es pas tant de pas aver paur, que tot lo mond alevat lei calucs, an paur! Non, çò que còmpta mai, es de la mestrejar sa paur, de l'escondre... Te deu pas empacha de complir çò qu'as de far. E un còp passat lo perilh, veritable ò imaginari, s'as la caganha ò la pissanha, as que d'anar cagar ò pissar, qué! Ansin, l'escampas ta petòcha... fins au còp venènt!

A rason. La sènti sèmpe, la paur. Me rosiga lo vèntre, la tripalha. Me quita pas dins aquest semafòr perdut dins una region que lei fèls, sabèm que son tot a l'entorn, sensa jamai èstre assabentat ont son just e just, e cu es felagà, cu o es pas...

M'acompanhèt au doard qu'es pas luenh dau semafòr, Berger. Me presentèt au caïd, qu'es un fonccionari nomenat pèr lo govèrn, es un adjonh de l'administrator.

Nos recebèt força bèn e nos convidèt pèr un mechoi qu'engimbrèt en nòstre onor. Que lei caïds, vòlon sèmpe se far bèn veire dei Francés. Foguèt pèr ieu l'escasença d'un pauc me mesclar a la populacion e mai que mai ai notables.

La primera causa qu'aguèri de remarcar es que dins la nuèch, t'avian sagatat dos òmes dau doard. Nos lei mostrèt lo caïd. T'avián la garganta talhada que badava, e leis avián messas dins la boca lei colhas que li avián copadas.

Aguèri enveja de racar e deguèri sortir pèr bofar d'èr. T'esperavan pèr l'enquèsta una patrolha de l'armada francesa.

Sabiá pas cu podiá aver complit aqueu chaple lo caïd. De segur, de fèls, mai lei simpatisaires de la rebellion, au doard, fasián pas manco. Aquí, devián aver agut rèn que de complicitats que leis assassins venián probable d'autra part. E disiá mai que sabiá rèn de rèn, lo caïd, tot nos afortissènt de son amistat indefectibla tant pèr nosautres que pèr França...

— Ne veiràs d'autres, me venguèt Berger que m'aviá pres a despart.

— Perqué?

— Es bèn simple, qué! Que lo caïd sap cu a complit aquò... O alara a de dobles quasi segurs. Mai son pas de conàs au F. L. N. An comprés, tre la partènça, que dins una guèrra coma aquesta que se debana en Argeria ara, estènt qu'es elei que representan lo pòble, pas la legalitat qu'es un autre afaire, lo pòble, cau d'en primier eliminar lei collaboraires dei Francés. Adonc, t'an tuat quauquei gàrdias-campèstres, de caïds, de secretaris de comunas, de cadis qu'aquestei son de menas de jutges musulmans, de bachagàs e autrei responsables. Sensa parlat d'elegits. Lèu lèu an agut comprés, leis autres, e ara, pèr conviccion ò pèr fòrça, t'ajudan lo F. L. N. Pas degun anarà denonciar de gènts dau F. L. N. que sabon çò que leis espèran! Me diràs qu'es de crims... E après, te crèses que siam melhors nosautres? Es pas jamai polit la guèrra...

— Alara sap tot lo caïd?

— Me sembla bèn.

— E li mandam l'armada pèr ajuda... N'i a pas que son amb nosautres, que resistisson?

— Ata! Lei pòs comptar sus lei dets d'una man. Dins Oarsenis, i a lo bachagà Boalem qu'a armat d'òmes de son endrech e que lucha còntra lei fèls... Mai, avisa-te de l'ambigüetat: pèr lei Francés, es un patriòta de soca nòrd-africana, e pèr lei musulmans es un traite. De tot biais, quant ne veses de Francés que relucan pèr son egau un musulman. De notables, òc.

Mai, leis òmes d'aquestei notables son un pauc mai que de cans, e se'n mesfisan. E se compren, que vira-te e regarda aquest doard...

A rason Berger, que basta de restar un moment au doard pèr comprene çò qu'es la misèria. Es bensai mens dura qu'aquí dins un bidonvila marselhés. Vivon de qué, lei gènts? Quauquei camps de blat, un pauc de liumes, de motons e de cabras. Tot aquò sus un terraire que lo secarum t'esglàsia, que te demandas coma pòt grelhar quicòm. Lo caïd nos semond un mechoi, mai de carn, es que n'i a fòrça que ne manjan? Après, coma vòs que sián contents leis abitants? La soleta solucion, pèr leis òmes qu'an pas de trabalh, es de fugir, d'anar en la vila crèisser lo molon dei caumaires, ò passar la mar pèr la metropòli ont faràn lei trabalhs que pas plus degun lei vòu complir.

Me demandi se França pòt prepausar quauque rèn pèr resòuvre aqueu problèma argerian. Qu'an bèla dire qu'Argeria es França, una província parier d'una altra, aquò's de mots, e pas la realitat. Que lei pòs pas empassar de sembra-veritats ansin quora siás dins aquest doard tocant lo cap Figalò.

E puèi, província, província m'a sèmpre fach susar d'ausir aquest tèrme. Nosautres, lei Provençaus, siam d'una província francesa: cau traduire que pèr nosautres, foguèt una escampa pèr nos escanar nòstra lenga, que siam pas mèstres au nòstre, que tot se fa en francés, que siam comandats pèr de prefèctes que sei mèstres son a París? Mai, lei mèstres cu son? E leis autres Occitans, son d'una altra província, e pasmens a Nimes se parla provençau, e mai siá en Lengadòc! E lo gascon, e lo lengadocian, e lo lemosin, son tocant lo provençau... Qu'es l'occitan, mai o sabon pas lei gènts.

T'explica tot aquò que non la podèm pas far nòstra guèrra de liberacion nacionala parier deis Argerians. Aicí, se sènton prèr leis uns deis autres, lei dròlles dau miègjorn, mai un còp rintrats a l'ostau n'i a pas gaire que t'invocaràn Occitània e se voudràn desseparar de França. Verai qu'au nòstre, lei misèrias, son pas aquestei que trobam aquí. E subretot, se i aguèt conquista de nòstre país, es bèn avans 1830!

E l'integracion qu'aicí es rèn qu'un sòmi, au nòstre, la realisèt la borgesia.

Empacha pas que me tafura. Qu'enfin, te parlan de lòngra de democracia a de libertat, e t'interdison l'occitan dins leis escòlas! Au mièlhs, te permeton un ensenhament qu'es rèn qu'una escampa. E bòrd que son de democrat, aquestei caronhas dau govèrn e sei complices, an que de ne balhar la pròva: perqué auriáu pas drech d'escriure en occitan mei reclamacions a l'administracion? Perqué? Coma dison lei marxistas, i a una contradiccion bèla aquí.

Dau tèmps que me disi tot aiçò, s'es acabat l'alestiment dau mechoi, e Berger me sòna:

— Ou! Arriba, que tot es lèst! Ai lo ruscle ieu! Que de mechoi ansin ne manjaràs pas sovènt!

E verai qu'es una delectacion aquest. Se debana lo repais dins la cort interiora de l'ostau dau caïd. Qu'es lo solet ostau dau doard. Amb nosautrei son convidats lo gàrdia-campèstre e mai lo secretari dau doard. Son de menas d'intermediaris entre la populacion e lo caïd. Son tanbèn nomenats a çò que m'a contat Berger qu'a l'èr de bèn èstre assabentat de l'organizacion administrativa. Avans de venir au cap Figalò, t'a fach tres annadas en Argeria dins mai d'un ròdols. Era a Arzew quora partèt la rebellion. E puèi s'interessa un pauc a tot.

Amb la toforassa, es pas aisit de manjar un mechoi. Fasèm durar. Assagi de far venir la convèrsa sus de ponchs que lei voudriau esclargir. Coma pèr exemple cu son aquestei que t'an escotelat lei dos òmes dau doard, la nuèch passada. Mai, que siá lo caïd, lo gàrdia ò lo secretari fan coma se t'avián rèn ausit. Se quichi tròp, m'explican que deu èstre una banda de felagàs barrutlaires...

— Mai enfin, avètz rèn ausit? Es pas de crèire.

— O, sabes, me vèn lo gàrdia, lei fèls an coma lei chacaus; te fan pas de bruch qu'an lo biais!

— Mai, leis òmes assassinats, de qu'avián fach?

— Es a l'asard... Leis an tuats pèr còp, d'asard.

— Mai, es dins sei ostaus que leis an escotelats, pas defòra! Sabián cu volian tuar, non? Lei devián conóisser?

— Es Allà aquò... Es eu que decidís de l'ora de nòstra naissènça e de nòstra mòrt!

Ne tirarai pas mai. Diràn rèn de mai que vòlon pas mutar. Li agrada mièlhs de charrar de la pluèja que seriá mestier de n'aver un pauc pèr lei liumes, ò de la venguda de l'administrador que li vòlon demandar de gran estènt la culhida de blat marrida.

— Qué te pènsas d'aquò? me fa Berger quand s'entornam au semafor.

— Avètz rason... Devon aver paur, que m'estonariá que de foncionaris, que son pagats pèr França e an avantatge que restam en Argeria, foguèsson complices s'es pas pèr fòrça!

— Oc... E mai n'i ague de foncionaris qu'an causit la dificultat e an passat amb lei fèls. Mai, pas fòrça, verai. E çò mai bèu, es que s'accèpta de far venir de blat, l'administrador, lei fèls n'auràn de quatre parts tres!

— Volètz dire qu'es lo doard que noirís lei fèls?

— Es ansin. Sovènt pèr volontat, mai de còps, o fan pèr fòrça lei notables. Parli pas de cèrts notables qu'èran ja nacionalistas. Se clinan davant lei fèls estènt que tènon a la vida. E lei fonccionaris que s'encargan d'aquesta òbra, se vèn a virar, se trobaràn mai francés que nosautres!

Capítol X

Siáu a far la velha tot esperant un messatge ipotetic. Me legi un libre, Calendau, que m'agrada fòrça amb son Occitània triomfanta, dins un tèmps qu'eriam encara una nacion... Qu'aquí, au cap Figalò, es necessari de pantaiar.

Tot d'una, ai nòstre indicatiu dins leis aures. Oran-Ràdio sòna lo cap Figalò. Quina sorpresa! Qu'es lo primier còp que se passa tal eveniment!

Respòndi. M'ausisson pas. Perseguissi d'emetre: FOU, FOU, FOU, de FUZ, FUZ, FUZ. M'ausisson pas mai. Verai qu'es puslèu pèr un musèu de la ràdio, l'emeteor qu'avèm, que pèr d'emissions operacionals. Tot es parier aici, deis armas a l'equipament ràdio. Assagi encara. Respònd pas Oran. Verifiqui ma frequéncia d'emission. Non, pas d'error, es bona. E pasmens sembla pas poder passar lo cap Falcon que me dessepara dau gof de Mers-El-Quebir e d'Oran, mon emession. Devi i arribar, i a pas de rason.

FOU, FOU, FOU, de FUZ, FUZ, FUZ... Cala d'emetre Oran. M'a ausit? Oc, FUZ, FUZ, FUZ, de FOU, FOU, FOU. I siam. Es pas malaürós.

Cu es l'operator qu'es au fòrt Lamona? Ai lèu la respònsa e mai siá pas reglementari. O puslèu la confirmacion, que cada operator a son biais a eu pèr emetre, e que lei remetèm. Es l'amic Renat qu'es ailà. E de nos contar pèr còde tot çò qu'aviam acampats. Es enebit, mai coma lei voudriatz empachar lei ràdios qu'an un monopòli pèr la transmission de charrar entre elei? Lei reglaments, se'n trufan, e fan çò que vòlon.

Tot va bèn. Me passa puèi lo messatge qu'a pèr nosautres. Es chifrat.

Se quitam qu'avèm pron tengut la frequéncia e que de batèus Devon esperar de transmetre sei messatges tanbèn.

Deschifra lo messatge sus lo còp, Berger. Es finit:

— E bèn, va i aver una operacion dins lo canton, e aurem un ròtle!

— S'anam bastonar?

— Me o crèsi pas que serem puslèu pèr sosten. Van montar una operacion granda: assajaràn d'adralhar lei fèls dins lei valats que menan a la mar. Nosautres, aurem rèn que d'empachar lei fèls de se sarrar dau semafor. Amb l'armament qu'avèm, segur que podrem pas far mai, qué!

Vaquí, siam pèr jogar a guèrra! Qu'es un juec ont riscas totjorn de t'agantar quauquei nhòcas. Pasmens, me disi que pòt nos èstre util que se te fan, coma dison, la netícia de la region, serem a la sosta pèr una passada e riscarem mens de morflar...

— Pèr quand, l'operacion?

— Deman l'autre. I aurà perèus de batèus que se metràn a l'agachon de lòng dau ribeirés. Vòlon butar lei fèls parier que dins un gangui: aquestei que seràn au fons podrà plus escapar.

— Se i vènon!

— Se i vènon, òc... Qu'es çò mai dificil que leis operacions capitàn un còp sus dètz, e encara...

Basta, siam tot escarabilhats e la nòva de l'operacion te met una brava bolegadissa dins la monotonia de nòstra vida.

Verificam sensa relambi nòstre armament; entieram lei granadas a portada de man. Gausissi un fais de cartochas ieu pèr perfectionar mon tir. E tot lo franc dieu de la jornada te trauqui de boitas de consèrvas vuejas que me servisson de ciblas. Qu'aumens avèm de municions tè te'n vos ne'n vaquí, e mai i ague practicament rèn que la mitralheta que siá una arma eficaça. Acomenci de me saber bèn servir d'aquesta besonha e mai dei Leblés. Après aquesta operacion serai quasi un fusilhier-marin!

E dos jorns puèi, siáu mai de far la velha davant lo pòst. FUZ, FUZ, FUZ, de FOU, FOU, FOU... Nos sònan. Assagi d'arrapar Oran-Ràdio. Macarèu, i arribi pas de l'aver aquesta ligason. Puta de puta! Emeteor de mèrda! Fin finala, grandmercejant mon testarditge, l'ai Oran. Me transmeton un messatge chifrat que Berger met en clar:

— Vèn de debutar fa una orada l'operacion. Nos ordenan de tenir d'a ment leis alentorns e de senhalar ai batèus tot çò que veirem. Quites pas la velha franc te t'anar un pauc prene l'èr. Te vendrai remplagar dins un momenet.

Una ora après, es aquí Berger. A ieu de far una altra mena de velha, valènt-a-dire qu'amb lo pòrta-vista ai d'agachar e d'assenhalar tot çò que me pòt parèisser sospècte. Ai cargat la tenguda de guèrra, amb lo

casco e la mitralheta pausada a costat. M'avisi que dau caire de la mar i a tres batèus, un escortaire, lo — Commandant-de-Pimodan, e mai dos patrollaires costiers, La Dague e— L'Epée. Son ancorats aperiçaquí a un quilometre de la costiera e an lei canons bracats dins nòstra endrechiera. Qu'anen pas far lei collhons e tirar sus lo semafor! Que se sap jamai e mai agui ia pres lenga pèr ràdio amb elei. Non. Sabon qu'es la marina qu'es aquí, e lo drapèu deis tres colors mòstra que siam en tèrra francesa sus aquest baucet!

Pèr ara, se passa rènde de rènde. Es miègjorn e me vèn aduire una boita de sardas e una racion de singe Berger, pèr fin que mangi:

— Se vòs, a una ora, me relevaràs que voudriáu relucar lo paísatge! T'adobarai un bòn cafè primier.

— Oc, mai se passa rènde...

— Serai mièlhs, vai, que de me pausar de questions davant un pòst mut. E puèi fa bèu tèmps defòra...

Tròp caud benlèu... Mai, avèm de vista!

Ata! Qu'es pas agradiu d'èstre embarrat quand d'eveniments importants se pòdon debanar. M'abrivi pèr manjar. Passan d'avions. Son dos, de T 6. Virotejan, montan, davalan, radan e s'aluenchan vèrs Ain-Temochen. Vau liberar Berger.

— Çò melhor, serà de se relevar cada ora, qu'ansin se farem mens cagar e semblarà que participam a l'operacion.

Sus leis ondas i tot plen de messatges, mai que mai dei batèus amb leis avions. Son jamai pèr nosautres qu'avèm l'èr de pas comptar. Fasèm de figuracion. Siam un ponch sus la mapa, pas plus. De còps, quiti la velha una minuta pèr anar ai nòvas, es sèmpre pariera la respònsa:

— Rènde... Se passa rènde, Glaudi. T'avisarai se i a quicòm.

Quant fa de còps ara que se relevam amb Berger? Tres, quatre, cinc? N'ai perdut la chifra. siáu a l'agachon. Es sèt oras de vèspre; tremonta de tard lo soleu au mes de julh, e avèm encara quasi doas oradas de clar.

Subran, vesi coma de poussa dins lei còlas que son sus la drecha de la dralha que va a Bo-Zajar. Oc, m'engani pas, i a quauque rènde perailà. Preni lei pòrta-vistas. Es sollevada la poussa pèr de carris d'assaut e mai d'autòs-mitralhairitz que fan avans dins lei còlas. I a pas qu'aquò crèsi... Oc, òc, que davant i a d'òmes que fugisson; a l'après li vènon d'autreis òmes, de tropas d'infantariá, son de negres, de tirailleurs senegalés, e sus la dralha de Bo-Zajar i a ara qu'arriban d'autreis autòs-mitralhairitz e de GMC que descargan de sordats.

Cridi Berger que sòrt lèu.

— E bèn, cu t'auriá dich que capitariá l'operacion... Tòrna lèu a la velha, mai dètz minutas après es tornarmai aquí qu'a rebut l'òrdre, la garnison dau cap Figalò, nosautres dos qué! d'èstre lèsta pèr intervenir. Recebrem drech dau PC que se desplaça amb lei tropas, leis instruccions, pèr un pòst de fonia carrajadís qu'installam sus la plataforma.

Te vesèm lei fèls a lei tocar ara, amb lei pòtavistas. Son benlèu un trentenau que lampan pèr se levar dau mitan. Mai, i a de pipers, que son d'avions d'observacion, que lei te laissan pas esquilhar. E de nòstre baucet, qu'es un amirador bèu, lei senhalam tanbèn.

Resistisson pas. Qué podrián far amb sei fusius, sei mitralhetas e sei fusius mitralhaires còtra de carris d'assaut? S'acontentan de fugir qu'es la soleta solucion qu'an.

Vènon d'enregar un valat que davala a la mar. Son aquí davant elei lei batèus. Plus rènde a far que s'aprobesson dau ribeirés serián chaplats pèr lei canons. S'escondon au fons dau valat. Lei carris d'assaut e leis autos-mitralhairitz se vènon plaçar sus lei doas crestas opausadas. De tèmps en tèmps, te largan aquestei d'aicí, una raissa de balas, mentre que lei carris d'assaut fan petar quauqueis obus pèr clavelar lei fèls. E vaquí qu'i a d'avions que son plus de pipers:

— Van botar fuec... Van botar fuec... me fa Berger qu'es a l'escota en fonia e qu'ausís tot çò que se ditz sus la frequéncia de l'aviacion que i siam reglats dessus.

A tot bèu just finit de parlar que vesi un caçaire-bombardier, un T 28 A crèsi, que te pren dins la longor lo valat ont son recaptats lei fèls e que larga de bombas que petan dins una mar de flamas. De napalm. Un autre lo seguís que fa parier. Pas de besonh d'una segonda passa: tot es a cremar. T'escalan a cinquanta metres d'altura lei flamas. Lei malaürós que son dins lo valat an manca pas agut léser de cridar seba que devon èstre rostits coma de polets.

D'aise d'aise, calan puèi lei flamas. Es tot palle Berger.

— As vist... As vist... Aurián degut se rèsdre... Aurián degut se rèsdre... Perqué o an pas fach?

Perqué? Sabi pas ieu. Mai, es que li an demandat? E li aguesson demandat, se serián renduts? Es una pietat un espectacle ansin. Ai lo vomit ieu. siáu tot trevirat.

Dins lo rabinat, lei sordats davalan que lei podèm relucar amb lei porta-vistas. Van far lo còmpte de la caça probable. Deman, dins lei jornaus, a la ràdio, un comunicat anonciarà que dins la region dau cap Figalò, t'an desquilhat lei Francés, un trentenau de rebèls, e qu'a aquest trin, serà lèu terminada la guèrra.

Nosautres, de qu'avèm fach? Donar quauqueis entresenhas sus la posicion dei fèls, tant dire rèn. Vèrai que i siguem pas estats, auríam bensai agut idèa lei fèls de venir d'aquest caire, mai estènt que lo semafor èra gardat, se diguèron qu'èra melhor de s'anar escondre dins lo valat, vèrs la mar. Mai, leis esperavan tanbèn ailà dins lo valat, vèrs la mar.

Mai, leis esperavan tanbèn ailà lei batèus, e aguèron de crebar dedins aquest gangui que ne'n podían pas sortir.

Se pensaviam aver nòstra plaça dins una mena de caça, e avèm vist coma te fasián cremar d'òmes qu'avián plus lo mendre espèr de se salvar. Es pas coma dins lei libres que la te presèntan d'un biais gloriós, la guèrra. Qué non! Era un adobador, aquí.

Me vèn tot aquò dins la cabeça. E d'autrei causas, a bodre... Me viri vèrs Berger. Deu pensar parier que ieu: — Es acabat, dison que l'operacion es acabada, que podèm tornar prene lo servici normau.

Fa quasi nuèch ara. An alumat lei projectors lei camions, pèr fin de perseguir la vesita dau valat. Avèm estremat lo pòist. Assajam de destriar çò que se passa dins lo valat que s'ensornís. De bada.

— Me vau anar cocar, me fa Berger. Ai pas fam.. Mangi pas. Adieu.

— Ieu ni mai. Bòn vèspre.

Me siáu assetat sus la parabanda. Fa un pauc de fresquiera ara; vèrai qu'es relatiu en respècte de la toforassa de la jornada. Se deu pausar d'aigalha que l'odor dau cremat qu'emplís l'èr te pren una sabor umida. Cèrcan totjorn lei cadavres lei sordats, que se veson lei projectors que fan son vira vira dins lo valat. N'an pèr la nuchada.

Me vèn desrevelhar a uèch oras l'endeman de matin Berger. Ai mièlhs dormit que çò que me pensavi.

— T'ai laissat dormir çò mai possible me vèn Berger, que n'aviás de besonh çò sembla! Ieu, ai un pauc plus de mestier que tu, e mai, me sembla qu'alevat d'èstre jobastre, la guèrra se i pòt pas abitar.

— Oc.

— E puèi, veses, i a outra causa: vèni de recebre un messatge que t'interessa. Vas èstre content que vas quitar lo cap Figalò! E pèr te remplaçar, me van mandar cinc òmes: te rendes còmpte, que vales cinc òmes a tu tot solet!

— Oc, òc... Mai... siáu content... E pasmens...

— Regretes rèn vai, que podràs mai anar balar a Oran.

E puèi, s'un còp ai la permission, dins un pareu de mes, vendràs a l'ostau que sabes ont rèsti, qué. E se rementarem dei moments marrits dau cap Figalò, e mai dei bòns.

Basta! Se pòt pas legir dins l'avenir. Leis astres, au revenge de çò qu'ai vist dins la literatura felibrenca, aquesta qu'ai aquí, se i cau pas tròp fisar: que Mistral li agradava fòrça fòrça la chifra sèt e Nostradamus. Es qu'ajudèt lei felibres tot aquò? I aurà tot un estudi de far sus l'idealisme felibrenc. Aurai léser a Oran.

Capítol XI

Siáu a escalar tot bofant e susarènt lo colet tapat d'argelàs e mai de garus. E de renar que me demandi çò que fau aquí parier de la màger part dei collègas.

Qu'es luenh, Oran, qué! Lei causas an virat d'un autre biais que çò que m'esperavi. Un còp entornat dau cap Figalò, tot bèu just arribat au fòrt Lamona, m'expliquèron qu'avián de besonh d'un ràdio pèr lei comandòs, e estènt que ieu, èri bastit dins lei formas, e bèn m'avián marcat pèr aquest trabalh.

Es ansin que me trobèri au camp de formacion dei comandòs marina de Sirocò, dau nom d'aqueu vènt que nosautres leis Occitans li disèm l'eisseròc.

Aviáu bèn encapat... Cinc setmanas d'un entrainement fòrça dur: gimnastica, aprentissatge deis armas, claus-combat qu'es una mena de mescladissa de judò e de jui-jitsû; correguda dau combatènt, exercicis de marches... Qué sabi ieu? Vèrai qu'es necite de conóisser un molon de causas pèr se salvar la pèu. Qué pecaire, quant n'i a de rapelats e d'apelats qu'avián ges d'entrainement e que crebèron dins lei jebèls estènt que desbarcavan dau batèu e que sabían pas çò qu'èra mestier de far... Qué fasián pas la tria lei fèls, entre aquestei que venían pèr fòrça e non se volián batre, e aquelei que cresían à la veritat de la mission que li aviá fisada la França etèrna.

Uèi, se debana l'operacion prevista pèr la fin de nòstre estagi. Lo batisme de nòstra promocion.

Un batisme que se va complir en assajant de tuar d'òmes qu'an fach la causida de voler èstre argerians e de dire de non a França. Cau veire s'a bèn donat l'ensenhament. Amb lo solelhàs dau mes d'agost que t'ensuca, seriáu mièlhs a Argier, sus la terrassa d'un cafè a me beure una bièrra bèn fresca. Me ne lipi lei bregas.

Qu'es a un vintenau de quilometres d'Argier lo camp de Sirocò, au cap Matifó. I siam anats sovènt dins aquesta vila blanca fòrça agradiva maugrat leis atemptats e lei fiús de fèr barbelats que fan flòri un pauc de pertot. Un còp aquesta operacion acabada, se tot se debana bèn, i tornarem pèr una darriera sortida.

E aquesta puta de pòst que me carrègi sus leis esquinas es pas leugier. Ai la camisa que me pèga a la pèu de la gròssa susor. siáu tot banhat. Ai set, e davant caminan lei companhs, tant cargats come ieu, qu'elei an l'armament e mai lei municions.

Anam èstre a la cima. Subran, peta sus nòstra drecha. Siam totei de morre-bordon a te manjar la poussa. Seria colhon de se far secar aquí, avant d'aver utilizat nòstrei conoissenças nòvas. Relucam dau caire qu'a petat. Peta mai e giscla una raissa de balas que te lauran lo sòu just tocant la cima qu'eriam a man de tocar. Bolegam plus. Siam pegats a la tèrra que la mendra imprudéncia risca de nos menar a la tomba.

Tot rampant, se sarra de ieu lo luetenènt. Ai comprés. Amb lo pòst assagi d'aver la ligason:

— Alfà, Bravò, es que me recebètz?

— Vos recebi cinc sus cinc. Va passar pèr la cresta qu'es en plen a vòstra senèstra, nòstra seccion, pèr virar lei fèls. Boleguetz pas d'ont siatz qu'aquò lei retendrà un moment. M'avètz bèn rebut? Acabat.

— Bèn rebut. Restam aquí. Acabat.

E pas degun bolega que tre que l'un de nautres fa babau en t'aparant un capèu, siam asaigats de balas. D'un còp calan de tirar. Foton lo camp que vesèm tres fèls que davalan dins lo valat sota la cresta que l'autra seccion i vòlon escalar. An seguit la convèrsa sus nòstra frequéncia lei fèls que devian aver un pòst. Nos en amusat una passada e ara, avans qu'arriban amont, la seccion, se lèvan dau mitan.

Son tròp luenh leis autrei seccions pèr leis arrestar. Recebèm òrdre de s'acampar. Nos vaquí de far lo camin a l'invèrs, devèrs lei camions que nos espèran. Avèm bèla aver agut un brave entraïnament, siam escagassats. Dins lei pataugàs nos dònlon lei pès. Avèm pas manco la fòrça d'empassar lei racions qu'avèm aduchas. Bevèm, aquò òc, qu'avèm la garganta que nos crema.

Dins lei camions que s'entòrnan a Sirocò, a cinquanta quilometres d'aquí, dormèm, apielats l'un sus l'autre. Arribam qu'es prèrs de mièja nuèch. Es finit lo batisme. Deman serà la guèrra.

Serà la guèrra que nos balhan la bilheta pèr nòstra afectament. Un còp de mai siáu pas favat que me mandan dins Constantinés, en Cabília, qu'es l'endrech mai marrit d'Argeria. Auriáu pas pogut aver la D. B. F. M., sus la frontiera marocana? E ieu que complissi mon servici, pas pron de m'aver fach bòn pèr lei comandòs, ara vau dins una region considerada pèr purgatòri. I a pas a dire, ai tirat tretze..

Verei que toteis i mòron pas. Adonc, es pas de me lanhar qu'anarà melhor. Estènt que benlèu de longtèmps te tastarai pas quauque rèn de bòn, aquest vèspre vau far ribòta a Argier.

An coma ieu lei collègas, e fòra quauqueis-uns que van dins de ròdols pas tròp poirits, leis autres te leis an adobats! Anam festejar aquò toteis ensèm.

Capítol XII

Conoissètz Jijèli? Es un pòrt pichòt de Cabília, entre Bougie e Philippeville. Pèr lei camins, de Bougie a Jijèli, i a pas uchanta quilometres, mai fa quasi una annada, qu'alevat de convòis militars, pas un veïcul civil i a passat.

De segur, de tèmps en tèmps te circula un carri sensa empacha. Mai, tèn a çò que lei fèls lo vòlon laisser passar estènt entendut que leis an pagats pèr aquò. E l'armada fa coma s'ague rèn vist. Pèr pas pagar, rèsta lo dragaire de menas, que t'an transformat en carri de mar; te part de Bone e te fa lo servici de totei lei pòrts fins a Bougie. Qu'an pas'ncara una marina de guèrra lei fèls que son just a fargar son estat nacionau.

L'estat nacionau! Legiguèri aquò dins d'obratges marxistas qu'ai un pauc estudiats pèr Occitània au camp de Sirocò. Voliaü assajar de comprendre perqué la podriam pas far, enfin, nòstra revòuta còtra lei Francés, en Occitània. Quina diferéncia amb Argeria? Ai pas bèn comprés e caudrà qu'i tòrni dessús.

Bòn. Tot aquò pèr de dire que Jijèli es una region poirida. Ansin, fa pas un mes que lei fèls t'an agarrit totei leis tenements de la plana que s'alarga a l'entorn de Jijèli e t'an cremat lei mainatges.

Mai, perqué parli tant de Jijèli? Es clar pasmens, que i siáu arribat fa dos jorns, afectat qu'èri au comandò marina de l'endrech.

Parèis qu'es compausat de sordats que n'an fach una tria especiala. Possible. Mai enfin, ieu ai pas rèn demandat e me vaquí lèst pèr leis operacions.

Deviáu tròp bèn caminar que m'an causit...

Dins aquestei comandòs i a quasi rèn que d'engatjats, çò que deu èstre considerat pèr una seguretat dau ponch d'amira de la rigor ideologica. Encara qu'aurián de se mesfisar après lo còp que li faguèt en Indochina Enric Martin, l'engatjat comunista qu'ajudèt lei viets.

Siáu lo solet apelat de ma seccion. Oc, es pron bona l'ideologia que te parlan totei de rompre de fèls tot lo sant clame de la jornada. Despuèi que siáu aquí, ai ausit parlar rèn que d'operacions, de mitralhatges, de presoniers e mai mai. N'ai ja mon gonfle e fa pasmens qu'acomençar.

Siam lotjats dins de barracas prefabricadas ont es penible de suportar la gròssa calor, que lo mes de setembre es fòrça caud en Argeria. Mai, coma dison lei balès que son aquí, nòstre ròtle es de barrutlar e pas de mosir sota un cubèrt!

An fach l'Indò totei lei gradats. Çò que sembla èstre lo títol de glòria mai bèu. E lei marins joves an rèn qu'una idèa: te fa parier de seis ainats. Marcha fòrça bèn l'esperit de còs, aquí; encara mièlhs qu'a Oran amb la legion.

E pèr çò qu'es de s'empegar, que sián de marins amb l'especialitat de fusilhier ò de mèstres principaus, e benlèu, mai ai pas'ncara pogut ne far la verificacion, leis oficiars, es a cu ganharà lo galhardet.

Passi ja pèr un bòn pèr rèn estènt que l'alcòl m'agrada pas. Sensa parlar dei cigarretas que fumi pas. Cadun sei gosts, me diretz, mai aici, de beure e mai de tubar es una pròva de virilitat, alara la foti mau.

M'avián dich, leis engatjats dau fòrt Lamona, e es una reputacion que se rescònta dins tota la marina, que lei canoniers e lei fusilhiers èran çò mai con que pòsques trobar. Crèsi qu'avián pas tòrt qu'es pas de crèire çò qu'aquestei gènts pòdon èstre nècias. T'empassan tot çò que vòs pron que o còntas d'un biais pas tròp trufarèu. Que pèr s'anar far traucar la pèu pèr una causa qu'es pas tieuna, verai que cau èstre, estènt la paga prima, un pauc jòbi.

Vaquí que me meti a filosofar. Vau mièlhs que sèrvi pèr ieu çò que me pènsi que me siáu pron fach remarcar de me pas empegar, qué!

Devi reconóisser qu'aici, parier d'Oran ò dau cap Figalò, t'enfectan pas pèr çò qu'es de la disciplina. Ma fista, me planhi pas.

Siáu a legir un libre de Mistral qu'es l'autor que mai m'agrada. E mai la poèsia me toque gaire, i a pas de dire, sèntes quauque rèn amb Mistral. Mai verai que fin finala, es tot çò que non vòli pas oblidar d'Occitània, qu'es luenh, que tròbi dins Mistral. E i posi un nacionalisme fosc que me buta, pèr subrepés de mei simpatias naturalas pèr la senèstra e mai que mai lo partit comunista, de sostenir d'un biais passiu, la lucha deis Argerians.

Siáu dins una brava mèrda qu'ai pas ges enveja de far la guèrra cònta de gènts que pèr ieu, an rason de voler sa libertat. Era pas una conquista dei Francés, Argeria?

I a lo problèma dei pès-negres que son mai d'una milhon. E se pòt pas dire, e mai seis afortiments, que sián de Francés. E t'an empegat lei judius dins leis Europencs... Faciant tot aquò, rèstan leis Argerians vertadiers, aquestei que fasiá de sègles que vivián dins lo país quora arribèron lei Francés. E troberon rèn d'autre, lei Francés, que de te lei metre, aquestei nòu milions d'Argerians vertadiers dins lo segond collègi, valènt-a-dire qu'an la meteissa chifra de deputats que lei pès-negres!

Aquestei d'aici, pasmens, es que li seriá pas possible de venir d'Argerians? D'acceptar aquesta realitat que franc d'aver de pèus de saussisson sus leis uelhs, Argeria es pas França, a sa personalitat nacionala?...

Fa longtèmps que leis òmes mai conscients se son avisats que se podriá pas esperlongar aquesta situacion. Mai cada còp que vouguèron cambiar quauque rèn, se turtèron ai colons gròs, ai familhas de la borgesia que non volián pas veire desaparèisser sei privilègis e que butavan lei pès-negres qu'èran de trabalhadors, de comerciants pichòts, de refusar quina modificacion que sia.

E puèi, es qu'aquò auriá empachat leis Argerians de demandar l'independéncia? Non, qu'auriá rèn que retardat... E benlèu qu'auriá abrivat que dins una Argeria mai avançada, la desseparacion dei classas seriá venguda plus clara, e fòrça pès-negres serián passats dau caire dei partisans de l'independéncia.

De collègas vènon d'intrar dins la chambrada. M'arrèsti de legir que charran. I siam mai au sanctús que pèr fin de pas pèdre la vòlha, n'i a un qu'es a contar seis aventuras en Indochina, en cò dei viets. E lei joines de lo te badar que pantaian de far parier.

Li dison Rogier Bertrand a aquest fusilhier que leis interessa tant. Es cap-quartier-mèstre, çò que correspond dins l'armada de tèrra a cap-caporau. Un Occitan, que vèn de Dinha, dins leis Aups. Pas de trabalh, a çò que me diguèt, qu'avèm un pauc frairejat tre mon arribada estènt que siam toei dos provençaus, e qu'aici, son subretot de Bretons. Assagèt la policia, mai aviá pas lo nivèu e li restèt

l'armada. Te prenguèt la marina, e totjorn estènt lo nivèu, te l'empeguèron pèr fusilhier. Es ansin que te faguèt doas annadas d'Indochina d'en primier sus lei LCM, menas de batèus a fons plat que trevavan lei ribieras, puèi dins lei comandòs.

E verai que dins aquestei annadas d'Indò, lei mai marridas, estènt que dedins i aguèt Dien-Bien-Phu, ne veguèt un molonàs, de causas, lo Rogier Bertrand. Foguèt quasi miracle pèr eu de se pas agantar una nafra, sensa parlar de se far secar.

Se regala de te racontar, son Indò, Rogier. Es pas diferent deis autres sus aquò. Qu'aicí, e mai lo comandò ague dubèrt una caça permanenta contra lei fèls, la resulta es estada puslèu fina: quauqueis agachas, mai sensa pèrdas d'un costat coma de l'autre. An agut plus de chabènça leis autrei comandòs... Mai, parèis que serem lèu dins lo còp estènt qu'ara, anam acomençar de quitar lo ribairés pèr far d'operacions dins l'interior. Rèsta que pèr ara, son lei vièlhs d'Indochina qu'an solets una experiéncia viscuda de la guèrra çò que li dona un prestigi grand... e l'escasença de charrar!

Un prestigi que me fa cagar, que ieu vòli pas jogar au sordat. E que de saber que dins tala ò tala operacion t'an tuat metem dètz viets, mentre que nosautres, ò puslèu leis autres, avián rèn que dos mòrts, me dona pas enveja que siá parier. Macarèu, an que de li lo laissar son terraire, ais Argerians!

Rogier es sus la ribiera Negra, quauqua part, au Tonquin. Lei viets son a te lei mitralhar. E elei, lei Francés, de s'esquilhar de l'òng de la ribiera pèr assajar d'escapar. Que lo fotre me pren e vèni a Rogier: — Enfin, siás a nos contar de l'ònga lei valentitges de l'armada francesa en Indochina, mai m'avisi qu'es rèn que de rostas que vos siatz agantadas, qué! E tu coma lei autres bòrd que passaviatz lo tèmps a cercar de fugir. Me parlas de dètz viets de tuats còtra dos Francés, e après? Pròva qu'avián pas crença de morir, lei viets. È d'aquesta passa, ont ne siam? Après la guèrra d'Indochina, siam enfangats dins aquesta d'Argeria, e i vesi pas gaire de diferéncia...

Sembla qu'a tombat una bomba dins la chambrada. Pas degun que parla. Son totei a me relucar amb d'uelhs de bògols, parier que se foguèssi un marcian: d'evidéncia an pas sovènt ausit un lengatge coma aquò.

Es tot desaviat Rogier. Me vèn:

— Oc... òc... Passaviam nòstre tèmps a fugir... Mai, d'operacions, ne fasiám... E puèi, estènt qu'eriam pas pron nombrós, que de tropas n'i aviá gaire, eriam forçats de far ansin... Nos aguèsson ajudar coma calia, en França, e seriá passar autrament...

— Mai, en França, lei gènts, se volián pas bastonar pèr Indochina, qu'èra pas son affaire. E en Indochina, e mai censament siguèsson còtra lei viets, la poblacion, pèr de verai èran pas de vòstre caire, qué!

— Ata! me vèn un segond-mèstre, se pòt pas comparar Indochina amb Argeria. Qu'en Indò, i aviá benlèu trenta mila Francés, qu'èra una colonia... Aicí, lei Francés son mai d'un milion. I a de vilas que son mai europencas, qu'arabas, coma Argier ò Oran. E puèi aquest país, e lei Francés que l'an fach...

— Possible, e mai se pòsque discutir. Mai, es normau qu'un milion d'Europencs agan plus de drechs que nòu milions de musulmans? Es normau que lo nivèu de vida dei musulmans, generalement, siá fòrça en dessota d'aquest deis Europencs? An ni l'egalitat politica, ni mai economica, alara?

— Sus d'aquò, as tanbèn rason, vèn lo segond-mèstre, mai pèr capitar, segur que caudrà donar a aquestei gènts lei meteis drechs qu'an leis Europencs, e auçar son nivèu de vida. Es la politica d'integracion que voliá Soustelle. E lei pès-negres auràn que de se clinar e d'admetre lei musulmans pèr seis egaus, pas mau.

— L'integracion... T'imaginas qu'un jorn, en Cabília, aici a Jijèli que son de luenh majoritaris, lei Cabils, seràn Francés parier qu'en Champagne? Qu'an una consciéncia nacionala...

— Quina consciéncia nacionala, fa un autre? Son de sauvatges. Te rèstan dins de casaus e son pas contènts se nadan pas dins la crassa! Dona una consciéncia nacionala aquò?

— E puèi, es pas necite de comprene. Que siam aquí pèr servir Argeria a França, te fa un matelòt tot jovenet, quasi sensa barba. Es nòstre ròtle se volèm pas que tombe aquest país dins lo comunisme e que lei soviets sián sus lei ribas de la mar Miegterrana. Qu'agan tòrt ò drech, lei fèls, avèm de lei combatre que devèm luchar còtra lei comunistas. E aquest còp, pòt pas cridar seba, França!

Me sembla d'ausir l'Accion Francesa e mai Maurras, ò Jòrgi Bidault, ò d'autres... Capita bensai pas tant que voudriá dau caire dei musulmans l'accion psicologica de l'armada, mai pèr çò qu'es deis engatjats que vènon d'un mitan rurau, marcha pas mau. Se pòt pas perseguir un dialòg de sords. E mai lei gènts que voudrián comprene, coma aquest segond-mèstre, te leis an desaviats. Èu, pasmens, s'avisava encara qu'i a de causas que son pas normalas. Mai, i a de joves que son lèsts a tot acceptar que pèr elei, lo combat anti comunista passa davant tot... Ont nos menaràn d'idèas ansin?

Son acabadas pèr uèi leis aventuras de Rogier Bertrand, en Indochina.

T'esperarà deman pèr tornar contar coma, maugrat son eroïsme, son estats vincuts estènt que lo pòble de França non an pas vougut lei sostenir dins aquest combat pèr la civilisacion occidentala. E tanbèn, mai o dirà pas aquò, que lei viets èran de sordats melhors que çò qu'avián cregut lei vièlhs coloniaus.

Dau còp, que siam pas d'alèrta, me meti la camiseta e vau a Jijèli. Es pas grand Jijèli. Es un pòrt de pesca e avans leis eveniments èra una estacion balneària. Leis abitants son de Cabils amb una minoritat de pès-negres, sicilians, maltencs, francés, installats aquí despuèi mens d'un sègle qu'es rèn qu'en 1851 que lei Francés ocupèron la vila. I a tanbèn de fonccionaris, e ara, l'armada. Dins lei carrieras, una patrolha fa son vira vira que la seguritat es pas garantida.

M'assètè a una taula, sus la terrassa d'un cafè, sus lo pòrt. Fa benlèu mièja ora que siáu aquí a me chalar d'un lemon esquichat que te vesi arribar lo segond-mèstre qu'assajet de comprene, de son biais, lo problema argerian.

— Me pòdi assetar, me fa?

— Tè, perqué non? Assèta-te.

— Au fons, me vèn subran, me fa plaser de trobar a la seccion quauqu'un que s'accontenta pas de debanar lei frapas adobadas pèr lei servicis psicologics! Totescàs, faguères bèn de dire çò que te pensavas, solament...

— Solament?

— Solament, te caudrà far mèfi qu'aicí, pas toteis an l'esperit dubèrt. Que seriá puslèu lo contrari! Ne prendràs çò que vouldràs, mai ieu t'aconselhi d'escondre un pauc teis idèas que senon n'i a que te cercaràn garrolha.

— Basta... Assajarai e mai n'agui mon pron d'ausir de contunha de conariás e de pas poder rebeclar...

Enfin... De qué beves?

— Coma tu. Me dison Enric Legendre. siáu de París.

— A! De París!

— E òc! T'estona qué, de veire un Parisenc dins lei fusilhiers. Qué vòs, fas pas totjorn çò que t'agradaria dins la vida. Ai perdut mei gènts qu'aviáu pas setze ans... Alara...

— Sabi bèn que dins l'armada, alevat leis oficiers, sovènt i a de gènts que i son intradas estènt qu'avián pas mejan de far autrament.

— Es mièlhs que de venir un maufatan, qué. Solament, dins lei guèrras colonialas que se debanan ara, pèr lo mond, siam de mercenaris. E t'explica aquò que de joves assajan de se trobar una justificacion ai bordilhariás que fan ò que riscaràn de complir. Ansin, seràn nets, aumens pèr leis autres. Mai, pèr çò qu'es se somiaràn la nuèch...

Oc, se justificaràn en se vesènt salvar França dau comunisme... E justament, serà lèu aquí la nuèch qu'es soleu tremont. La mar beluguèja sota leis rais dau soleu qu'es a ras de l'orison. Sus lo cai, lei pescadors son a remalhar lei rets. Dona d'èr a un pòrt de Provença, amb lei toristas en mens, que vènon plus a Jijèli. Bofa una aureta que te reviuada après la toforassa de la jornada. E siam en guèrra. E a quauquei quilometres d'aicí benlèu, una patrolha es a tombar dins una agacha.

Capítol XIII

L'endeman de matin, tot bèu just acabada la cerimonia dei colors que lo capitani de fregata que comanda lo grop de comandòs de Jijèli demanda a nòstra seccion e mai a aquesta que son lotjats dins una barraca tocant la nòstra de nos recampar au refectòri.

I siam totei. Es probable qu'anam rompre de fèls e que nos lo va anonciar lo comandant. Rèn qu'a aquesta idèa, n'i a que son ja a salivar.

— Braveis amis, es vengut lo moment d'anar corsejar lei fèls fins que dins sei recaptés mai segurs. Sus la costiera rèsta encara d'òbra a complir. Mai, tre ara, es decidit de menar d'operacions de comandòs dins l'interior, dins d'endrechs que son coma de sanctuaris pèr lei fèls. Sabètz que lo convòl que part de Bougie pèr ravitalhar lei pòrts dau ribeirés, e mai lei blindats, i a pas de viatge que siá atacat, e sovènt son forçats de s'entornar. Vos pensatz que lo F. LN. utiliza aquò pèr sa propaganda a l'O. N. U. Adonc, cau que lo fèl sachan que l'armada francesa es d'en pertot, qu'es ela que tènon l'iniciativa. Aquò pèr començar, qu'es puèi lo contraròtle complet, amb una administracion completa, que seràn plantats dins tota Cabília. Sabi que pèr vosautres l'òbra

serà pas facil que siam dins una region montanhosa, tapada de seuvas, amb una poblacion que parèis favorable a la rebellion. Mai, comptam sus vosautres que sabèm que vos podèm far fisança. Pèr çò qu'es de l'accion de menar, son vòstrei doas seccions que faràn la primera operacion. Seretz desseparadas, mai vos podretz donar d'ajuda l'una l'autra que resterez prè. Partiretz aquest vèspre, just avans la nuèch, de biais de pas vos far arremarcar. Normalament, degun seràn assabentats de rèn avans

deman vèrs miègjorn. Nos darà aquò mièja jornada d'avança e lei fèls saupràn pas de qué caire se farà l'operacion.

Auretz de barrutlar dins la zòna que va fins a Bougie en rasclant tot l'interior e en assajant de far gisclar lei bandas de fèls qu'un còp reperadas seràn atacadas pèr l'aviacion e l'infantariá que son en alèrta. N'i a pron, braves amics, avètz la jornada pèr vos alestir, e visca França!

Es la gaug. Son totei a cantar e a rire; enfin la çaça! Ieu tanbèn vau alestir l'equipament. Verifiqui lo pòst qu'aurai de carrear, e mai lo pistolet. Es lei collègas que carrearàn lei viandas e leis armas. Cadun tèn son ròtle dins la seccion. Es menada pèr un ensenhe de vaissèu gue dins l'armada de tèrra es un luetenènt. Lo segond es un mèstre-principau, valènt-a-dire un cap adjudant.

Passats la gaug e l'estrambòrd dau primier moment, leis òmes son venguts mai grèus. Que n'i a qu'acomençan de s'avisar que parton pas pèr una passejada toristica. Subretot aquestei que son maridats son pensatius. Que serà pas caucanha de barrutlar dins de zònas tengudas pèr lei fèls sensa poder comptar sus rèn que d'esperse. Es que lei convòis de secors, dins una region ansin qu'a quasi ges de camins e qu'aquestei que i son traçats, Devon èstre adobats avans de passar, lei cau pas esperar. Pèr l'aviacion, dins aquestei seuvas espessas, es melhor de ne pas parlar e mai çò que nos contèt lo comandant...

E a bèla te dire eu, qu'es pèr França que te vas bastonar, i crèire probable, èstre un fusilhier qu'a ja fach de campanhas bensai, t'empacha pas de te pas sentir bèn.

Es just çò qu'es a m'explicar Rogier Bertrand. E me o ditz en occitan que sap que conoissi un pauc lo provençau e qu'avèm fach un brigon de convèrsa ensèm dins nòstra lenga.

— Es egau, e mai çò que cònto as collègas sus çò que faguèro en Indò, e t'asseguro qu'es pas de cracas, e bèn, me fa cada còp la meteissa causa quand parto en operacion: ai una petòcha, mai una d'aquesta petòcha... Te o disi a tu que siam païs, e mai siguem pas d'acòrdi sus çò que se fa en Argeria me sembla...

Mai fa pas rèn... Me dona la pissanha.. Comprenes, a ieu, es pas de crèire!

— Te crèses benlèu que l'ai pas ieu, la pissanha e mai la caganha? Que siáu mens favat que tu qu'i vau pèr fòrça a la guèrra, mentre que tu...

— Metem que i crègo... E mai sigo pas tant conàs que çò que ne dono l'er, e! Tè, pèr de verai, es l'aventura que m'interessa. Çò que fa França, en Argeria, me'n cago, qué! Mai, qué vòs, ai pas ma plaça dins aquesta societat ont se deu trabalhar pèr un patron que te paga çò que vòu que senon te tròbas pas de plaça altra part e siás rèn qu'un mesquin... Aicí, existisso; me pòdo empegar tant que m'agradarà qu'es una mena de diplòma pèr un fusilhier. Que quauqu'un que s'empega pas, que tasta pas lo vin, passa pèr un fadat...

— O sabi pron ieu, qu'entre meis idèas e pas chimar ni mai tubar, ai ja una brava reputacion!

— Sas, mai que d'un còp m'auriá pas geinat de passar dau caire dei viets... Era pas una question politica, mai lo gost dau risc. Verai qu'ai la pissanha, mai un còp dins la bolegadissa, es la fèsta pèr ieu. Curiós aquò, qué! E vòs que te o digo francament? Tu, seriás mièlhs en çò dei fèls qu'aquí! Ieu, bevi e fumi, adonc i pòdo pas anar que sabes qu'aquestei gènts an enebit ai musulmans de fumar e de beure tant que durarà la guèrra; e son durs les puniments pèr aquestei que seguirian pas la lèi... Mai tu, siás just e just dins sa dralha. Me diràs que Devon pas exigir deis Europencs de decessar de fumar e de beure, mai ieu, siáu dins lei fusilhiers e s'un còp s'acaba en Argeria, la guèrra, nos mandaràn bèn se bastonar dins una altra colonia que se voudriá desseparar de França!

Pas tant colhon que çò que ne donava d'èr, verai, Rogier. E lo sabiá bèn qu'aviá una cabega. Fasiá lo colhon, mai contava seis aventuras pèrque li permetia de lei tornar viure. Que sa vida èra l'aventura. M'èri pas avisat d'aquò; es eu que tot simplement, sensa far de viechs, m'o explicava, coma s'èra quicòm de naturau. E ieu que lo preniáu pèr un jobastre... Es ieu lo jobastre bòrd que me tira çò qu'ai dins lo mai fons de mon arma, de mei pensadas.

Oc, aquesta simpatia pèr lei fèls, pèr d'òmes que me crèsi que fan bèn de se bastonar còtra lei Francés.

Aquestei Francés que ne siáu un, e que me disi qu'estènt tanbèn occitan, nosautres, auriam de far parier dei fèls. Mai, avèm pas lo coratge pèr aquò, que siam un pòble fotut qu'acceptam tot sensa jamai rebejar, qu'avèm plus consciéncia de nòstra dignitat coma nos o ensenhèt Mistral. E pasmens, Mistral se disiá quasi mai francés que lei Francés. I a quauque rèn que jonh pas bèn aquí...

Perseguis Rogier, que me vèn:

— E puèi, ve, siás lo primier en cu parlo ansin... Bensai estènt que siam toteis dos a parlar patés, ò occitan coma li dises a mon jargon. Que fa plaser de parlar sa lenga! Alevat quand vau en permission, m'es gaire possible que siam amb de Bretons qu'elei, an un jargon sieu. E sensa parlar deis oficiars que

fòrça son de ponchuts que davalarián pas, e mai sachan de còps lo patés, de ne prononciar un solet mot! Deu èstre pèr aquò que son oficiers... O alara, son oficiers pèrque avián de sòus, e quand as de sòus parlas pas patés.

E vaquí Rogier, lo fusilhier, que te rasonava coma Mistral, qu'aviá jamai legit. S'acontentava de relucar çò que se passava a l'entorn d'eu e ne donava la resulta.

— Quora as de sòus, parlas pas patés.. I auriá una significacion de classa de parlar occitan? Verai qu'en Argeria, leis indigenas que collaboravan amb lei Francés, lei notables, parlavan francés, un francés pron chanut, mentre que lei trabalhadors elei, son parlar aviá de francés ren que lo nom.

Sòna lo cleiron pèr la sortida dau vèspre. E dau tèmps que leis òmes dei seccions que rèstan a Jijèli se van passejar en vila, nosautres, coma s'èra de rèn, cargam leis equipaments sus leis esquinas, e sensa mai s'esquilham dau camp e enregam la dralha que mena ai montanhas. Avèm encara tres oradas de jorn. Nos permetrà d'arribar dins la seuva e d'i installar un camp pèr passar la nuèch. Franc d'auvari, es rèn que deman que començaràn leis afaires seriós.

Capítol XIV

Tre sièis oras de matin siam a mastegar nòstrei boitas de racion que la jornada serà lòngra e que sabèm pas quand manjarem mai. Tot s'es debanat sensa empacha aièr. Avèm caminat sensa rencontrar cu que siá. Lo comandant aviá bèn adobat nòstra partença. A fach çò que calia pèr que foguessiam pas reperats.

De segur, pas de fuec, interdiccion de tubar, de far de bruch. Cau parlar a vòtz sota. Lei doas seccions se seguisson a aperaquí cinc cents metres l'una de l'autra. Siam un seissantenau d'òmes, e es lo luetenènt mai ancian, valènt-a-dire aquest que mena nòstra seccion, qu'es lo cap de l'operacion. Avèm campat dins una seuva de suviers espectaculars. Cadun s'es cavat una mena de trauc pèr dormir sensa que leis esquinas li dònlon tròp. Pèr ara, avèm òrdre de pas rompre lo silènci ràdio que lei fèls devon aver de pòsts reglats sus nòstrei frequéncias e qu'aquò li permetriá de s'avisar de l'operacion en cors.

Empassat lo dejunar, partèm mai. Caminam rèn que dins la seuva de biais de se pas far veire. Ieu, siáutocant lo luetenènt que comanda lei seccions que s'i a un messatge de mandar, lo devi pas quitar. A oras fixas, ai de far una escota au pòst pèr saber s'an rèn a nos comunicar sensa qu'aguem de donar de respònsa. Près de ieu, i a tanbèn Rogier Bertrand. Es lo segond-mèstre Legendre que duèrp la dralha. S'ai bèn comprés, devèm tombar pèr sospresa sus una mechtà pèr fins d'i acampar d'informacions sus l'implantament dau F. L. N. e dei bandas dins la region.

Se tot se passa coma previst, es rèn qu'aquò complit que riscam d'aver d'empachas qu'aurem lei fèls a l'après. Lei caudrà bromejar pèr que vèngan sus d'endrechs ont l'aviacion podrà intervenir. Aquò çò mai dificil de l'operacion, s'arribam fins a aquesta fasa!

Escalam sus d'un crestenc pèr assajar d'aver un pauc de vista que se guidam rèn que sus la mapa e la bossòla. Siam sus un dralholet que deu servir ai pastres. Arribam a la cima. Ailalin, sus una altra cresta, vesèm de fum. Lo luetenènt agacha amb lo pòrta-vista: — Es una mechtà, mai quina mechtà? An bela t'ensenhar de legir una mapa, quora siás aici, dins lei monts dei Babòrs, es un autre affaire! Qu'es pas lei còlas de Normandia!

Legendre ne sap pas mai:

— E lei mapas d'estat-major de la region son pas completas, fa au luetenènt. Amb aquestei seuvas e lei crestas que se semblan totei, tre que vesètz plus la mar, es pas aisit de s'orientar... Aici, vivon encar de pantèras!

Es aquí lo luetenènt de l'autre seccion. Se decidisson lei dos òmes pèr tirar sus la mechtà. Un còp aila, veirem.

Siam mai a davalar dins una vau pèr de dralhòus que mancam a cada pas de nos tombar. Que siam cargats, e mai nòstre equipament mai estrechonet possible. Mai, devèm servir nòstra autonomia aumens quatre jorns, e s'agís pas de se trobar cort de municions.

Ara, siam a escalar. Prenèm que mai de precaucions que deu i aver d'escabòts tocant la mechtà, e se nos vetz, lo chof, qu'es tot d'un tèmps lo pastrilhon e l'agachaire dei fèls, trobarem plus degun en cu parlar alevat lei femnas, leis enfants e lei vièlhs.

Se siam pas enganats. A flor e mesura qu'aprocham, leis aubres vènon mens espés; i a de campàs e mai de baucas e de motons son a pàisser. Lei garda un pastrilhon. Deu aver dotze ò tretze ans. Cada seccion pren la mechtà pèr un costat de biais de l'envirotar, e quora tot es lèst, dos fusilhiers se sarran dau pastrilhon que tre lei veire lampa vèrs lei casaus en bramant coma un ase.

Après aquò n'i a que vendràn dire que la populacion espèran una proteccion dei Francés! Dau tèmps que me fau aquesta reflexion, lo luectenènt sacrèja:

— Tè, relucatz-me aquel enfant de puta que te va donar l'alarma! Caronha, vai! Totei de chacaus aquesteis Arabs! E venèm pèr leis aparar dau F. L. N. e dei comunistas!

Eu tanbèn a fach l'Indò, lo luectenènt! Mai, cu es lo coguòu, lo pastrilhon, coma se pènsa, ò eu, lo representant de la civilisacion crestiana, occidentala, que sap pas qu'en Cabília, i a de Cabils e pas d'Arabs?

Fasèm avans. Siam a l'intrada de la mechtà. Lo luectenènt pren l'autavòtz portable e comença un discors que vòu amistos:

— Estatjants de la mechtà d'aquí, siatz en plen envirotats. Degun se pòt escapar. Vos volèm pas de mau. Anam furnar dins vòstrei casaus. Boleguetz pas dau vòstre e durbètz quora picarem. Aqueu que cercarà de fugir, li tirarem dessus. Estatz suaus.

Fasèm l'unica carriera de la mechtà. Acomençam de furnar. Rèsti fòra amb mon pòst e lo luectenènt que se sap jamai. Subran una fusilhada. E vesi de collègas que te tirasson dos òmes, un vièlh d'un seissentenuau d'annadas, e un jove que deu pas aver vint ans. Èran armats de fusius de guèrra. Ges de dobtes sus çò que son. Lo luectenènt demanda:

— D'ont venètz? Siatz d'aquesta mechtà? Quant siatz dins vòstra banda? Es luenh d'aquí?

Bolega pas lo vièlh, bada pas, sarra lei dents coma pèr cachar una nòse. Lo jove reluca d'en pertot, l'èr crenós, mai ditz rèn tanbèn. Tòrna pausar lei questions lo luectenènt. Pas mai de respònsa. Fa un signe a un quartier-mèstre. Aquest lèva lo pistolet-mitralhaire, una raissa, e lei dos òmes ròtlan pèr sòu, morts.

Me sènti pas bèn, qu'es lo primier còp que te desquilhan d'òmes desarmats, de sangfreg, ras de ieu. Era pas parier au cap Figalò; vesiam leis òmes morir, mai de luenh...

E tornam furnar dins lei casaus.

Tuèrtan ai pòrtas lei fusilhiers. E se tardan un pauc pèr durbir, lei gènts, te tomban la pòrta. Quasi dins cada casau te destoscan d'armas, de municions... Se vei que fa de tèmps qu'an pas vist de Francés aquí, e que s'esperavan pas de ne veire! Mai, i a rèn que de femnas, d'enfants e de vièlhs e mai siguem arribats pèr sospresa. Avèm fach chi que leis òmes devián èstre a l'exercici dins la montanha. Vaquí que sòrton d'un casau lo pastrilhon de totescàs. Lo luectenènt de la segonda seccion lo fa venir: — Ont son lei fèls? Dins la montanha? Dins quina endrechiera? Quant son?

— Sabi pas, mosen l'oficier, sabi pas...

Se sarra nòstra luectenènt:

— Sabes pas? E coma vèn qu'as garçat lo camp quora nos as vist?

— Ai agut paur... Sabi rèn...

Lo luectenènt te li fot dos pastissons que mandan lo pichòt rotlar dins la poussa. Fau un gèst pèr intervenir, mai me sènti tengut. Es Rogier que vèn dins l'aurelha:

— Fagues pas lo con qué, qu'aicí, prendrián l'escasença de jòbis coma lo luectenènt pèr se desbarrassar de tu!

Pas degun a arremarcat l'incident. Aiürosament... E lo luectenènt de te tirar una rostassa au pichòt que quiela e brama de lònca que sap pas rèn.

— Sap de tot segur quicòm, me ditz Rogier, mai riscarà pas de dire qué que siá, que senon, un còp nosautres partits, lei fèls li farián pagar aquesta traïson. E puèi, es chof dei fèls, eu, alara, sas!

Lo luectenènt s'arrèsta de picar que s'avisava qu'arribarà a rèn.

— De qué fasèm, li vèn un primier-mèstre?

— Anatz veire... Passatz-me l'autavòtz... Lo nom de la mechtà que nos an dich? Talmont-el-Jebat...

Estatjants de Talmont-el-Jebat, avèm trobat dins vòstrei casaus d'armas de guèrra e mai de municions. Assostaviatz tanbèn dos felagàs. Leis òmes, n'i a pas un aquí. Disètz que son a trabalhar en França, mais ieu crèsi que son dins lei bandas d'assassins que nos combaton. Adonc pèr vos punir, anam cremar vòstra mechtà, vos anatz toteis acampar dins lo camp qu'es a l'intrada de la mechtà, ailà.

Tuarem tanbèn lo bestiau que la França es generosa mai rèn que pèr aquelei que la sèrvon amb leiautat!

Se lanhan lei gènts, lei femnas quielan, ploran. Lei vièlhs suplican lo luectenènt que fa coma s'ausissiá rèn. A còps de cròssa, butam leis abitants vèrs lo camp. Prenèm d'uòus e de consèrvas qu'èran dins lei casaus qu'aquò nos esparnharà lei viandas s'un còp l'operacion dura plus que previst. E quauquei fusilhiers botan fuec ai casaus dau tèmps que leis autres empachan la fola d'intervenir. Totei gingolan que veson cremar son vilatge, son casau, son solet bèn mesquin...

Fa mièja ora qu'avèm quitada la mechtà. De luenh, vesèm lo fum que monta. Tend a demenir. Leis abitants Devon èstre toteis a obrar pèr amorçar l'incèndi. Seguissèm un crestenc qu'aquò nos balha una vista mai larga e qu'es probable que lei fèls Devon èstre ja assabentats de l'escaufèstre de la mechtà. S'agís ara de se mesfisar mai que mai.

Rogier me ditz qu'es una conariá d'aver botat fuec a la mechtà. Que coma aquò son estats lèu lèu alertats, lei fèls. Pèr ieu, me pènsi qu'auriá pas rèn cambiat, que cinc minutas après nòstra partença, incèndi ò pas, leis abitants t'aurián mandat un messatgier. Es sus lo plan umanitari que se pausa lo problèma. Que d'operacions de manteniment de l'òrdre ansin... Pèr de verai, es la guèrra, una guèrra terribla que fasèm aquí. E la mission civilisatritz de França que te predican encar d'enganaires, pèr lei sordats, passa luenh, luenh après la pilha, lo viòu ò la mòrt.

M'a contat Rogier, çò que se passava en Indochina. En Argeria, es pas mièlhs, e benlèu pièger. Lei presoniers de guèrra? Ai vist çò que ne fasiá nòstre luectenènt e mai lei convencions de Geneva e autrei galejadas. Verai que s'avián un uniforme, son armada èra pas oficiala! E encara, aviá pas passat l'òsca amb lo pastrilhon.

Fasèm pauseta cinc minutas, just lo tèmps de bofar e de se mastegar de consèrvas qu'avèm raubadas ai gènts de la mechtà. Es pas lo moment de far de bruch que lei fèls Devon èstre en bosca de nòstrei peadas.

Siam totei pron inquiets. Que dins la seuva es dificil de tenir d'a ment tot çò que se passa. Avèm bèla assajat ara, au revenge de çò que fasiam a la començança de l'operacion, de seguir rèn que lei crestencs, avèm de còps de davalar; e riscam de nos far alumar sensa possibilitat de respòndre sus lo còp.

Alentissèm. Anam chincherinòti qu'ailalin, sus un pueg, vesèm de fum. Es una mechtà qu'es quilhada. De qué far? Lei dos luectenènts e lei primiers-mèstres escàmbian seis idèas. I anarem? I anarem pas? Basta, i anam.

De qu'anam trobar dins aquesta mechtà? Siam a nos esquilhar dins una comba qu'a l'èr de nos bèn escondre. Es malaisit de far avans dins la gròssa vegetacion, que pas pron deis aubres, i a tot plen de feuses e de romiàs. Se pnhèm maugrat nòstrei vièstits de tela. Escalam pèr arribar sus l'aigavèrs. I siam. Es davant de nosautres la mechtà, a pas dos quilometres. Cau encara passar una valeta avans d'endralhar lo dralhòu que i mena.

Anem, zo, podrem puèi un pauc se repausar... Qu'acomençam d'èstre alassats de caminar cargats coma siam. Fa caud encara que leis aubres nos aparàn de l'arreja dau soleu. Au moment que lo segond-mèstre Legendre qu'es totjorn en cap de colona arriba au fons de la valeta, giscla una raissa de balas. Son aquí lei fèls. Se siam totei mandats au sòus, lo nas dins la tèrra. Plus de besonh de servir lo silènci:

— En arrier, lèu! brama lo luectenènt. Es çò que fasèm sensa demandar ni quant vau ni quant còsta, qu'avèm sentit la mòrt passar dessus nòstrei cabeças.

Puèi, plus rèn. An calat de tirar lei fèls. Perqué? Cercam pas de comprene. Çò segur es qu'es melhor de pas anar a la mechtà, que ne trobarem una altra pèr acomplir nòstra mission.

Tornam a la comba que nos servirà de recapte pèr la nuèch. Me crèsi qu'anam pas dormir suaus... Metèm de velhaires, e après aver manjat nòstrei racions, nos cocam. Ieu, e mai lo ràdio de l'autra seccion, montam pas la gardia. Mai assajam de prene lenga amb leis estacions de Bougie e de Jijèli. Après d'oradas d'assais, clavam qu'i a rèn a far, siam tròp mau plaçats. Caudriá s'anar quilhar sus un pueg, e tant dire qu'es impossible...

L'endeman, a l'auba, siam tot requinquilhats d'aquesta nuchada. Que l'entraïnament es quauqua rèn que t'ajuda fòrça pèr tenir dins de missions dificilas e perilhosas.

Coma vèn de lo dire lo luectenènt, uèi nos cau absolutament obténer d'entresenhas, e pèr aquò prene una mechtà. E farem parlar lei gènts! Lei ràdios an leis aparelhs necites pèr semondre de corrent electric, e lei paràs t'utilisan lo sistèma sensa se pausar tròp de problèmas moraus! Es bensai ansin pèr lei paràs, mai ieu, siáu pas parà, e me vesi pas pèr complir pariera bordilharia. Avisarai s'un còp arriba lo moment...

Avèm capitat de se reperar sus la carta. Çò que permet au luectenènt de se causir la mechtà qu'anam atacar. Tres oradas de camin nos a dich. Siam au fons d'una vau aboscatida mai que s'i pòt caminar pron aisidament; nos càmbia un pauc dei romiàs. S'estrechonís pasmens, la vau, e arribam a una mena d'encisa que me fa pensar a un sambuc. siáu pas a l'aise. Reluqui Rogier qu'es just darrier ieu. Fonha. M'engani pas, eu perèus es inquiet. En cap de colona marcha un premier-mèstre qu'a pas l'èr de se far de marrit sang. Lo luectenènt a coma nosautres; sembla en chancèla. Se clina pèr picar sus l'espatla dau matelòt de davant. A pas acabat son gèst que peta d'en pertot. Lei balas gisclan e te sègan lei brancas deis aubres.

Lo luectenènt tomba, lo cap esclatat pèr una bala. I a un bruch d'infèrn. D'òmes tomban, davant, darrier; leis autrei tiran, a l'asard. Reculam. siáu isolat amb Rogier. Peta totiorn que mai. Rogier me buta sus un dralholet:

— Escala! Escala que cau assajar de veire quauque rèn, zo! que senon se fasèm desquilhar coma de conius!! Lampa! Pas de besonh de me dire de lampar que me crèsi qu'ai pas jamai corregut tant lèu. T'escali lo dralholet coma un fòle. I a un bocan que te trauca leis aurelhas. Vesi rèn. Sènti pas leis espinhas dei romiàs que m'estraçan la pèu ni mai lo pòst pesuc qu'ai sus leis esquinas. Anam ajónher una mena de pas que nos permetrà benlèu de nos assostar dei balas quora ausissi Rogier que sacrèja:

— Puta de puta... M'an agut... Ai morflat...

Me reviri. Es au sòu Rogier. Pèrdi pas una segonda que desbloqui lo pòst, lo laissi tombar e t'aganti Rogier, lo lèvi e me meti mai d'escalar.

Fa d'esfòrc Rogier pèr m'ajudar. Mai, pòt pas marchar e es tròp lord. Anarem pas luenh. Bofi coma un buòu... Ne pòdi pas plus... Tombi amb Rogier. Zo! Zo! Se cau mai dreïçar... Non, es pas possible... Ailà, i a una mata d'euses, i cau anar. Me sòrti lei tripas e dins un darrier esfòrc arribi de tirassar Rogier e me laissi anar pèr sòu.

Me fau quauquei minutas pèr tornar prene alen. Va mièlhs. Ai lei bocas secas... I a pas rèn que l'lassament, mai tanbèn la paur, la gròssa petòcha que me pren, que fins ara aviáu pas agut léser de la sentir!

E Rogier? A la cara coma de cera:

— Aquò va? Ont as morflat? Serà rèn, qué!

— Aquò va... De segur... Mai, sas, aquest còp, es lo bòn! siáu d'esquina veses... Ai finit de far lo galabontèmps... Me siáu agantada una raissa de mitralheta dins lo vèntre. Ai agut vist aquò sovènt, en Indò. Perdona pas. Tot çò que pòdo esperar, es de crebar lèu, que te far fòrça sofrir se duras... E subretot oblides pas: e mai te demando d'aiga, me fagues pas beure que seriá encara mai terrible pèr ieu...

— Non, escota... S'anam rèndre ai fèls... Te sonharàn...

— Colhonejés pas, qué! Te diso que de nafras ansin, n'ai vistas de desenaus en Indò... Pèr aver un espèr d'escapar, te cau un espitau amb tot un equipament modèrn. Alara, aquí, sas, lei pòs totjorn cercar leis espitaus... Te vau dire...

Acomença de sofrir. Sarra lei maissas. De gròssei gotas de susor rajan sus son frònt. M'arrapa lei mans:

— Escota... Tu tanbèn vas crebar aquí... E pèr rèn, que te'n fotes d'aquesta guèrra... E mai se pòs rejonher lo comandò, pèr còp d'asard, seràs encara luenh de Bougie, o comprenes aquò?

— Oc...

— Adonc, es melhor de regardar les causas coma son: as que de passar ai fèls, pas mai! Es dins tei idèas, e i as degut somiar mai d'un còp, non!

Veraï que m'es agut arribat de somiar a aquò. Subretot despuèi mon passatge a Sirocò. Mai, o ai pas ausat enfaciàr pèr de veraï. Que darrier, se pausavan de questions de consciéncia, de questions materialas...

— Alara, m'as entendut, qué! Te vas empagar un mocador blanc sus lo braç e i vas anar... Mai, pas sus lo còp, que se sòrtes ara, te desquilharàn...

De passar dau caire dau F. L. N. es ma soleta solucion se vòli pas èstre tuat e se vòli metre en acòrdi meis idèas e meis actes. Lo despassament de la contradiccion, qué! Encara que me prendràn benlèu pèr un agènt dei servicis secrèts francés... E puèi, fa rèn que perdut pèr perdut, morir pèr morir, vau mièlhs morir en estènt dau caire d'aquestei que se bastonan pèr sa libertat, e mai s'es elei que te tuan, que dau caire dei nèrvis que leis esquichan!

Mai, ai pas l'intencion de laissàr Rogier solet. Pòt plus parlar, lo paure eu. Es tot desgaunhat que la dolor fa que crèisser. Sagna gaire. Es intèrna l'emorragia. Ai pausat la man sus son frònt. De tèmps en tèmps assaja de me sorire, mai va pas luenh...

Sembla qu'ague calada la batèsta. Ausissi plus rèn. Devon corsejar lo comandò, lei fèls. Pèr nosautres, foguèt una chabènça d'aver trobat aquesta mata d'euses que n'i a pas tant qu'aquò, peraquí, d'euses. Mai, lo comandò? De qué ne deu sobrar dau comandò? Quant de collègas son estats tuats?

Es complet lo silènci. Estonariàs de gènts li diguèsses qu'una batèsta se debanèt aquí fa rèn que quauqueis oras. Que dins aquesta seuva d'òmes joves foguèron tuats... Subran, sènti la man de Rogier que m'aviá arrapat lo braç, m'esquichar. Intran dins la carn seis onglas, puèi se destibla. Es mòrt Rogier.

L'alòngui coma pòdi. Coma virar? Ara qu'es finit, cambiarai plus rèn. Es çò que m'auriá dich, siguèsse encara aquí:

— Glaudi, es pas l'endrech ni mai l'ora de far de sentiments! Zo! Fai avans!
Preni la gorda e bevi un còp qu'ai fòrça set. O aviáu pas fach de crença de donar enveja a Rogier.

Un brave companh aquest. Sensa eu, seriáu benlèu ja dins lei mòrts. Me demandi s'aguèsse viscut dins Occitània, una Occitània independenta s'entend, qu'auriá pas servit l'imperialisme francés, se seriá vengut un sordat perdut, un aventurier... Vèrai qu'auriá pas empachat lo capitalisme de s'alargar en Occitània, aquesta independéncia, mai es qu'auriá pas abrivat la desseparacion dei classas socialas? Se tòrna pas far l'istòria, mai segur que pèr eu e mai d'autres, auriá bensai virat autrament. Me drèici. M'estaquí sus lo braç un mocador blanc e parti. S'agís d'èstre prudent se vòli me traire d'aquí lei braias netas.

Capítol XV

Tot fasènt atencion, m'entòrni a l'endrech ont se debanèt lo combat qu'ai idèa d'anar a la mechtà que deviam vesitar amb lo comandò. Vaquí lo dralhòu. Vaquí ailà l'encisa. I siáu. Comença de se far tard. Que Rogier, lo paure eu, n'a mes de tèmps pèr crebar! Quina pietat! Passi l'encisa. Oc, es pas luenh la mechtà. I mena drech lo dralhòu que la destrui ara, quilhada amondaut sus una mena de pueg. Lei mechtàs, en Cabília, son quasi totjorn quilhadas sus de puegs ò sus de sèrres. Es pron rar de ne veire au fons de vaus. Escali lo dralhòu. M'escondi plus qu'au revenge cau que me vegan lei gènts que tant s'anarián imaginar que lo comandò ataca mai e me tirarián dessús. Arribi a la mechtà. I a un escabòt de motons que paisson. E segur qu'un pastrilhon, un chof de l'Armada de Liberacion Nacionala lei garda. Aquestei chofs, valènt-a-dire agachaires, l'A. L. N. ne tèn d'en pertot; son subretot de pastres e de pastrilhons. Vèrai, se bastonan pas elei. Mai son plus utils que de combatènts que son leis agènts d'entresenhas de l'A. L. N. dins lei campanhas. Ansin, son assabentats, lei maquis, dei desplaçaments de l'armada francesa, aumens dins lei zònas abitadas. Manca pas! me vei lo chof, e de quielar tot corrènt vèrs la mechtà. Ai pas d'esperar l'òngtèmps que la poblacion se recampan au bot dau dralhòu. Ieu fau totjorn avans. Ai destacat lo mocador blanc, lo tèn a la man e lo brandissi pèr bèn mostrar meis intencions pacificas.

Son aquí la fola. Pòdi pas anar plus luenh. Son agropats davant ieu. I a un gròs silènci. Regardi lei gènts que dison rèn. I a rèn que de femnas, d'enfants e de vièlhs. Traucan la fola dos òmes que se sarran de ieu. L'un deu aver un quarantenau d'annadas, l'autre es mai jove. Son armats de fusius MAS 49 de l'armada francesa.

Lo mai vièlh me poncha lo fusiú sus lo vèntre e guincha lo mai jove. Siáu pas tròp fièr que me demandi se va pas tirar. Non. Lo mai jove me vèn còntre e me desarma qu'aviáu servat lo pistolet.

Parla lo mai vièlh:

— Cu siás? De qué vòs? Te rèndes? Siás dau comandò?

— Oc, siáudau comandò. Me rendi pas. Me pènsi que siatz dins lo drech de vos batre còntre lei Francés e ieu me vòli batre de vòstre caire.

Me reluca coma pèr jutjar de la sinceritat de çò que vèni de dire. Puèi me fa:

— Vène. Es pas a nosautre de decidir se t'acceptarem de nòstre caire ò non. Decidiràn a l'estat-major. Siás presonier e as rèn de crénher qu'aicí respectam lei lèis de la guèrra... Pas coma lei Francés, qué!

Me menan dins un casau. Sus lo sòu i a de natas. Tot es pron net aquí. Pas de brutícias coma li agrada leis evocar a prepaus deis indigenas, leis Europencs. M'an laissat solet. M'an recomandat de pas sortir.

An mes degun pèr me gardar. De tot biaís, de qué podriáu far? E puèi, vouguèssi m'escapar, seriá pas estat de necitge d'èstre vengut d'esperieu a la mechtà? S'entrevaran de ieu s'un còp me vòlon interrogar.

Me sènti mièlhs, que çò mai dificil es complit: pas aver agut d'auvari au moment que m'an fach presonier. Ara, ai fach ma causida. Pèr l'avenir, veirem.

Se duèrp la pòrta. Es lo plus vièlh qu'intra, seguit dau mai jove. M'aduson de qué manjar. De coscós, qu'es lo plat tradicionau:

— Tè, vaquí de qué te far una ventrada, me vèn lo mai vièlh, que debes aver lo ruscle, non!

Ata! Qué si! Despuèi que siáutranquil, s'es dubèrt l'estomac, e ai lo ruscle.

Sembla pas, mai l'exercici e leis emocions son quauque rèn que te fan acampar d'apetís.

— Me dison Slimane, me fa lo mai vièlh, e a mon companh, lo sònan Ahmed. Dau tèmps que nòstrei sordats son a se bastonar, nosautres, avèm d'administrar la mechtà. Mai, sas, t'imagines pas que nos an afavorisats... Que partirem puèi nos bastonar e qu'es d'autrei companhs que seràn a nòstra plaça pèr l'administracion... Viram.

— Avètz remplaçat lei Francés dins l'administracion?
— Remplaçats, remplaçats, es lèu dich, qu'i a de gènts aquí que leis an pas jamais vists lei Francés! De còps veniá lo caïd, qu'èra l'agènt dei Francés, ò mai sòvent lo secretari de doard, que lo caïd eu, aimava mièlhs se la chalar. Mai, rèn que pèr leis impòs! Avèm adobat aquò: caïd e secretari, te leis avèm liquidats, e lei novèus qu'an nomenats lei Francés, son rèn que sus lo papier qu'an comprés qu'èra melhor pèr elei de pas assajar de venir fins aquí. Nosautres, fasèm d'administracion democratica, amb lo conseu de mechtà, que o deguèron perèus tolerar lei Francés. E mai, elei establiguèsson leis impòs...
— Lo conseu de mechtà? N'i aviá un?
— Era especial a Cabília. Existissiá pas outra part. Es que siam, de poblacions montanhòlas, e sabes coma li agrada l'independéncia, ai montanhòus:
— Oc, òc. Mai, dins tot aquò, e ieu, de que fasètz de ieu?
— Te'n fagues pas. Deman de matin partirem pèr l'estat-major de la mintacà, e ailà decidiràn.
— La mintacà?
— A! Sabes pas çò qu'es? Bòn, sabes aumens qu'avèm partit Argeria en zònas que li disèm vilalhàs?
— Oc, m'an dich aquò a Sirocò.
— E bèn, la vilalhà es partida en mintacàs, e puèi dessota i a d'autrei partiments. Ansin, ieu, siáu elaarif, es-a-dire sergent, e responsable d'aquesta mechtà...
— Viech d'ase! Avètz una brava organisacion!
Pas pron de conóisser lo pati de l'administracion francesa, me va caler conóisser aquesta dau F. L. N.!
— Ès que l'organisacion, es l'un dei factors pèr la victòria, sas. E puèi, se siás de nòstre caire, auràs léser d'aprendre tot aquò. Mai, ara, seriá mestier que dormèsses, se pòs, que deman aurem de camin de far.
M'an laissat. Es un bòn charraire, Slimane. Eu, e mai son companh Ahmed, amb la pèu usclada pèr lo soleu, li metriás un uniforme de l'Afrika Korps luega d'aquestei qu'an, lei prendrias pèr d'Alemands dau tipe arian dau plus pur. Que son blonds e t'an leis uelhs blaus. Es frequent de tipus umans ansin dins lei poblacions cabilas que davalan dei Numides, aquestei tribús que se bastonèron còtra lei Romans, fa dos milenaris. Refugiadas dins lei montanhas, son restadas pron puras e an servat una lenga diferenta de l'arab. Es çò qu'ai legit dins lei libres e que m'a confirmat Berger que li plasiá d'estudiar lo país ont aviá de far la guèrra. Me desrevelhan d'ora. A sièis oras siam ja sus la dralha que mena a l'estat-major de mintacà. Es Ahmed qu'es amb ieu. A restat a la mechtà Slimane.
Vèni a Ahmed:
— Avèm fòrça camin de far?
— Cau comptar quatre oradas... S'avèm pas d'empacha e se caminam bèn, arribarem vèrs dètz oras de matin...
Ahmed a pas coma Slimane, que parla pas gaire. Ai bèla assajar de charrar amb eu, s'acontenta de frases cortelas, puèi tòrna pas mutar. Basta... Èstènt que fasèm gaire de bruch, te destoscám de singlars ò de lèbres qu'es un país ont son nombrós.
Marcham a grands cambadas. Vèrai qu'avèm pas de besonh de s'escondre que siam dins una zòna tenguda en plen pèr l'A. L. N., qu'i a plaçat, d'après Slimane, una infraestructura administrativa completa.
Me demandi cò qu'es arribat ai collègas dau comandò. Es qu'an pogut escapar? De qu'auràn fach?
Es aut ara lo soleu. Fa caud. Mai, arribam a l'estat-major qu'es installat en plena sauva. Segur qu'e mau la seguritat relativa d'aquesta zòna, es mièlhs de tot preveire e de se pas plantar dins una mechtà que lei Francés te pòdon reperar aisidament. Qu'i a l'aviacion.

Es rebut Ahmed pèr un luectenènt. Li dona un rapòrt esrich adobat pèr Slimane pènsi; es aquò l'administracion! Me lascia puèi amb eu. Lo luectenènt me reluca coma pèr se far una idèa, e me vèn:
— Vesi que siás ràdio e que vòs passar en cò nòstre... Comprenes qu'avèm de verificar çò que nos dises... Lo dhabet-ettaní serà aquí adesara qu'es anat far una inspeccion, adonc t'interrogarem un pauc pus tard. Ieu, siáu lo dhabet-el-aoel Khider.
— Coma... Lo dhabet-el...??
— Dhabet-el-aoel, que correspond a luectenènt. Qu'as vist lei doas estèlas sus l'uniforme. E lo dhabet-ettaní es lo capitani. Dins nòstra armada, son pariers lei grads que dins l'armada francesa, mai segur que n'avèm cambiat lei noms. Veiràs aquò. Pèr ara, vas un pauc te repausar.
Siáu pas alassat que l'entraïnament de Sirocò èra pas de galejada. Mai, ai fam e me donan un morcèu de fromatge de cabra amb de pan. Leis òmes van e vènon. An toteis un uniforme de color caquia, son cauçats de pataugàs e te donan l'impression d'una armada normala, amb una ierarquia. M'an l'èr d'èstre bèn noirits. Ma fista, es pas çò que nos disián dins la propaganda alargada pèr d'oficiers especializats dins lei servicis psicologics. Deviàn far d'intòx amb nosautres, pèr nos far empassar aquesta guèrra. Pasmens, pèr aver una idèa justa, caudriá tanbèn veire dins de zòna ont l'A. L. N. es mens poderosa.

Que sabí que dins d'autrei ròdols, lo Movement Nacionalista Argerian a tanbèn d'influència. Son pas d'acòrdi amb lo F. L. N. e serián lèsts a s'entendre amb lei Francés... I a de reglaments de còmptes, e me demandi s'au cap Figalò, lei dos òmes sagatats èran pas de sòcis dau M. N. A....
Me vènon quèrre. Me fan intrar dins una cabana. Es lo burèu d'estat-major. D'òmes son assetats. Vesi lo luectenènt ò puslèu lo dhabet-el- auel Khider. I a un autre dhabet-el-aoel, dos sota-luectenènts, dos aspirants, de Jondís que son lei sordats de l'A. L. N., e au mitan lo dhabet-ettaní.

Nos an après a Sirocò lei grads deis oficiers e sota-oficiers de l'A. L. N. que son representats pèr d'estèlas de nombres e de colors diferentas, e mai de menas de v inversats. I a un desenau d'òmes en tot. siáu drech. Dison rèn. S'acontan de m'espínchar.

Me sènti tot geinat que sabí pas quina actitud prene. Vesi qu'au fons de la cabana i a un pòst emetor de ràdio e mai un receptor. Encara una passada que me sembla una eternitat, puèi lo dhabet-ettaní me parla:

— Alara, te dison Glaudi Bòsco, e as desertat lo comandò qu'avèm atacat aièr?

— Oc, es bèn aquò.

— Perqué se te vòs batre amb nosautres as esperat que lo comandò siá atacat pèr desertar?

Me l'esperava, aquela. Verai, perqué pas aver desertat

avans? Qué lo coratge vertadier seriá estat de desertar quand pas rèn m'i forçava. — Fa pron de tèmps que voliáu desertar, que me pènsi qu'avètz rason de voler la libertat pèr vòstre país, mai fins ara, aviáu pas agut l'escasença que sabíáu pas ont anar. Foguèssi pas sincèr, diguèssi pas la veritat, podíáu escapar... e pasmens siáu vengut me liurar d'esperieu. Podíáu rejonher lo comandò...

— Verai. Que te devi dire qu'e mai li aguem pron espoussar lei nieras au comandò, an pogut fotre lo camp. Avètz un brave entraïnament! Es normau... Fas ton servici militar tu?

— Que òc!

— E siás ràdio?

— Oc!

— E bèn, tè, me vas anar alestir una ligason sus la frequéncia que t'anam ensenhar amb aquest pòst. E passaràs lo messatge que te darem.

Me sarri dau pòst emetor. Es un Telefunken, d'un modèl nòu que conoissi pas. Me viri vèrs lo dhabet-ettaní:

— Avètz la notícia d'utilisacion?

Fa un signe a un jondí. Aquest m'apara una notícia qu'acomenci d'estudiar. Fau quauqueis assais; verifiqui lo receptor e demandi au dhabet-ettaní la freuència de recepcion.

Acabi lei reglatges e me boti a l'òbra. Es lèu establida la ligason. Deu pas èstre alunchada l'autra estacion qu'ai pas agut de dificultats. Lo messatge qu'ai de transmetre es chifrat. L'autre acusa recepcion e clavi l'emission.

— Vai bèn, me vèn lo dhabet-ettaní, sabes çò qu'as passat?

— Que non! Era chifrat lo messatge.

— Simpletament que t'anam transferir a l'estat-major de la vilalhà deman! Que pòdi pas prene solet la responsabilitat de t'acceptar amb nosautres.

E se perseguís l'interrogatòri doas bònais oradas que vòlon tot saber sus ieu. Supausi que faràn un rapòrt complet pèr lo cap de la vilalhà.

Capítol XVI

Intra dins la gara d'Argier lo trin. Me vaquí dins Argier, aquesta vila blanca e bèla que tant m'agrada. Près d'un dotzenau d'oras pèr venir de Bougie qu'es pas a quatre-cents quilometres. Calculatz un pauc: vos dona mens de quaranta quilometres a l'ora!

Segur que son jamai estats d'ulhauç lei camins de fèr argerians, mai ara, amb lei fèls que son se mes a far petar lei vias, es vengut quasi una expedicion de prene lo trin.

Siáu a Argier pèr lo trabalh. Que fin finala lei causas se son adobadas, e que me vaquí agènt dau F. L. N. Me mandèron pèr verificacion complementària a l'estat-major de la vilalhà 2 que son cap novèl èra Lakhdar Ben Tobbal.

La vilalhà 2, coma o aprenguèri plus tard, tapava tot lo nòrd-est d'Argeria, valènt-a-dire lo ribairés entre Bougie e la frontiera tunisiana, e tota la zòna montanhòla entre Constantina, Soc-Arràs e Tunisia. Comprení la part èst de Cabilía, que l'autra part èra dins la vilalhà 3.

Quora desertèri, veniá just, Iossef Zighot, lo cap de la vilalhà 2, d'èstre tuat dins un combat en tornant dau congrès de Soman qu'aviá definit, ansin que me o diguèron, la politica dau F. L. N. pèr lei mes venènts. E Lakhdar Ben Tobbal aviá pres sa succession au comandament.

Un dur, Lakhdar Ben Tobbal. A quinze ans membre dau Partit Popular Argerian, intrèt puèi a l'Organisacion Especiala e prenguèt lo maquis tre 1950.

I formèt lei Primiers elements de l'Armada de Liberacion Nacionala. Adonc, se m'acceptava pèr combatre dau caire deis Argerians es que me trobaria pron fisable. E es çò qu'arribèt estènt que foguèt pas en chancèla pèr me durbir lei pòrtas de l'A. L. N.

Passèri quasi tres mes dins lei maquis de la region de Bougie. Qu'aviáu un molon de causas d'aprene. Que sembla pas totei lei cracas que nos avián contadas leis oficiers dei servicis psicologics, e que de bòna fe, sovènt, e mai mon esperit critic, te leis aviáu empassadas.

Pèr ràdio, seriáu estat fòrça util dins lei maquis ont la vida, aumens dins aquesta region contarotlada en plen pèr l'A. L. N., èra pas tròp penibla. Mai, m'expliquèron, e mai ràdio, èri perèus europenc, e qu'adonc seriáu encara mai util dins una vila granda. Que s'agissiá de picar just e fòrt a l'entrech qu'interessava mai l'opinion francesa e internacionala. A Argier. Me farguèron una identitat nòva: Glaudi Teissier, nascut a Aubanha lo 30 d'abriu de 1934, amb pèr profession representant en papetariá, çò que me permetriá de me carregar amb un cartabèu. E estènt qu'aviáu ja una clientèla que preniáu una seguida, aviáu pron de sòus pèr me pagar una veitura granda. Aquesta m'esperava a un garatge tocant l'ostau, parèis... Que tot èra organisat coma s'arribavi pèr m'installar dins un apartament e prospectar la clientèla dins la region d'Argier.

Mei doas valisas gròssas ai mans, sòrti de la gara. Me prèni un taxi. Es un musulman lo caufaire.

— Carriera Caussemille, au numèro 38, li fau. Ara siam dins lo baloard Carnot, l'una dei vias mai bèlas d'Argier. D'en pertot i a de barbdats e mai de sordats armats. Despuèi lo mes d'octòbre, a acomençada la batèsta d'Argier amb leis atemptats a la bomba, e la paur se sènt dins la vila.

Siam arribats. Pagui, me prèni lei valisas, escali. Es au tresen estanci mon apartament. Polit aquest. Cosina, sala de banh, una cambra e mai sala de sejour pichona. Tot aquò bèn moblat, e sensa oblidar lo telefòn. Sus la taula de la sala de sejour, i a un papier amb l'adrèiça dau garatge ont devi anar quèrre la veitura.

Tot es previst coma m'an dich.

Prendrai lenga au garatge. Serai avisat aqui de çò qu'aurai de far. Pèr ata, me vau repausar qu'es mai alassant aquest viatge dins un trin que se tirassa e s'arrèsta a quasi cada pònt, que de barrutlar dins lo jebèl.

Duèrbi lo bufet qu'ai fam. I a de consèrvas, de qué beure... Tot çò que cau pèr un Europenc vertadier qu'a pas de seguir lei règlas dau coran e que recula pas davant lo oisquí sensa oblidar leis autreis alcòls. E que li plason tanbèn lei cigarretas americanas. Tot aquò estarà estremat que ne prèni pas sovènt. Servirà pèr lei gènts qu'aurai l'escasença de convidar...

Me siáu pres una boitas de sardas a l'òli, un tròç de burre, e amb lo pan fresc qu'èra aquí, avala qu'avalars qu'ai lo ruscle.

La carriera Caussemille ont es l'apartament, es dins un quartier pas tròp alunchat dau cèntr d'Argier. Es aquí qu'i a la fabrica de broquetas que porgís tota Argeria. Es aisit d'i anar venènt dau cèntr, e tanbèn facil de s'esquilhar pèr anar dins lei banlègas, e plus luenh s'es necite. Pas tròp de circulacion, e de carrieretas que pòdon permetre de s'escondre. Vrai que s'èra alestida una operacion, te prendrian sei precaucions e que tot aquò comptariá pas gaire, mai es melhor de metre de son caire çò mai d'atots possibles, que te dariá rèn que de cents parts, una chabènça de mai, que non seriá de negligir.

Siáu drech a uèch oras de matin, tot lisquet e plen de vòlha. Ai oblidat l'alassament d'aièr. S'agís de m'assabentar just e just sus ma mission e tanbèn d'aprene a bèn conóisser Argier qu'es rèn que lo cèntr de la vila que m'es familiar. Me caudrà, coma m'o an dich au maquis, virar un pauc d'en pertot pèr puèi pas degalhar mon tèmps a cercar mon camin. E me pòt salvar la vida aquò, que non devi pas jamai oblidar que siáu un agènt de l'enemic dei Francés, e que s'un còp me prènon aquestei d'aicí, me faràn pagar car çò que s'estimaràn èstre una traïson. Dins lo sentit borgés. Adonc, mèfi, qué!

Vau d'en primier au garatge:

— Vèni pèr la 403 qu'an degut liurar pèr ieu fa tres jorn... Me dison Glaudi Teissier... Vaquí mon permés de conduire...

Lo patron, un Argerian pron grand, maigre, brun, una mostacha negra, dins lei cinquanta ans, m'espicha, l'uelh mesfisant:

— A! Bon... Volètz me mostrar vòstra carta d'identitat?

Apari la carta. La reluca. La tòrna, la vira. Puèi me vèn:

— Avètz crompat aquí una polida veitura, qué! Solida! Vos ajudarà dins vòstre trabalh, non? A prepaus, de qué fasètz?

— Que si m'ajudarà, que siáu representant en papetaria. Me servirà aquesta veitura, pèr carregar lei papiers, leis estilòs e mai mai, qu'es mai pesuc que çò que se crèi tot aquò quora n'avètz de quantitats.

— E fasètz rèn qu'Argier?

— Non. Que fau la zòna Argier, Blidà, Palestrò.

— Rèn qu'aquò?

— Passat Palestrò es Cabilía!

Sorís, que toteis aquestei precisions, èran previstas pèr èstre segur dau vesitaire:

— Va bèn tot aquò! Siau Ahmed Zidane. Anam trabalhar ensèm, amb la sòr Melicà Lamine. Siáu content de te veire que t'esperaviam fa ja quauquei jorns... M'an avisat rèn qu'aièr de ton arribada. E estènt que me siáu pensat que te faria plaser de manjar, t'ai fach aduire de pan fresc! Pèr ara, conoissiràs rèn que ieu e Melicà que la veiràs plus tard. Qu'ansin, s'un còp t'agantèsson lei Francés, e que te faguèsson parlar, e sas, amb lei Francés arriba que parlan lei plus coratjós!... e bèn, i auria rèn que nosautres dos de pres. Mai te disi aquò rèn qu'estènt qu'es una possibilitat que nos pòt arribar en totei...

— Assajarai d'evitar aquesta possibilitat! Que d'aquesta passa, n'i a fòrça que se fan agantar, non?

— Si... N'i a fòrça. Que vòs, siam passats a l'ofensiva, çò que fa crèisser lei riscs... E encara esparnham de mond amb lo metòde que fa que cadun conois rèn que dos amics. Sabèm çò que fasèm en l'aplicant, vai! Ara, te cau profichar qu'es d'ora. Te vas passejar dins Argier pèr fin que la vila te vèngue familiara.

Faràs la vesita dei libraires e papetiers que n'as la tiera dins lo cartabèu. Tot lo materiau es dins la veitura. Crèsi qu'a maquis t'an ensenhat tot çò qu'auràs de far, alara... Se veirem mièlhs aquest vèspre. As que de venir au garatge vèrs lei sèt oras. De tot biais, t'esperarai.

E me vaquí a trevar Argier pèr chabir ma mèrça. Lei policiers, lei gendarmas, lei sordats, son nombrós. Pèr endrechs, i a de barratges e te fan de contaròtles d'identitat. Leis pès-negres son tanbèn contaròtlats que se sap que n'i a quauqueis-uns que luchan amb leis Argerians. Pasmens, nos emmoscalhan mens que lei musulmans. E puèi, d'èstre sapat, bèn net e lisquet, amb la gravata, aquò t'impressiona totjorn aquestei gènts pèr cu, pèr definicion, l'Argerian es una mena de boumian que la netícia li agrada pas.

— Que volètz, coma me ditz un client que visiti, rendètz-vos compte! Lo municipi e lo cònsol d'Argier, Chevalier, una bordilha de progressista, qué!... A aquestei bonhols, li an fach bastir d'òstalàs nòus, a Climat-de-France, sus l'atura d'Argier, e que te crèses que fan dei salas de banh? E bèn, te meton de tèrra dins lei banhadoiras pèr plantar de pomas d'amor e t'abalisson de motons pèr far lo coscós! Un escàndol! E voudrian l'independéncia quora es nosautres que li avèm tot aduch! S'un còp l'aguèsson, l'independéncia, que foguessiam plus aquí, que devendrián, aquest bestiari!

Dedins Argier an paur lei gènts. Que sabes jamai s'una bomba va pas petar prèrs de tu. Es que despuèi lo 30 setembre, lo F. L. N. a comés una tiera d'atemptats en seguida deis activitats terroristas de l'Organisacion de la Resisténcia d'Argeria Francesa que pausèron dins la carriera de Thèbes, dins la Casbà, una bomba que faguèt de desenaus de mòrts. La respònsa foguèt leis atemptats dau Milk-Bar e de la Cafétaria... Resulta: quatre tuats e cinquanta-dos nafrats.

E coma fasiáu arremarcar, au maquis, qu'aviam lei nòvas, que dins lei victimas i avia d'innocents, de femnas, d'enfants, Lakhdar Ben Tobbal me diguèt:

— Verai... Mai, d'un bòrd lei Francés laissan far lei gènts de l'Argeria Francesa que nos pòdon sagatar dins una impunitat completa, e de l'autre, quora l'aviacion francesa vèn bombardar nòstre mechtàs, es pas de crims aquò?

Es que fan la tria entre lei bòns, sei bòns, e lei marrits? Entre lei combatènts, e mai lei femnas e leis enfants? Verai que d'un biais ò d'un autre, son totei de combatènts qu'es tot nòstre pòble que lucha... Mai, es pas parier pèr lei pès-negres? Adonc, nosautres, avèm pas d'avions pèr anar dessus Argier, e pausam lei bombas luega de lei mandar, qué!

De qué respòndre a aquò qu'es d'una logica perfiecha? Es la guèrra... E en Argeria, leis Argerians, pèr ganhar son independéncia, li rèsta que la guèrra despuèi que lo govèrn francés vòu plus que la victòria. Escapan pas au dilemma, siá estar suau e rèn obténer, sia se batre amb l'esperança d'un país sieu qu'escobarà lei colonisaires francés. Es pèr fòrça qu'an pres la segonda solucion, e ara devon anar fins au bot.

Çò que me buta encar mai de lei seguir, ieu, es qu'estènt occitan, me sentènt conscientament occitan e aquò de plus en plus, me disi qu'avèm d'ajudar un pòble que vòu tornar venir a una existéncia nacionala digna. Que nòstra situacion a nosautres, es pas pariera: qu'avèm un drech de vòte egau pèr totei, pas d'empachas pèr anar ont que sia, e lei gènts de París, son pas, a vista de nas, pus afavorisats que lei provinciaus...

Pas segur aquò, que s'es pas en drech, en fach son afavorisats lei Parisencs. Que te sabon mièlhs lo francés que nosautres, e que dins leis examens capitán melhor; que tròban de trabalh sus plaça e qu'an pas de l'anar cercar altra part. Mai, de tot biais, rèsta qu'Argeria es diferent. Qu'en co nòstre, se sènton francés lei gènts, tot se sentèn occitans, ò puslèu pas pariers dei Francés dau nòrd. Mai, bensai qu'anarà en demenissèn se laissam far l'escòla, l'administracion que donan ges de plaça a nòstra lenga. Se voudràn assimilar ai Francés dau nòrd que tot se fa en francés, e ja lei quadres, lei borgés se crèson de far bèn en parlant ponchut.. Alara?

Es qu'un jorn aurem una reaccion contra aquò, que lo pòble que li an dich que la promocion sociala passava pèr lo francés s'avisarà que l'an enganat, e que francés ò occitan lo parlar, quina que siá la forma de govèn, republica ò monarquia, es lo capitalisme que perseguirà de senhorejar? Qu'adonc i aurà rèn de cambiat, e que nos fagueriam colhonar en nos imaginant que nos afavorisariá lo remplaçament de nòstra lenga pèr lo francés qu'au nòstre es rèn qu'una lenga estrangiera e mai un jorn se parlèsse plus rèn qu'eu?

Non, me crèsi que pèr nosautres, la solucion es pas dins un nacionalisme que fariá rèn que mudar la color dei cogordas...

Çò qu'empacha pas que lei pòbles que son dins de situacions istoricas desparieras de la nòstra e se vòlon liberar, avèm de lei sostenir... E puèi, en Occitània, estèn que siam dins un periòde transitòri, serà a nòstre pòble, s'un còp França es liura pèr de verai, de far sa causida, de veire se vòlon una aventura nacionala a despart. E degun s'i opausarà qu'es aquò la democracia.

Basta, es totjorn que fa dos mes que lo F. L. N. alarga sei bombas, tant dins Argier que dins la banlèga, e que l'O. R. A. F. te fa d'operacions punitivas còtra lei musulmans. Pas de jornada sensa atemptat ò fusilhada, e de mòrts, de nafrats... Lo vèspre, i a lo cuèrbe-fuec...

Siam a la fin dau mes de novèmbe. Plòu, mai fa pas freg. Qu'es la sason que plòu mai en Argeria, parier d'en Provença. Lei gènts an l'èr crentós. D'autres fan coma se rèn se passava; mai as la sentida qu'es rèn que d'esbrofe, qu'an paur. E ieu tanbèn siáu pas a l'aise dins aquesta atmosfèra ont i a d'en pertot la mòrt que ròda. E puèi, te causís pas sei victimas una bomba, e siáu rèn qu'en Europenc au mitan dei pès-negres.

Ai acabat ma virada. Ai vestit fòrça quartiers. Acomenci d'aver una vista generala de cò qu'es la periferia d'Argier. Rintri au garatge. I tròbi Ahmed Zidane que charra amb una filha fòrça polida. Compreni qu'es una musulmana; es vestida a l'europenca.

— Tè, vaquí la sòr Melicà Lamine, qu'es de nòstra chorma coma te o diguèri.

Lei fraires e lei sòrs, es ansin que se sònán lei combatènts de l'A. L. N. Me sorís la sòr. Fau parier. Me disi qu'es una sorreta bèn polida e que ma fista, serà agradiu de trabalhar amb ela.

Mai ausi pas la tròp agachar pèr pas aver l'èr de li mostrar que l'ai arremarcada.

— E coma s'es debanada aquesta primiera jornada argierenca, me ven Ahmed Zidane?

— Pron bèn... Ai virat un pauc d'en pertot, segon lo plan de vesita de clientèla qu'aviáu. Encara quauquei jorns e me pènsi que serai un Argierenc vertadier!

— Es çò que cau, qu'aurem de t'utilisar dins pas gaire. Sabes que Iacef Saadi, qu'es lo cap d'Argier, vòu que se fague d'atemptats a bodre, que n'avèm de besonh pèr justificar nòstra lucha davant l'opinion internacionala e l'O. N. U.? Pèr ara, auràs encara de barrutlar dins la vila e seis environs pèr de missions de rutina. Que s'un còp s'agís de passar a un trabalh plus dificil, te caudrà pas t'enganar dins lei dralhas, qué! D'un biais generau, auràs gaire de mond de conóisser, qu'aquò limita lei riscs, mai vòu pas dire que prendràs lenga amb degun! Deman auràs d'aduire de papiers a Doerà, qu'es una vilòta a un trentenau de quilometres d'Argier. Serà ta primiera mission. En principi una causa facila, mai se cau totjom mesfisar, que pèr pauc que sigues emmascat...

— Farai atencion, qu'ai pas enveja d'anar dins lei presons francesas, que me mancarían pas!

— Serà mièlhs pèr tu! Adonc, aduiràs lei paquets d'aquí au papetier de Doerà que l'adrèiça es dessús. Lo demandaràs... I a quicòm que va pas?

Es que veniáu de legir lo nom dau papetier e m'èri avisat qu'èra un Europenc:

— Mai, es un Europenc!

— E après? Siás pas europenc, tu? Qué te crèses? Dins lei gènts que vòlon l'independéncia de son país, i a tanbèn de pès-negres que se sènton argerians coma nosautres. Es normau que luchan dins lo F. L. N. N'auràs d'autres, de sospresas, vai!

— Ai encara besonh de m'assabentar...

— E òc, qué! Un còp ta mèrça balhada, t'entornaràs a Argier. As rendètz-vos amb Melicà qu'aurà tot plen de causas a te dire. Cinc oras de vèspre, a l'Otomatic, conoisses?

— Oc, es dins lo cènre.

— E se coma me crèsi, as acabat l'afaire de Doerà dins ta matinada, degalhes pas de tèmps e perseguís ta virada de clientèla. Circula e circula tant que pòs, pèr arribar de barrutlar dins Argier parier que se foguèsse ta vila natala.

S'aplanta de parlar. Reluqui Melicà, de galís que vòli pas que se n'avisà tròp. Qué polit tròç de filha! Verai qu'es bèla. Me sorís mai.

— A deman, me fa.

— A deman.

Capítol XVII

A uèch oras, ròtli vèrs Doerà. Siáu tot bèu just sus lei raras d'Argier qu'i a un barratge de gendarmaria. T'arrèstan totei lei veïculs lei gendarmas. Demandan lei papiers. De còps, furnan dins lei veituras. De qué far?

M'a avisat Ahmed Zidane qu'èra costumier aquò, e qu'adonc me caliá pas èstre desaviat. Polit a dire, mai ai pas'ncara pres l'abitud d'aquesteis incidents. E se venián pèr relucar çò que son lei paquets que carrègi?

Siáu au barratge. Passa la veitura qu'es davant ieu. Siáu davant un gendarma:

— Vòstrei papiers, se vos plai.

Doni la carta d'identitat e la carta grisa de la veitura. Ai lo còr que fa tica-tica e mai sachi que son pèr fièchs aquestei papiers que vènon drech dau govèrn generau. Mai, anatz saupre?

— Carrejat quauque rèn dins la veitura?

— Oc, de paquets de papiers, que siáu representant en papetariá.

— Volètz durbir lo còfre?...

Sòrti de l'autò. Durbissi lo còfre. Lo gendarma dona un còp d'uelh:

— Va bèn, podètz passar.

Aviáu pas pus un peu de sec maugrat la fresquiera d'aquesta matinada... Es important aquí d'èstre europenc e d'aver un èr seriós, un pauc borgés. Ajuda fòrça coma me o aviá confirmat Ahmed Zidane qu'a una gròssa experiéncia que milita dau caire dei nacionalistas despuèi 1938, sensa s'èstre jamai fach peçugat. Es pas marcat dins lei ficas de polícia!

Sus lo camin, tombi sus un autre barratge, mai me laissan passar sensa me rèn demandar. Lei papiers qu'ai d'aduire, d'après çò qu'ai comprés, son d'exemplars d'un jornau que li dison Résistance algérienne que devon èstre difusits dins la region de Doerà.

Justament i arribi a Docrà que fin finala es dins la banlèga luencha d'Argier. Sus lo cloquier de la glèisa, de cigonhas an bastit son nis e ivèrnan aquí, sota lo soleu, qu'es pasmens pas tant caud que çò que se ditz, d'Africa. Son d'aucèus subre-bèus, e aquí te lèi tènnon toteis en simpatia, parier d'en Euròpa. Es qu'en Ausàcia, ont dins leis annadas 1925-30, i aguèt un movement autonomista important, te trobaràn un jorn lei cigonhas, de problèmas pariers a aquestei d'Argeria?

De cercar la carriera ont devi anar m'evita de contunhar de chifrar. Vaquí, i siáu. Ara, lo magasin. Oc, una mena d'ostau de premsa. Sòrti pas'ncara lei paquets. Intri. Darrier lo comptador, un òme d'un cinquantenau d'annadas. Grand, lo biais esportiu, lei peus gris, te donariá puslèu d'èr a un jogaire de tennis d'una cèrta borgesia qu'a un papetier que te vènd tanbèn de jornaus. Li vèni:

— Voudriáu veire lo sénher Müller...

— Es ieu... De qué vos cau?

— Vaquí, ai de paquets pèr vos. Me leis an fisats a Argier.

— De paquets pèr ieu? Cu lei manda?

— La papetariá Vigò.

— Ata! Siam d'acòrdi, lei preni... Excusatz-me qu'arriban de clients. Se tornarem veire, benlèu. Adieussiatz!

— Adieussiatz!

Es acabat. Pas marrit lo sistèma de passar per un magasin qu'ansin se pòt aduire tot çò que volètz sensa vos far arremmarcar. Mai, es necite d'aver tota una ret de complicitats. Aquest Müller, probable qu'es l'un dei felens deis Ausaciens que venguèron en Argeria après la guèrra de 1870. An partit, sei rèires, pèr demorar francés; eu, ara, te vòu venir

argerian! De qué son, lei causas! Leis Ausaciens, coma d'autrei que foguèron faidits pèr de rasons politics, coma en 1851, li donèron pas totjorn de paluns e de tèrras marridas.

De còps, le govèrn fòrabandiguèron de tribús pèr li raubar sei tèrras e lei balhar ais arribaires. E s'an servat aquestei tèrras, leis felens d'aquestei, segur que tènon pèr Argeria Francesa! Mai leis autres, aquestei que son estats proletarisats, que son venguts de comerciants pichòts estènt qu'avian pas pron de sòus pèr passar a l'agricultura gròssa capitalista, de qué se pènsan?

Me pausi la question, mai au fons, sabi bèn çò que se pènsan, dins sa massa: l'Arab es un bonhol, e es elei lei pès-negres que fan virar lo país estènt que son de pioniers. Oblidan que sei rèires, lo foguèron bensai, de pioniers, mau pas elei, qué!

Siau sus lo camin d'Argier e ai léser de somiar. Mai, me vaquí mai a un barratge de polícia aquest còp. Siáu tranquil qu'ai plus de mèrça perilhosa.

Te travèrsi tot Argier que vau manjar dins un restaurant pichòt de Poncha-Pescada, que me n'an dich fòrça bèn. Ai tot l'après-dinnar pèr trabalhar mai, e de tot biais, me permetrà de conóisser Poncha-Pescada qu'i passèri rèn qu'un còp, sensa m'arrestar. Après, es Melicà que veirai... Que me fa gaug de trabalhar amb una filha polida coma ela que m'a l'èr fòrça simpatica... E supausi que nosautres, leis òmes, devèm èstre totei pariers.

Pèr anar a Poncha-Pescada, ai de passar pèr lei carrieras Bab-Azoun e Bab-el-Oued que son dins lo quartier popular europenc d'Argier. A man senèca, es la Casbà que lei sordats i van rèn qu'amb de patrolhas. Tèn tot aquí dintre, lo F. L. N.

La Casbà e lo quartier europenc son desseparats pèr de barbelats. Dos pòbles paures vivon aquí. Enemics, que lei blancs pichòts, que votavan comunistas, e mai son nivèu de vida plus bas qu'en metropòli s'estiman de drechs sus lei musulmans.

E aquò au nom d'una Argeria francesa, amb de segur, una França ideala. E cada còp que d'òmes politics pron clarvesènts pèr comprene que se podriá pas esperlongar aquesta situacion, vouguèron far quauque rèn, lei pès-negres, gròs e pichòts, fagnèron barri de carn toteis units...

Alevat de segur quauquei progressistas e comunistas, d'intellectuaus subretot que lo plus conegut es Aubèrt Camus. Mai, dins sa gròssa majoritat, lei pès-negres restèron colonialistas. E foguèron butats dins aquesta dralha pèr una bordilha coma lo socialista Naegelen.

E s'estraçan l'un l'autre, aquestei pòbles, amb entre elei una baranha de barbelats... Ieu, amb d'autres europencs, ai fach ma causida, que pòdi èstre que dau caire deis opremits, e mai apròvi pas tot çò que fan. Çò que non m'empacha pas d'aver pietat d'aquest paure pòble pè-negre, peissalha que son enganats pèr lei pès-feram que leis encoratjan dins son racisme anti-arabs mentre qu'elei se son ja crompats de tenements en França e outra part.

Ai passat l'après-dinnar a far de clients. De vertadiers, de segur. D'aquestei que te manjan de bonhols tot lo franc jorn de Dieu e que t'an la peta au cuòu estènt leis atemptats. A cinc oras, t'ai mes la veitura dins un parcatge, e me vaquí a l'Otomatic, pèr esperar Melicà.

Ai pas de l'esperar qu'es ja aquí. Un pè-negre m'auriá dich qu'estènt musulmana, aviá a gost d'èstre menada amb lo baston... Un clichat coma l'Arab es fuglòbra, qué! Es la reflexion que me vèn despuèi que siau a Argier, e fa rèn que dos jorns! N'ai mon gonfle d'ausir aquestei pès-negres que me donan lo vòmit amb sei prejutzats.

Me sorís Melicà. M'assèti tocant ela, a sa tauleta.

— S'es bèn passat, me ditz?

— Oc, fòrça bèn e mai agui agut dos contaròtles pèr anar a Doerà.

— A passat dins la vida aquò. Eras inquiet, qué? S'escafarà amb l'abitud. E vèn lèu, sas, l'abitud! Mai, se cau puèi mesfisar qu'es l'engana d'èstre tròp segur. De qué prenes?

— Una bièrra.

Sòna lo garçon pèr comandar la bièrra, puèi:

— Te vau dire, me siáu facha un pauc de marrit sang, qu'èra lo primier còp que fasiás aquò dins la vila... Ara, siáu contenta.

M'a dich aquò simplement, coma li veniá, Melicà. Mai sènti qu'es tranquilla pèr de verai. E qu'es pas pèr còp d'asard qu'èra en avança a l'Otomatic. La reluqui. Es una bèla bruna, granda amb d'uelhs vèrds e la cara coma usclada pèr lo soleu, mai crèsi qu'es naturau. A lei mans finas amb de dets lònchs, e leis onglas lònchas tenchadas de roge fonçat. Fau pas coma aièr que l'aviáu tot bèu just regardada Melicà. E amb aquò de possas que te dison manjatz-me! Vèn tota roja ela, e es ieu que me tròbi tot colhon de l'aver devistada a la desabilhar coma aquò. Siáu geinat. Tòrni sus tèrra:

— Donas d'èr a una Europenca tu, sabes?

— Que òc. Ajuda fòrça aquò pèr carregar la mèrça, que lei sordats e lei policiers son bravets amb lei filhas europencas ò europeanizadas, subretot se son polidas e s'an de papiers en reglas! Qué vòs, pèr elei es una marca d'assimilacion pèr una musulmana de se vestir a la francesa... E de parlar lo francés mièlhs qu'elei.

— Mai, coma vèn aquò? Verai que se vei qu'as fach d'estudis...

— Ata! Mon paire es cadí dau caire d'Oran. Un cadí es un jutge musulman; jutja segon lo drech coranic leis afaires que lei francés li dison *indigenas*. Alara ai pogut contunhar l'escòla e me pas aplantar a l'abecedari... Siáu licenciada de drech, e i aguèsse pas aguda la guèrra, seriáu ja avocata.

— Es cadí ton paire, mai es la borgesia musulmana?

— Oc, mai es de la part nacionalista de la borgesia, aquesta que diguèt de non a la collaboracion amb lei Francés. L'autra part ara, son a passar de nòstre caire estènt qu'an la petòcha d'èstre desquilhats. Foguèt totjorn nacionalista mon paire e mai l'escondèsse que podí pas far autrament. A ieu, m'a après mon istòria d'Argeria, amb l'emir Abdel-Cader, e la revòuta de 1871, e mai mai...

— Oc, pèr lei Francés, Argeria a pas d'istòria... Es un bòn biais de se donar una consciéncia neta que de far passar pèr uelh l'istòria d'un país, de negar l'istòria deis autres, e de li balhar la sieuna!

— Siáu pas nacionalista ieu. Que me pènsi que nos cau una republica populara, qu'avèm de fotre defòra lei borgés collaboraires qu'ara se dison nacionalistas, qu'avèm de gardar lei pès-negres que vòlon restar sus aquesta tèrra ont trabalhan, que vòlon tanbèn èstre argerians. Siáu marxista... Te sembla curiós, qué? E pasmens, n'i a fòrça, subretot dins lei trabalhadors e leis intellectuaus, aici, qu'an passat au marxisme. Ai legit Marx, Engels, Lenin a l'Universtitat.

— Au maquí, èran egalitaristas, mai pas tròp marxistas...

— Segur, que la religion te rèn encara una brava plaça au nòstre. Non dèvem pas oblidar que siam dins un país musulman, e que la tradicion de l'ignorància que lei Francés la mantenguèt, es presenta. Mai, dins una revolucion, fas cent còp mai de camin en un mes, sovènt, que dins un sègle de vida d'asserviment. E aquò perèus cambiarà.

M'avisi que ieu charri pas fòrça. Es Melicà que fa quasi tota la convèrsa. Mai, de qu'auriáu a dire? Coma fariá Melicà pèr comprene que França es pas just e just çò qu'es marcat dins lei libres d'istòria oficiala? Que se son diferentas, lei causas entre Argeria e Occitània, rèsta que d'un bòrd coma de l'autra de Miègterrana, lei messòrgas, pèr negar que siam dos pòbles, te leis an alargadas. Mai qu'au nòstre, a capitat, que de dèt parts nòu de la poblacion a vergonha de parlar sa lenga que li ditz un patés.

E me vaquí ieu a charrar, e a te debanar tot çò qu'ai sus la codonh. De t'explicar a Melicà pèrque compreni çò que son leis Argerians e pèrque me pènsi qu'an rason... E m'escota Melicà. De tèmps en tèmps, me pausa una question. M'enganavi de me crèire que podí pas comprendre. Non, qu'au revenge compren mièlhs que ieu, fin finala, estènt que sei questions m'obligan de precisar meis idèas. E verai qu'es normau, qu'ela a passat de la teoria a la practica, çò qu'es pas nòstre cas.

Ai pas vist se debanar l'ora, mai es quasi uèch oras de vèspre.

Regardi a l'entorn de nautres, que fins ara, tant eriam afiscats que m'èri pas avisat de la fòga qu'i aviá. Es tot plen d'Europencs. Mai, es pas d'enfants de trabalhadors. Quauqueis-uns de segur, mai sùbretot de la borgesia, totei bèn sapats e qu'an de picalhons çò sembla. I a tanbèn d'oficiers joves.

— Oc, me vèn Melicà, es la joventut daurada coma se ditz, mai que mai d'enfants de cataus, d'estudiants que sei gènts an mai de sòus qu'un can de nieras... Trèvan lei oficiers que vènon aquí, pèr jogar au guerrier. I ai d'amics, que s'apren tot plen de causas! E puèi, s'an de cercar de terroristas, enfin de terroristas argerians, es pas aquí que vendràn la polícia, qué!

— Qué te crès! Mai, se fau enanar ara, que serà lèu l'ora dau cuèrbe-fuec... E pèr elei tanbèn...

— Elei, t'espèran la darriera minuta, just avans nòu oras. Pèr nosautres i anam. Zo! Me menas a l'ostau. Ai un estudiò vèrs El-Biar, tocant l'escòla dei Bèus-Arts. Siam quasi en banlèga... Dins lo saquet ai un laisser-passer pèr tu, adonc rèn de crénher dau cuèrbe-fuec! E autentic!

Prenèm la veitura. M'ensenha l'endrech, Melicà, e me lascia trobar lo camin solet: mai una faïçon de trabalhar. Que dins la guèrra, se deu pas pèdre de tèmps.

I siam. Un polit immòble, tot nòu, amb de balcons tot tapats de flors. Se vei que lo papà cadí deu pas èstre de plànher.

— Gara la veitura que montas amb ieu, me ditz Melicà.

Totescàs, parlaviem amb Melicà, e me pensavi plus qu'èra une femna, ò puslèu, dins l'afiscacion, l'aviáu un pauc oblidat. Ara, la tròbi mai filha encara... E de montar amb ela a son estudiò m'a tot trebolat.

Es pas grand l'estudiò mai bèn tengut. Un recanton que fa cosina, e un mèmbe ont i a una taula, un baüt pichon, una bibliotèca e un divan, qu'es aquí que dòrm Melicà.

— Assèta-te. Te vòs prene quauque rèn? As que de te servir que ieu adobi lo manjar. T'anarà de cambajon amb d'uòus fregits? Sas, ai pas tròp léser de far de bòns cosinars!

— D'èstre amb tu, pèr ieu còmpta mai que çò que faràs, sas!

— Siás brave... Mai, dau tèmps que siam, es melhor de se pas tròp estacar ai gènts, qu'après, s'un còp arriba un malastre, fa mau... E se podèm pas permetre de far passar davant nòstrei problèmas personaus.

Vesi qu'a de lagremas dins lei uelhs, Melicà:

— De qu'as? T'ai fach de pena?

— Pas rèn... Tè, ajuda-me, pren de qué metre la taula, aquí, dins lo baüt.

Siam a taula. Me sorís de l'onga Melicà. E ieu fau parier que m'agrada fòrça. Li ai pres la man. A rèn dich. Ara, charram de nòstra vida, d'avans la guèrra. Siáu a relucar leis uelhs vèrds de Melicà, me clini e li baisi lei parpèlas. Me sorís que mai:

— Sas, m'agradas fòrça...

Sospira coma se sortía d'un pantais:

— Ara, avèm de tornar a nòstra tòca... Pèr deman, i a d'òbra...

Ai tornarmai lei pès sus tèrra. Segur qu'aurem d'òbra deman. E que lei podèm pas laisser durar lei moments bòns que venèm de passar.

— Deman, es nosautres dos qu'aurem una mena de mission especiala, valènt-a-dire qu'arriba pas sovènt. L'un de nòstres òmes es estat nafrat. Es necite de l'operar. Aurem de lo menar dins una clinica... Arriba dau maqués, e parèis qu'es un quadre pron important. Es nosautres que lo carrejarem e aurem de far de biais qu'arriba ont l'espèran. Veses que s'agirà pas de colhoner! Tu, siás pas'ncara bèn dins lo còp mai i a degun, d'europenc s'entend, pèr aquesta mission... Es ansin, que se pòt pas far autrament. Mai ieu, serai amb tu, qué!

— Mai, coma farem s'un còp i a un barratge?

— De barratges, n'i aurà. Mai, vau lo còp de prene lei riscs de passar l'òme. Es pas pèr rèn qu'as una 403, que sèrv en tot aquesta veitura. Devèm capitar! I a pas de rason, devèm capitar tu a ieu, qué!

Vèrai, cau capitar. Pasmens, es perilhós. Mai, aquí, de qu'es perilhós e de qu'es pas perilhos? Totara, a l'Otomatic, aguèsson fach petar una bomba, seriam estats bensai dins leis tuats! E tuats pèr una bomba plaçada pèr d'amics!

— Adonc, me passas prene deman de matin a nòu oras. Non sigues pas tardier qu'aurem de camin a far.

Siam a la pòrta. Preni Melicà dins lei braç. L'esquichi fòrt. Nòstrei lengas se mesclan. Sènti son còs caud, sei possas duras còtra mon pitre, vèni redde:

— Pòdi estar amb

tu?

— Vòli pas aquesta nuèch... Non, vòli pas... Pas esta nuèch... Vai-i ara... Part... T'espèri deman de matin... T'espèri fòrça!

Capítol XVIII

A nòu oras picantas siáu davant la pòrta de l'ostau de Melicà. Campanègi. Me duèrp la pòrta. Sensa dire rèn me potonèja lei bocas. Se deviá languir tant coma ieu de nos tornar trobar ensèm. Que de la nuchada ai gaire dormit, que viravi e tornavi dins lo lièch en somiant a ela. A degut far un pauc parier.

Davalam dins la veitura:

— Alara, ont anam?

— A Blidà. Es a cinquanta quilometres. As que de passar pèr Maison Blanche.

— Sabi lo camin... Mai tu, te mesfisavas de ieu, aièr de vèspre, que me diguères rèn?

— Manco pas!... Solament, alevat la tòca de la mission, ne sabíau pas plus que tu! M'an avisada de l'endrech just est matin. Se pren jamai tròp de precaucions... Me pòs crèire, que n'avèm d'exèmples... Que se te fas agantar, corajós que corajós quora te passan a la tortura, te pòt arribar de cridar seba e de racontar çò que sabes. Adonc, vau mièlhs ne saber çò mens possible.

Reluqui Melicà. T'a mes un costum pron discret, vèsta e iupa negras, amb un camisier blanc brodat. Tot aquò te sòrt de corduriers chanuts, qu'es pas d'estraças! A tanbèn pres un mantèu que fa pas caud. E a Blidà, qu'es dins l'interior, risca de far mai freg encara. Te dona d'èr a una filheta de patronatge. Li va bèn aquest biais. Ieu tanbèn ai l'èr fòrça seriós. Pren una cigarreta e l'aluca:

— Vòs tubar, me vèn?

— Te grandmercègi mai tubi pas.

— Ieu ni mai, mai encuèi n'ai de besonh. Que cau que te digui qu'es pas aisida la mission que nos an fisada, qué! Pasmens, sus un affaire parier, èran pas nombrós lei gènts possibles. Que pèr passar un òme, çò que cau es l'onorabilitat exteriora... L'avèm nosautre dos.

Mai serà pas caucanha... I a fòrça riscs... E puèi, siáu inquieta pèr tu qu'as pas'ncara bèn lo biais... De qué faràs se te demandan de durbir lo còfre de la veitura?

— Lo còfre?

— E òc! Ont t'imaginas qu'anam metre le nafrat? Tendriá pas sus lei coissins... E se venián de li demandar lei papiers? Non, lo còfre es larg, serà melhor aquí.

Parlam plus. Es mens nerviosa Melicà. A pas acabada la cigarreta e te l'a garçada fòra la veitura:

— M'agrada pas l'odor a tabat freg dins l'autò!

Rotlam sus lo camin nacionau que mena a Blidà. Siam dins çò que li dison la plana de Mitijà. Parèis que lei Francés t'an transformat de paluns en un ròdol agricòla espectacular. Mai rèn pròva que se seriá pas complit sensa lei Francés. Arribam a Bofaric, la capitala de Mitijà. Dona fòrça d'èr aquesta plana a Provença ò Lengadòc bas amb sei vinharés, seis ortolalhas e sei ciprès. Es una region agricòla druda.

— Tè, me vèn Melicà, pèr un còp, aquí, nos an pas tròp raubadas de tèrras lei Francés, qu'an assecat de paluns ont i aviá pas degun... Mai tot aquò polit èra pèr far avançar la colonisacion, e adonc, nosautres, avèm pas d'i trobar de merits tant grands. Que t'utilisèron pèr complir la colonisacion de Mitijà de faidits de 1851! Es aquestei que perseguiguèron e acabèron l'òbra acomençada dins leis annadas 1840: combatènts de la libertat, lei mandèron pèr asservir nòstre pòble.

Siam a un caireforc grand, dins lo cèntr de Bofaric. Vesi una estatua de sordat:

— De qu'es?

— Es lo sergent Blandan, que foguèt tuat pèr nòstra armada en 1841... Pèr lei Francés, es un eròs...

Pèr nosautres, es la marca de nòstra desfacha... Un biais de dire que siam un pòble vincut. Un pauc coma vosautres, a çò que m'as dich, a Marselha, qu'a l'assassin de vòstre cònsol Carles de Casauls, qu'es se me remèmbri Pèire de Libertat, li an auborat una estatua. Una vergonha, pas' rai?

— Oc, mai nosautres, es pièger qu'es de Marselhés que l'auborèron l'estatua.

E ara, lei gènts se'n foton, que pas plus degun sap cu son Casauls ni mai Pèire de Libertat. Sabèm plus que fogueriam un pòble grand que luchèt pèr son independéncia... Es tota la diferéncia amb leis Argerians.

Passat Bofaric, a flor e mesura que fasèm avans s'alarga lo campèstre. Au fons, destriam d'auturas ennebladas. Puèi, subran s'esclargís lo tèmps, lo cèu vèn blau fonçat, e m'avisí qu'es de montanhas pron autas: — Aquò's Atlàs blidean, e ailalin Oarsenis, me vèn Melicà qu'a arremarcat qu'agachavi.

— I a de neu sus lei cimas... Oc, i a de neu.

— Es en avança aquest an la neu. Es que mai dur pèr nòstrei maquis, dins la region. Qu'avèm un gròs maquis dins Oarsenis, e mai de traites. Sas, barrutla ailà la cacibralha dau bachagà Boalem, un Argerian que sèrv sei mèstres, parier dei cans, lei Francés. Mai, pèr eu tanbèn vendrà l'ora de pagar.

Vaquí Blidà. Avèm quasi pas rescontrat de sordats ni mai de gendarmas. E auriá pas agut d'importància! Deu èstre un signe deis astres, e segur qu'au retorn, aurem d'enfectaments. Que pòt pas durar ansin.

— Ont anam, fau a Melicà?

— As de comandas a prene dins tres papetariás, qué. As regardat tei dients, sus la tiera?

— Segur!

— Bon, anam demandar a un agènt de nos ensenhar lo camin. E es la Papeteriá Centrala que nos caudrà vesitar pèr clavar.

Va bèn. Pas de problèma. Fa mens freg que çò qu'aviáu previst qu'i a un bèu soleu. A onze oras, siam a la Papeteriá Centrala. Intri. Vèn amb ieu Melicà. Lo patron me passa lei comandas, e m'explica puèi qu'es pas contènt de la qualitat d'un papier que li foguèt liurat fa un pareu de mes. L'a pas sus plaça; l'a estremat a l'ostau, una vilà, dins la banlèga. Nos demanda d'anar quèrre un escapolon pèr contarotlar çò que ditz. Es lo comés, un musulman jove, que nos menarà. Aurem pas de besonh de tornar:

— Venètz d'Argier, nos ditz?

— Oc, respònd Melicà.

— Es polit aquí, lo país, qué!

— Qué podriá èstre encar mai polit...

— I aguèsse mens de renegats!

— Se Dieu vòu, e subretot se fasèm nòstra plega, dins pas gaire, ne sobrarà plus gaire!

— Oc... Prendretz lo fraire Moamed a la vilà ont se tròba pèr ara. Prenètz tanbèn d'escapolons de papiers marrits... Es grèu l'estat de Moamed, mai se'n pòt tirar se lo pòdon operar. Senon... Es dins Oarsenis qu'a morflat.

Nos vaquí a la vilà. Es envirota d'un òrt supèrbe, tot clafit de flors e d'aubres. I a de paumiers, de lausiers, de lilàs... Me sarri en marcha arrier dau garatge. Duèrbi lo còfre. Va bèn qu'es pron grand pèr tenir un òme que se tendrà plegat. Monti dins una cambra amb lo jovent. Sus lo liech, es cocat un òme. Es palle e maigre:

— Te venèm quèrre Moamed, siás lèst?

Fa un sorise l'òme quora me vei:

— Inch Allah! Crebar pèr crebar, i cau anar! Mai, prenètz de riscs pèr ieu!.

L'ajudam pèr marchar e pèr intrar dins lo còfre. I avèm plagat dintre de cubèrtas e un cabecier que lo viatge serà alassant:

— Tendra lo còp, crèses?

— Assajarai...

— E subretot, atencion, qué que se passa, bolegues pas! E silènci! Se comprenes que vènon durbir lo còfre, empega-te lei cubèrtas dessus, coma s'i aguèsse un molon de mèrça dins lo còfra. Ai mes de paquets de papiers que faràn coma s'èri en virada. Va bèn?

— Anarà... Siáu pas flame, mai se m'opèran pas, serai plus bèn pèr de vrai, alara, sas! Zo!

Rotlam mai sus Bofaric ara. Dins Blidà, avèm pas agut d'empachas, qu'a un moment que nos volián contarotlar, a la sortida, siam tombats sus l'agènt que nos aviá ensenhat lo camin. Nos a remés e dau còp, nos an laissat partir. Se debanèt tant lèu qu'aguèri pas léser d'aver paur.

Passam Bofaric. Tornarmai aquest paísatge provençau. Totjorn rèn sus lo camin. Es pas possible... Avèm passat Maison-Blanche ara, e anam intrar dins Argier.

Es bèn çò que me pensavi, non podiá pas durar, qu'i a un barratge. Coma far? Regardi Melicà! Ditz rèn ela. Trantalha... Puèi:

— Zo! Se podèm pas aplanar aquí! I cau anar a l'estomac!

Siau au barratge.

— Vòstrei papiers se vos plai.

Apari lei papiers, e Melicà perèus. Lei sordats lei relucan. Nos relucan. Melicà fa un polit sorise. Ieu siáu en plen indiferent que regardi lels ostaus.

— Amb un tèmps parier deu èstre quasi agradiu de far de contaròtles, qué, vèn Melicà...

— Oc, madomaisèla, avèm pas tròp de nos plànher... Durèsse ansin fins a la quilha!

— Vendrà la quilha, vai, vendrà, fau. Pèr ieu, es tanbèn venguda un jorn.

Lo sergent fa signe de nos laisser passar. Desamarri e nos vaquí mai sus la dralha dau retorn:

— Qué vòs, me ditz Melicà, pèr intrar dins Argier, i escapas pas aumens a un barratge... N'i aguèsse rèn qu'un!

N'i aguèsse rèn qu'un... Seria estat tròp bèu. Qué non, ne vaquí un autre. Siam emmascats! Just après lo contorn davant, un autre barratge. Pas de carriera pèr enregar a drecha ni mai a senèstra. Siáu sus lo barratge:

— Papiers se vos plai.

Leis espeluquèjan aquest còp. Nos relucan bèn. De qu'an?

— De qué carrejatz? Es qu'avètz rèn d'especiau?

Es reborsier lo sergent, e pèr se pas far cridar, lei sordatsse crèson forçats de prene lo trabalh au serios. Vira a l'entorn de la veitura lo sergent. Va au còfre.

— Tè, mai luectenènt, vos ai agut vist a l'Otomatic, vos rementatz de ieu, ditz Melicà?

— Oc, madomaisèla... I vau de còps a l'Otomatic, òc, òc, vos ai aguda vista! Alara, coma siatz?

S'avisa de la convèrsa amb lo luectenènt, lo sergent. Aviá ja la man sus la ponhada pèr durbir lo còfre. Fa coma s'aguèsse vougut careçar la veitura e leva la man. Acaba son torn:

— Bon, va bèn, i podètz anar.

— Au reveire luectenènt, a lèu, qué! Au reveire sénhers!

— A lèu!

Ai leis esquinas totei banhadas de susor. Abrivi un pauc l'autò pèr me levar de la vista dei sordats. Puei, m'aplanti:

— Encara un pauc, i passaviam... Laissez-me me remettre...

— Te compreni... Qu'ai lei genolhs que tremòlan... Un còp d'astre aquest luectenènt... Veses que pòt servir de remarcar d'òmes dins de bars! E que pòt servir d'anar a l'Otomatic!

Aleni fòrt. Emplissi a fons lei lèus d'èr. Va mièlhs. Anatz, cau far avans que Moamed deu èstre dins un estat encara mai marrit que nosautres qu'es nafrat, e qu'a de besonh de l'operacion.

— Devèm anar a la clinica, me ditz Melicà.

— La clinica?

— Oc, la clinica. La clinica de Verdun... Que sabes, i a fòrça pès-negres, de progressistas, de communistas, que son amb nosautres... D'un autre biais que tu, sovènt, que siás dins l'accion dirècta tu, ò que i seràs. Elei, lòtjan nòstrei militants, lei sonhan s'un còp son nafrats, carrèjan de tracs... Es subretot lei comunistas qu'an passat a l'accion dirècta...

Dins lei carrieras, vesèm mai lei patrolhas e lei fius de fèr barbelats. Rotlam vèrs la clinica. Avèm fach çò mai dificil.

— Autre tèmps, es lei doctors que venián quèrre lei nafrats fòra la víla e lei menavan en clinica. Es vengut tròp perilhós pèr elei aquò. Adonc, es nosautres que fasem aquesta part dau trabalh. Es agut arribat que de nafrats sián pres. S'es d'Europencs que son dins lei veituras, coma encuèi, es plus aisit

pèr passar. E mai duèrbon lo còfre, basta que lo nafrat siá bèn escondut sota lei cubèrtas e la mèrça... Empacha pas que siam pas jamai segurs de rèn!

Cala de parlar Melicà, d'una passada. Seguissi la dralha que me siáu mesa dins la cabeca qu'es melhor de pas se retardar e adonc de se pas enganar. E vaquí la clinica. Amb la veitura, intram dins la cort. Me laissa solet au volant, Melicà, que va a la recepcion.

Tòrna amb un òme jove:

— Te presenti lo doctor Chaulet... Un amic segur que nos ajuda despuèi d'annadas...

— Encantat, doctor...

— Encantat... Lèu, lèu, anatz plaçar la veitura en marcha arrier tocant lo garatge, puèi veirem.

Fau çò que me ditz. Tre plaçat, vesi lo doctor que va au garatge. Dedins i a una ambulància. Duèrbi lo còfre. Escarta lei cubèrtas Moamed e nos reluca, en guinchant, qu'a leis uelhs que son plus acostumats a la lutz dau iorn.

— Vos anam metre sus un brancat, vèn lo doctor Chaulet, e vos menarem dins l'ambulància...

L'ajudam Moamed, qu'a plus gaire de vam. Te l'a secat lo viatge. L'alongam sus lo brancat e lo carrejam. Puèi, Melicà va garar la 403 dins la cort, dau tèmps que lo doctor Chaulet me passa una blòda blanca pèr far coma s'èri lo caufaire de l'ambulància. Preni lo volant e vau ais intradas amb lo veicul. E me presenti au burèu amb lei papiers que m'a balhats. Remeti tot a la secretairitz, tot li disèt qu'ai un malaut qu'an de venir quèrre. Me vaquí mai a l'ambulància amb dos infirmiers que te cargan Moamed. Tempta de me far un sorise d'adieu, mai a la cara torsuda pèr la gròssa dolor. Monti dins l'ambulància coma pèr partir, e la tòrni menar au garatge, tocant lo burèu deis intradas.

Me vestissi mai en tenguda de vila. Melicà m'espèra dins la 403:

— M'a l'èr bèn fatigat Moamed, li vèni.

— Oc, mai me pènsi que se'n sortirà... Avèm fach pèr eu tot çò que podiam. Es ai cirurgians de jogar, ara... Lo salvaràn! Escota, ai de besonh de calama ara. Anam a l'ostau, qué!...

Tot bèu just intrats dins l'ostau, Melicà se revira a se pèga contra ieu. M'embraça coma jamai. La potonègi. Se rementam plus nòstre alassament ni mai dau ruscle qu'aviam... Qu'es lo ruscle d'amor que nos a pres. Nos laissam tombar sus lo lièch. Fasèm l'amor uèi, que deman non sabèm pas ont serem. Vivèm dins lo tèmps d'ara, que d'avenir n'avèm benlèu pas.

— T'aimi me ditz Melicà.

— T'aimi Melicà, que siás la plus bèla.

Capítol XIX

Siam ai fèstas de la fin de l'annada 1956. Es deman Nadau. De fèstas europencas, segur, e pèr aquò de fèstas pas forçadament gaujosas pèr lei sordats francés que fan son tèmps de servici aquí e qu'an l'espèr de la fin de la guèrra. Que senon, pas pron dei perilhs, i aurà lo badat, e seràn pas liberats a la fin dei dètz-e-uèch mes de servici.

Leis afaires van bèn pèr Melicà e ieu. Restam ensems çò mai sovènt possible. Mai, de vèspre tòrni a mon apartament qu'avèm d'èstre prudents.

Vesi cada jorn Ahmed Zidane qu'es lo cap de nòstra chorma. Me dona leis instruccions. De còps, es Melicà que s'encarga d'aquò, que me sembla que tèn una gròssa autoritat. Mai, o a jamai mencionat, alevat quora me diguèt qu'èra licenciada de drech e qu'aviá idèa de venir avocata. Encar que vòu pas dire grand causa estènt que lo F. L. N., dins sei quadres, a mai de gènts dau pòble que de borgés. E sòrt de la borgesia, Melicà.

Complissi lo prètzfach que m 'an fisat. Valènt-a-dire que pèr ara, ne siáu tornat ai missions de rutina: far ma virada dins lei papetarias e carrejar de messatges, de Jornaus, de medicaments, d'armas de vetz. E pasmens siáu dins lei grops terroristas, mai coma m'expliquèt Melicà un jorn qu'èri tot despacientat, se cau pas imaginar que dins de grops ansin se complís de contunha d accions eroïcas. Que non, que de dètz còps nòu, es rèn que d'actes escurs, qu'an pas l'èr d'aver d'importància, que demandan pas gaire de coratge.

Basta d'aver una conviccion politica. E pasmens, quand leis acampas totei, veses que la resulta ne pòt èstre decisiva.

Siam a l'Otomatic aquest vèspre. Es nòstre quartier generau. I conoissèm tot plen de gènts. Es l'un dei rendètz-vos, l'Otomatic, d'estudiants pès-negres e mai d'oficiers joves que se sènton un amor pèr l'Argeria Francesa. De musulmans, n'i a ges, en fòra de quauqueis estudiantas. Nos ajuda de venir aquí, e quora es agut arribat que de causas se presentavan pas tròp bèn, avèm utilizat nòstrei relacions. E aguèsse pas conegut l'oficier de la patrolha que nos interpellèt, quora transportaviam Moamed, es que

seriam pas bensaï a mosir dins una caga-manja? Adonc, se trevam l'Otomatic, es pas pèr còp d'asard ni mai pèr lo plaser de charrar amb lei conàs que i vènon.

Pèr totei, Melicà e ieu, siam d'amants oficiaus. Aquò perèus ajuda, qu'estona pas degun de nos veire ensèm.

Se vènon assetar a nòstra taula dos luectenents e mai sei mestressas. De femnas maridadas, aquestei. Amb l'armada e leis oficiers que fan lei bèus, n'i a un brave molon de pès-negres que t'an cargats de banas! Basta, charram una passada. Càmbian pas lei convèrsas: cau metre fòra lèi lo partit comunista que sostèn lo F. L. N., e se se fa pas, lei Rus te senhorejaràn lèu lèu sus lei bòrds de la mar Miègterrana; subretot, cau pas aver crença de picar sus lei progressistas que son totei de bordilhas pagadas pèr l'estrangier, leis Americans bensaï; e leis Arabs, elei, comprenon rèn qu'un metòde, la fòrça, que sortit d'aquò, pas de salut! Se tènnon un pauc d'escupir sus lo fenhantitge dei bonhols estènt qu'i a Melicà, mai pèr çò qu'es de la guèrra, se gèinan pas! Après tot, a profichat, la borghesia musulmana, sovènt dau colonialisme, e i a pas de rason que sián pas dau caire dei Francés! Que te pòdon pas concebre que i a deas borghesias en Argeria, aquesta que se prostituïsson amb lei Francés, que son rèn que de putas, e l'autra que se vòu nacionala, que tèn verai de servir sa situacion de classa, mai vòu prene la plaça dei Francés.

E t'oblidan que faciant aquestei doas borghesias, i a tanbèn lo pòble argerian qu'elei se baton tot d'un tèmps còtra lei Francés e pèr la revolucion sociala.

Siam pas a rèire, toei dos, Melicà e ieu, pèr sostenir lei prepaus de nòstreis amics. Me fa pasmens cagar d'ausir de gènts afortir de conariás espectaculars, que s'avisan pas que son cogudus e que darrier tota l'ideologia qu'alargan, esconduts, i a lei cataus que te fan susar lo burnós, coma se ditz, tant indigena que pè-negre.

Me lèvi e partèm:

— Qué fasem, ara, me fa Melicà?

— Sabi pas, mai n'aviáu mon gonfle de t'ausir aquestei colhons debanar sei conariás. Viech d'ase! I a de gènts qu'estaràn colhons tota sa vida, que l'experiéncia li a pas jamai servit! Pas pron de s'estre agantada una rostassa dei bèlas en Indochina, te parlan d'Argeria coma se leis esperavan, elei, pèr salvar la civilisacion occidentala! Me sembla de veire mai far flòri leis afichas que t'empegavan leis Alemands dau tèmps de la guèrra de 40 a prepaus de la lucha còtra lo bolchevisme!...

— Me fa quasi plus rèn, ieu. Qu'ausissi aquò despuèi mon enfança... S'es trobat qu'a l'Universitat, me siáu pas acotentada dei cors e qu'ai legit leis autors marxistas. Ailà, ai ganhat d'autreis idèas que m'empachan pas d'escotar lei faissistas quora te manjan de bonhols; qu'avèm d'estar suaus e de censament pensar parier d'elei, se volèm ganhar. As encara de besonh de t'amadurar, tu! Que l'eficacitat deu passar davant tot çò que nos fa rebolhir.

— Que vòs, l'ai pas sentit ieu, en metropòli, aquest mesprés dei conquistaires sus lei conquistats. E siáu geinat pèr tu, quora parlan ansin, e que siás aquí. Ata! Verai qu'a la ràdio te presèntan leis Occitans pèr de galejaires, mai d'un biais bravet, coma un fraire que se trufariá dau frairet. Son racistas amb nosautres, mai ne donan pas l'impression... Que se parlan deis Occitans coma de fenhants, es pèrque siam dins un país astrat, ont fa tròp caud pèr trabalhar, e nos dona una cèrta importància, que pèr un còp que se parla de nosautres!

E puèi, es mòrt fa un sègle l'emir Abdel Cader. Nòstreis emirs, fa mai de sèt sègles que crebèron lei darriers. E la revolucion borgesa foguèt comuna amb totei lei pòbles de França... Alara, sas, avèm de nos amadurar pèr suportar çò que vos fan, que se sentèm de conquistaires vergonhós, e que pasmens, siam rèn que de conquistats que se crèson francés coma lei gènts de París. Avèm perdut lo gost de rebejar e empassam tot. Aicí, empassatz, mai es pèr vos pensar au revenge.

— Es una fèsta polida Nadau. La podriam passar ensèm, qué, a l'ostau, vòs, minhòt?

— Serà una fèsta dobla, que serai amb tu, Melicà!

E te la prèni dins lei brac.. Me potonèja:

— Anam crompar de qué manjar qu'ai pas tot. Zo! Bolega-te que lei magasins son clafits de mond e mai de gènts!

A l'estudiò siam bèn pèr passar Nadau. Melicà a mes de bogias pichòtas sus la taula qu'aquò polit te dona un èr de fèsta. Manca pas que la grèpia pèr me sentir au mieu. A crompat de còcas, de carnsaladariás, de plats alestits, de fruchas e mai mai... T'a fach un menut çò mai provençau possible. A pas crença de te manjar de carn-saladariá e mai de te beure de vin, Melicà. Li disi.

— Verai, qu'aquesteis interdiccions son pèr lei cresènts. Ieu, siáu marxista, e ai abandonada la religion. Siáu pas musulmana que siáu atèa. Mai, te tèn una plaça gròssa dins nòstra revolucion, la religion. Despuèi la guèrra, festejam plus nòstrei eveniments religiós coma l'aïd-el-quebir, aquò pèr tenir lo pòble dins l'idèa de la lucha. Tornarem prendre nòstrei fèstas un còp que l'aurem obtenguda la victòria.

— Mai, tuèrta pas aici, una femna que seguís plus lo coran?

— Te crèsi que tuèrta! Mai, a bèn evolunat tot aquò despuèi que lei femnas qu'alevat en Cabília, e encara! te lei tenián pèr de bestiaris, se baton parier deis òmes, se bastonan còntra lei Francés. E puèi, pèr ieu que sòrta de la borjesia, m'es estat mai aisit.

— E ton paire? A rèn dich?

— Que si que te pòs crèire que li a pas agradat, qué! Quand me veguèt virar au marxisme, a l'Universitat, me fonhèt. Puèi, bòrd qu'adobava rèn aquò, s'i faguèt a l'idèa... Çò que l'ajudèt es qu'èra nacionalista dempuèi totjorn. E aici, lei comunistas, europencs ò musulmans, aguèron pas crenta de luchar pèr una Argeria argeriana.

— Mai, pas sus lo còp, lei comunistas argerians...

— Sus lo còp. Sabes pas que la deputat d'Argier, Alitz Sportisse, tre lo mes de novèmbe de 54 te reclamèt l'independéncia immediata? E que Francés Mitterand diguèt que refusava lo separatisme argerian e qu'èra pèr la fòrça pèr mantenir l'unitat nacionala? E provèron qu'èra pas rèn que de mots. Sensa parlar de l'afaire de l'aspirant Maillot e de Laban, vènes de n'aver encara la pròva amb lei Companhs de la Liberacion e lo procès ont an jutjat e condemnat a mòrt Abdel-Cader e Jaumeta Guerroudj, Abderrahmane Taleb e Ferrand Yveton. De tot biais, es integrat dins lo F. L. N. ara, lo P. C. A., çò qu'empacha pas sei sòcis de restar marxistas. Coma ieu, e mai me sigui pas jamai facha marcar au P. C. A.

Es totjorn parier quand siam totei dos. Que charram. E que m'apren Melicà tot un molon de detalhs qu'e mai mon sejoirn au maquis non conoissi pas. Es que la situacion argeriana es pas simpleta. Subretot qu'an tot fach pèr l'escuresír, pèr neblar lei fachs, pèr opausar l'accion censament civilisatritz de França, a l'ignorància deis Argerians. Çò qu'èra rèn qu'un cubèrta pèr mantenir lo pòble argerian dins aquesta ignorància quora se sap qu'en 1954, mai de quatre vints cinc pèr cent deis Argerians èran illetrats! Après cent trenta ans de preséncia francesa, es pas mau, qué!

E me ramena de lònga a la situacion occitana aquò, e mai lei diferéncias.

— Sas, me vèn Melicà, pèr çò que me contères pèr l'occitan, aquí, assajèron de far parier e de nos crestar! Ansin, se fa tot en francés l'ensenhament. E lei mèstres sabon pas l'arab dialectal ò literari, e parli pas deis autreis lengas dau país!

Es pas punit, lo pichòt, se parla sa lenga, mai es bèn forçat d'aprene lo francés. E l'arab, rèn que literari, qu'es enshat dins lo segondari e lo superior, lo decret Chautemps, de 1938, te lo plaça dins lei lengas vivas estrangieras! M'as comprés? Siam d'estrangiers sus nòstra tèrra!

Oc, un pauc coma nosautres, que dins l'encastre francés siam leis estrangiers dau dedins! Aici, te fan la tria entre l'arab literari, lenga estrangiera, e l'arab dialectau, qu'es relucat pèr patés. Au fons, es parier que la lenga dei Trobadors ò la lenga de Mistral, que son la lenga, mentre que nòstrei parlars vius, son de patés... Nos la vòlon metre au cairat la cabeça, tant en Occitània qu'en Argeria, 25 x 25, coma lo paquetatge de l'armada, qu'aquò t'evita de pensar, de te pausar de questions, e que fas puèi de sordats bòns pèr l'imperialisme francés.

Mai, coma o fa arremarcar Melicà, son coma leis autrei Francés, leis Occitans, que son dins un encastre politic e economic francés ont cadun tèn sa plaça: an drech de votacion, dins la reparticion nacionala dau trabalh, son pèr obrar dins l'administracion... A la Facultat d'Argier, i a rèn que quatre cents musulmans que se pòdon far marcar, pas un de mai cada annada. E dau ponch d'amira politic, son de mièg ciutadins.

— E aguèsson desirat pèr de verai integrar lei Argerians, lei musulmans, te crèses qu'aurián capitat lei Francés?

— Mon paure Glaudi, es una question que non se pòt pas pausar. D'en primier, que basta pas de voler. Cau encara poder. Vouguèron pas jamai leis Europencs d'aici, e entrepachèron aquestei qu'avián d'idèas generosas. L'estatut de 1947, ara, après doas annadas de guèrra, es pas'nca en aplicacion, e pasmens rèsta un estatut coloniau! Volián servir sei bèns lei cataus e t'avián fach una aligança objectiva amb de musulmans rics Aquestei, n'i a que la paur que lei fa passar de nòstre caire, mai sabèm çò que valon, qué! E lei pichòts blancs, lei trabalhadors, sa situacion economica èra relativament auta comparada ai musulmans, e mai sián luenh dei trabalhadors metropolitans.

La tenián aquesta situacion, de la conquista que li aviá balhat un avantatge politic. Au respècte dei musulmans, dei trabalhadors musulmans, que lei rics èran dins lo collègi europenc pèr leis eleccions, formavan una mena d'aristocracia obriera. E pasmens, votavan comunista sovènt! Mai, leis encalava l'ideologia dominant, en fòra segur d'una minoritat estrechona.

— Oc, mai te disi mai, aguèsson vougut, aguèsson capitat l'integracion, i aguèsse agut un govèrn democratic en metropòli?

— Liegi pas dins leis astres. Me parèis pasmens que non seriá pas estat possible. Qu'avèm una istòria nòstra. E puèi, es pas gelat, lo fach nacionau. Es quauque rèn que cambia amb lo tèmps. Me pènsi

qu'Argeria es un país fòrça mesclat etnicament e auriá evolunat vèrs una nacion nòva, tot servènt sei caractèrs particulars cada etnia. E seriá estat normau estènt qu'auriam vougut toteis ensèm aquesta nacion. Que s'eriam passats a una republica socialista, lei pès-negres que son ja bèn individualisats rapòrt ai Francés, aurián pas agut de rason de se pas sentir argerians, alevat lei cataus. Mai ara...

— Ara?...

— Ara, s'un còp s'avisan qu'anam ganhar, que podèm ganhar, nos durbiràn lei braç lei pès-negres. Mai serà estent que non pòdon far autrament. E seràn lèsts a balhar tot çò qu'an refusat fins ara, e benlèu plus! Es plus coma avans, ara, veses. Qu'i a la guèrra. Que nos tuarián totei, lei combatènts, que se tornarián dreïçar lo pòble, dins dètz ans, dins vint ans, e que se batrián pèr son Argeria, amb una minoritat pè-negre que se sentirián de son caire, argerians. Qu'avèm fargat de desenaus, de centenaus d'Abdel-Cader!

Siáu tot pensatiu. Mai, me deixa pas léser de cavar tot çò que m'a dich, Melicà, e se vèn metre coma una gata sus mei genolhs: — Es bèn polit de charrar politic, e es çò que fasèm quasi de lònca quora siam ensèm, mai es Nadau... E ai plus enveja d'aquò... Qu'ai enveja d'autra causa amb tu!

Me manja lei bocas. Li duèrbi la rauba e li carèci lei possas.

Sospira dau plaser. Li vau amb la man sota la rauba e remonti de lòng de sei cuèissas, passi lo bòrd dau debàs e arribi a la pachòla. Ai pas de besonh d'escartar la braieta que l'a levada. Es tot moissa. Ai enveja d'ela, te l'escarti, se laissam anar sus lo lièch qu'es tocant. Macarèu! Tornarai pas a l'ostau, aquesta nuèch, que vòli restar amb Melicà, que ne crèbi dau desir qu'ai d'ela!

Capítol XX

Cala pas la lucha après Nadau. Cada jorn i a d'atemptats. Un musulman ò un pè-negre, un Europenc, de desquilhat. Mai fan tanbèn son òbra lei partisans d'Argeria Francesa e te rauban ò te tuan de gènts que se pènsan èstre dau F. L. N.

Dins Argier, la violéncia a passat dins la vida vidanta. Pas pron de la Casbà que t'avián tota embarbeladas, ara t'an mes de baranhas de fius de fèr barbelats a l'entorn dei bidonvilas de la periferia pèr fin d'entrepachar l'anar e venir dei musulmans entre lei quartiers abitats pèr leis indigenas e la vila dicha europenca ont rèstan tanbèn fòrça musulmans.

Nosautres, de la chorma, siam coneguts dei pès-negres que se mesfisan pas, pèr de bòns ciutadins. Encara qu'Ahmed Zidane, qu'es rèn qu'un garagista en cu laissam nòstre veituras, ieu pèr garar, Melicà pèr de reparacions, siáu un pauquet sospècte estènt un musulman bensaï francisat mai tanbèn un treballador, adonc un terrorista en poissança... Pèr Melicà, se pausa pas la question estènt son estatut social.

Es totjorn que podèm complir tranquillament nòstre trabalh e que nos an jamai chaspat pèr veire se carrejaviam pas de mèrças perilhosas e enebidas. Pèr Melicà, aurián pas dich de non, lei sordats e lei policiers, lei caps leis aguesson laissats far!

Siam lo 28 de decèmbre. Devèm dinnar ensèm Melicà e ieu. Ela, deu acomençar de trabalhar en cò d'un avocat argierenc pèr estagiària partènt dau mes de genier, e te vòu far quauquei cròmptas que n'aurà puèi plus léser.

Vòu venir amb ieu pèr aquò l'après-dinnar que d'aquesta passa lei papetariás me sèrvon rèn que de cubèrta estènt que de comandas, n'i a pas gaire.

Siáu en cò de Melicà. Tot bèu just la pòrta dubèrta, me pren lei bocas e me ditz:

— As vist çò que s'es passat?

— De qué s'es passat?...

— T'an desquilhat Froger! Un polit còp, qué!

Veraï qu'es quauque rèn de fòrça important. Que risca de far una brefoniá. Aquò. Qu'a l'estrangier te mostrarà la fòrça dau F. L. N. e qu'aicí, en Argeria, lei pès-negres se diràn que pas plus degun se podrà crèire en seguritat. Era lo cònsol de Bofaric, Froger, e lo president de l'interfederacion dei cònsols d'Argeria. Era l'un dei capoliers dei partisans de l'Argeria Francesa, e l'un d'aquesteis ancians radicaus-socialistas qu'èran responsables de la guèrra d'ara. Te va faire un brave chamatan aquesta mòrt.

— Coma s'est passat?

— Totara, sus lei dètz oras, te l'an desquilhat just tocant lo sieu, dins la carriera Michelet.

— Sabes cu fuguèron encargats d'aquest affaire?

— Non... Enfin, rèn de segur... Mai me pènsi que deu èstre la chorma Iacef Saadi, Ali la Poncha... Un còp parier, i a rèn qu'elei.

— E nosautres, de qu'avèm de far?

— Rèn pèr ara. Cau tenir lei causas d'a ment, pèr veire coma van reagir, lei pès-negres, que segon nos pòt afavorisar.

Lo repais acabat, complissèm nòstre dever d'amor e passam ai causas seriosas, que la revolucion te passa davant leis istòrias de còr... Toei dos siam consents sus d'aquò, e se siam fachs lo jurament de laisser de caire lo còr quora aviam de missions de complir. Mai restam de bòns amants estènt qu'après tot, es pas en se prenènt pèr monge ò mongeta que farem triomfar la revolucion. E se pensam que la revolucion passa tanben pèr l'avaliment dei convencions borgesas, mai que mai dins un país coma Argeria ont son encara tant poderosas.

Tot esperant l'ora dau rendètz-vos amb l'avocat pèr Melicà, se siam installats a nòstre P. C de l'Otomatic. Es clafit d'estudiants e d'oficiers e mai l'ora ja tardiera. Tot aquò charran e i a un chamatan tau qu'ausissèm rèn. S'encara se podiam entaular defòra, mai fa freg, e restam pèr fòrça dins la fum e lo bocan.

A vist d'amics ancians de facultat, Melicà. Nos sarram d'elei e s'assetam:

— Coma anatz? Avètz d'òbra pèr estagiari? I vau totara ieu, qu'un còp l'estagi fach, me podrai metre puèi a mon còmpte.

— Mai, fa un blondin qu'es aquí, sabes pas... Froger, l'an desquilhat lei fèls!

— Oc, que o sabi, mai mon rendètz-vos, l'aviáu ja!

— Verai que siás un filha, tu... Nosautres, avèm de chaplar tota aquesta canalha qu'assassinan nòstrei caps melhors. Après tot, es a vosautras, lei filhas, de prene lei plaças dins l'administracion dau tèmps que nos satonarem còtra lei fèls e aquestei que vòlon chabir Argeria au Rus e ais Americans.

— Podèm plus estar suaus, que s'agís de donar una leiçon bona ai fèls vèn un autre, pèr fin que compregan que se laissarem pas sagatar sensa dire rèn. Qué non! Ieu, èri en darriera annada de drech, mai fau plus rèn... Rèsti a la fac rèn que pèr lo respièch que me permet de me batre, aquí, contra lei fèls... Avèm pas pron fach d'operacions punitivas. Adonc, caudrà far mai, qué!

Es a ieu de debanar quauquei reflexions pèr una accion dura, e lèu lèu que me devi pas far arremarcar pèr de prepaus tròp tendres! Totei, estudiants e oficiers te tènon una gròssa afiscacion. N'i a que son en plen destimborlats e que te parlan de montar a la Casbà pèr far un chaple. E pèr aquestei que te sèrvon encara un pauc de sangfreg, te mandan de chametas còtra lo govèrn pièger qu'un ravascilàs!

M'èri bèn comprés que la mòrt de Froger èra un eveniment que t'alargariá una brava bolegadissa, mai me cresiáu pas que te trebolaria tant lei pès-negres.

Avèm una idèa de çò que se pènsa dins lei mitans activistas, e perèus dins la borgesia, que lei estudiants que son aquí, sovènt, son rèn que lo rebut dei prepaus que tènon sei gènts. E me crèsi que cau veire ara, çò que se ditz en cò dei europencs pichòts, de trabalhadors pès-negres, de la borgesia pichòta. M'esbinhi amb Melicà. Son tant pivelats pèr lei discors que cadun debana que nos veson pas partir, lei collègas.

— Avèm picat just en desquilhant Froger, vèni a Melicà.

— Que te crèsi! Mai s'i caliá esperar a aquestei reaccions, qu'èra l'un dei simbòls d'Argeria Francesa, Froger, e en lo tocant, es totei lei partisans d'aquesta Argeria coloniala que tocam, aquestei que non vòlon pas reconoisser nòstre fach nacionau...

— Escota, tu vas anar en cò de ton avocat qu'as de te metre d'acòrdi pèr lo trabalh. Pèr ieu, me vau adralhar pèr vesitar quauquei clients, pèr lei tastar.

E dau tèmps que Melicà s'entrèva de seis afaires, ieu de mon caire, siáu a barrutlar dins Argier. Son desaviats lei pès-negres. T'an quasi toteis un èr reborsier, coma s'i aguèsson manjat la sopa. Lei musulmans te fan coma tot èra normau. Mai, la senti venir la chavana, quauque rèn qu'arribi pas de definir just e just, que pòdi pas explicar, mai qu'es dins l'èr...

M'avisí tre lo primier magasin que fau coma la poblacion pè-negra, lei pichòts, son destimborlats. Que n'ai jamai tant ausit sus lo govèrn qu'ajuda lei fèls, e mai sus lei fèls qu'elei son d'assassins, de tuaires, de chaplaires, de criminaus, de maufatans, que sabi ieu?

M'es confirmat pèr un papetier qu'es l'un de nòstrei agènts. Li doni de jornaus qu'avèm d'alargar, e me ditz:

— Vesètz, t'a desbondada, la mòrt de Froger, tot çò que se tenián sus lo codonh, lei pès-negres que comprenon pas que plus rèn es estadís, aquí... Mai, me demandi se vouldràn pas passar dei paraulas a d'actes, que lei nèrvs dei gènts son a mand de petar.. E non sabi çò que se passarà... Qué que siá, la resulta t'aurà una significacion politica!

Es bèn çò que volèm, la significacion politica, que sabèm que ganharem pas la guèrra rèn que pèr lei armas en Argeria.

Qu'es pas Indochina, Argeria, e aquí, estènt lei mejans de l'armada francesa, i podrà pas i aver de Dien-Bien-Phu. Qu'es pas la jongla. Siam dins un país ont se mesclan montanhas e planas, amb una vegetacion miegterraneanca, mai ont l'aviacion, dins lo cas pièger, pòt practicament intervenir d'en pertot, e mai deguèsse cremar totei lei seuvas. Cau pas pantaiar: se vòlon se batre, lei Francés, podràn tenir un sègle e mai! La batèsta vertadièra, e mai tot l'eroïsme de nòstre combatènts, se complís sus lo plan politic e diplomatic. Mai, pèr permetre ai politics e ai diplomatas de ganhar, an de besonh dei partisans, es-a-dire dei maquis e deis òmes que te tènon dins l'inseguritat de vilas coma Argier, que te liquidan lei Froger e lei musulmans collaboraires.

L'endeman, cròmpi lèu l'Echo d'Alger, pèr legir çò que se cònta. I a rèn que la confirmacion de çò que sabi. Au garatge, Ahmed Zidane me ditz parier e apond:

— Podem far campòs fin a la començança de genier, qué! Que de còps ansin te valon quasi una annada de combats escurs dins lei maquis que pas degun n'es assabentat en França e a l'estrangier! Verai qu'aguessiam pas de maquis, te farián mens de bruch, lei Froger!

Anóncian dins l'Echo d'Alger, l'enterrada de Froger pèr lo 30 de decèmbre qu'es deman, e dins aquesta escasença parlan d'una grèva generala. Es rèn que pèr dinnar que devi veire Melicà que deu acomençar son trabalh d'avocata estagiària la setmana que vèn. Nos darà, aquò, e mai que mai a ela, una cubèrta de plus, encara que siá considerada pèr totei pèr quasiment una Francesa. Que volètz, una musulmana, ò censament, que te beu d'alcòl dins lei recepcions, que te pren un amant, que practica pas jamai la religion, que s'abilha rèn qu'a l'europenca, que parla rèn que francés, que rèsta dins un estudiò modèrn, qu'a de sòus, qu'à fach l'universitat, que dins la Casbà i va jamai, e bèn, es quauqu'un que vos i podètz fisar! E puèi, es amb de gènts ansin, aquestei borgés modèrns, que se podrà fargar l'Argeria Francesa que mantendrà lei privilègis dei pès-negres, gròs e pichòts!

Pas degun la sap marxista. Qu'a la Facultat, quora fasiá seis estudis de drech e que n'aprofichèt pèr s'iniciar au socialisme scientific, de sòcis dau movement de liberacion li diguèron de pas lei mostrar seis opinions, qu'aurián de besonh d'ela plus tard... Era avans la revòuta de 1954. T'estudièt Melicà, tanbèn l'arab, literari e dialectau e mai de lengas deis autrei pòbles d'Argeria coma lo berbèr ò lo tamaec, lenga dei toaregs, derivada dau berbèr... Qu'aviá legit Lenin e sei teorias sus lei questions nacionalas e lingüisticas e compreniá qu'un socialisme autentic podiá passar rèn que pèr una democracia completa, que respectariá l'identitat de cada pòble dins un estat. E despuèi que la conoissi Melicà, m'a pron fach avançar dins l'analisi dau fach occitan, que fins ara, e mai una cèrta formacion marxista, tota superficiala verai, relucavi d'un biais idealista.

Es egau, de filhas coma Melicà te leis abrivan lei causas dins un país ont tot çò vièlh còmptan encara tant, que lei tradicions son encara tant pesugas:

— Oc, me diguèt un còp, pèr de gènts que se dison pasmens revolucionaris, es dificil d'admetre l'egalitat de la femna e de l'òme, e mai dei pòbles d'Argeria diferents dei Arabs amb aquestei d'aicí. Mai se o fas pas, es coma s'au nom de la tradicion voliás perpetuar la costuma de copar la man au raubaire ò d'aplicar la pena dau foet! Alara, la tradicion, m'as comprés, qué! I a tradicion e tradicion, e s'agís de bèn far la tria que senon siás un brave reaccionari e mai te digues marxista e revolucionari!

Ai finit mei clients. Siáu dins un restaurant de la carriera Sadi Carnot ont ai convidat Melicà pèr festejar son intrada dins lo mond de la justiciá. D'aquesta justiciá qu'en Argeria, es mai qu'autra part aquesta de la classa dominanta.

Son silenciós lei clients. E mai ieu que pasmens siau dins lo camp d'aquestei que son a se bastonar pèr ganhar sa libertat, me sènti pas bèn. Vaquí Melicà. Me sorís, e siáu tot reviscolat. A de lònca aquest sorise que m'a tant agradat tre la veuguèri farà lèu un pareu de mes.

Me potonèja e s'assèt a la taula:

— Verai que i a la guèrra, me vèn, e siam mièlhs aquí que dins lo maquis, qu'aumens podèm encar far ribòta s'un còp n'avèm enveja... estènt qu'avèm de sòus! Mai, se o cau anar dins lo maquis, e bèn, i anarem e i manjarem de regardèlas, qué! I a de gènts que te vènon dire que siam emborgesits; son de colhons, que comprenon pas que leis agradanças de la vida, lei sabèm apreciar, mai perèus que sabèm complir lei sacrificis necessaris.

— De qu'as fach est matin?

— D'en primier, me siáu levada de tard... A nòu oras, que podrai plus o far un còp qu'aurai d'anar au tribunau. Puèi, ai un pauc fach lei magasins. Sas qu'i a tot plen de bèlei causas! T'ai vist una raubeta que t'agradarà fòrça fòrça! I tornarai e te farai la sospresa! E farem l'amor puèi! Mai, i aviá pas la fòga que lei gènts semblan toteis estransinats, coma se te leis aguèsson ensucats. Ai crenta que se passan d'eveniments pas bèus...

— De qué vòs dire?

— E bèn, deman t'an prevista una grèva generala lei gènts de l'Argeria Francesa, sabes?

— Ai vist aquò.

— Probable qu'i aurà de provocacions dau caire deis activistas. O! pas de totei, que n'i a que son pas tant conàs e que sabon ont pòt menar... Mai lei gaullistas, seràn aquí, e assajaràn de dreïçar lei pès-negres còtra lei musulmans. Es malaüros de parlar ansin, mai faràn objectivament nòstre juec. Que pèr far venir en plen de nòstre caire aquestei que son pas'n cara engatjats d'a fons, pèr liquidar definitivament lei collaboraires que podràn plus puèi se revirar vèrs lei Francés, ò que s'i rèstan, seràn considerats rèn que coma de Bao-Dai, i a pas qu'aquò lo tuèrt dei comunautats... Que dins sa massa lei pès-negres seràn sèmpe còtra l'independéncia que li fariá pèrdre sa plaça privilegiada. Se pòt pas far autrament, e pasmens ai paur.

— Franc que sián fòrcats de dire d'òc a l'independéncia?

— Oc, mai serà segon de condicions autras, e i siam pas'n cara... Quant n'i a que periràn e que veiràn pas lo bot de la dralha?

Reluqui Melicà amb tendressa, que m'agrada tant aquesta filha que la voudriáu poder manjar! Es a legir lo menut ela:

— De qué diriás de saumon fumat pèr començar?

Capítol XXI

Lo dissabte, amb Melicà, avèm decidit d'anar a l'enterrada de Froger, que volèm veire coma se va debanar. Siam dins la carriera Michelet qu'es tota clafida de mond. Es aquí, au 108, que restava Froger. Podèm pas nos sarrar de l'ostau que siam un pauc tardiers. Es a miègjorn qu'auriam degut arribar, bensai avans, que l'enterrada se fa partènt de doas oras.

Quant i a de gènts aquí? De desenau de milierats que quasi totei lei pès-negres son venguts; i a tanbèn fòrça musulmans. An proclamat una grèva generala lei gènts de l'Argeria Francesa, mai de comerciants europencs, e subretot musulmans, non vòlon sarrar sei botigas. E i a de garrolhas amb lei manifestants qu'elei vòlon forçar a seguir la grèva... Qu'es pas tant unanima qu'aquò, aquesta grèva, e mens importanta que çò que s'èran pensats estènt que siam dissabte e que la màger part deis empresas fasián la dimenjada.

Lei pès-negres son agropats tot lo lòng dei carrieras pèr regardar passar lo cortègi funebre qu'après i vènon leis autoritats e un molon de drapèus carrejats pèr de delegacions d'ancians combatènts. T'an trobat mejan d'acampar quauquei musulmans, qu'an tot plen de medalhas sus lo pitre. Pasmens, de policiers, n'i a pas gaire. Va vèrs l'Universitat lo cortègi. Nosautres, restam aquí, e vèsèm passar la gròssa fòga que davala.. Aquestei gènts, te voudrián servir Argeria coma èra. Argeria eterna ligada eternament a França eterna...

Subran, que lo cortègi raja totjorn davant de nosautres tal un fluvi que s'adralha vèrs la mar, ausissèm una clamor granda, una bramadissa que crèis...

Puèi, peta d'en pertot, de còps de mitralhetas, de pistolets, de fusius... E d'explosions sordas, de granadas ò de bombas? De cants, La Marselhesa, Lo cant deis Africans.. De qu'arriba?

Assajan de comprene lei gènts. Melicà m'aganta lo braç.

— Zo! qu'es melhor de rintrar a l'ostau, veirem adesara quand i serem!

Segur que riscariam de morflar d'esposcs e qu'es pas nòstre ròtle d'anar dins de manifestacions de carrieras ont pòt i aver d'atemptats d'organissats sensa que ne siguem avisats. Auriam rebut l'òrdre aguèssiam agut d'i èstre.

La veitura, l'aviáu laissada au garatge. E ai bèn fach qu'ara l'armada son d'en pertot e mai la polícia. Mai, tre que vas sus l'autura, te laissan passar que leis eveniments se debanan aperailavau dins la vila bassa.

A decessat la fusilhada. Arribam a l'ostau. Metèm lo pòst pèr fin d'escotar leis informacions. Anam saber quauque rèn... Pas tot, que nos contaràn que çò que vouràn, mai aurem una idèa de çò que se vèn de passar. E aprenèm que lei pès-negres t'an fach un chaple de musulmans... De desenaus de mòrts, parèis, e es provisòri. Au cementèri, tocant le tombèu ont devían metre Froger, an petat de bombas e lo cortègi foguèsse estat ja arribat, seriá estat un chaple de mai...

— Escota, me vèn Melicà, anam pas bolegar d'aquí fins a deman, qué! E rintras pas a l'ostau, que se sap jamai...

Segur que de tèmps a autre, t'ausissèm de raissas de mitralhetas, ò de còps de petards isolats, e mai petan de bombas que devon èstre escondudas:

— Te crèses qu'es lei camaradas que leis an plaçadas, lei bombas, vèni a Melicà?

— Se pòt... Se nos an servats, nosautres, dins la resèrva, es qu'amb çò qu'arriba ara, i aurà de cambiaments. E lo trabalh que lei camaradas podràn plus far, es sus nosautres que tombarà...

Laissam lo pòst en marcha. Te difusisson d'apèus a la calama.

Fan pas tròp d'efècte que lei nòvas nos adugan sensa relambis de precisions que mòstran qu'es quasi una guèrra civila.

Se complís un chaple vertadier de musulmans. De musulmans que sovènt, avián belèu d'idèas simpaticas pèr lo F. L. N. mai qu'èran en chancèla pèr s'engatjar dins la lacha. E leis atemptats qu'anóncian, e aquestei bombas au cementèri, es lei camaradas probables que se n'encargan.

Es rèn qu'a vèspre que s'alentisson leis auvaris. Pasmens, restam tocant lo pòst fins a mièjanuèch qu'es lo solet mejan d'èstre un pauc assabentats. Avèm pas enveja de far l'amor...

Lo dimenge, t'esperam onze oras pèr anar toei dos quèrre la veitura, a la carriera Caussemille. Es aqui Ahmed Zidane:

— Diga-me, li vèni, m'aviás dich qu'eriam de campòs! De campòs ansin, n'i a fòrça que se pensarián que leis an vougut escobar dau mitan, non!

— O prengues pas ansin. Que sabes que quora avèm besonh de vosautres e mai d'autreis amics, vos sonam. Mai, dins l'afaire d'aièr, aviatz rèn de far. Aviam causit de professionaus deis explosius pèr reglar aquò. Es verai qu'eriatz de campòs. Mai, n'auretz pas pèr longtèmps e es melhor de profichar dau tèmps que vos rèsta de liure!

— De qu'anam far?

— O! Sas, amb lei chaples de musulmans que se son debanats, non podèm pas laisser pissar sensa se revenjar. Alara, leis operacions dins la vila, ont que siá, leis anam entreprendre en grand. Sabes quant n'i a agut de musulmans, de tuats?

— A la ràdio parlan de desenaus de mòrts.

— E bèn, lei desenaus son pèr de verai plus de quatre cents! De far petar de bombas coma o fagueriam aièr, èra pas una causa polida, mai, coma virar autrament? Mai, t'escotelar de gènts pèr carrieras, que sián d'òmes, de femnas, de vièlhs e mai de joves, sensa que pas degun intervenguèsse, sensa qu'i ague de polícia ò d'armada, es pas mens polit encara? E nosautres, siam rèn que de sauvatges, qué! Mai, elei, lei civilisats?

Siáu estabosit de la chifra que me dona Ahmed Zidane: quatre cents mòrts! Rèn de melhor, verai, pèr te desseparar lei comunautats musulmanas e pès-negras. E au plan internacionau, la causa de l'independéncia pòt qu'i ganhar, que vendrà dificil ai govèrns de servir una mena de neutralitat.

S'acaba encuèi aquesta annada 1956, mai se'n metropòli, te van festejar aquò e te saludar l'an nòu, aici, en Argeria, serà pas de figas dau meteis banaston, que 1956 se clava dins la sang, e mai que mai dins la sang deis indigenas que, consents ò non, son a cabussar dau caire dei partisans de l'independéncia.

Mai, càmbia pas gaire, qu'alevat d'excepcions, subretot dins la borgesia, ò amb lei sòcis dau M. N. A. qu'an quasi totei passat ai Francés, la volián, lo pòble, aquesta independéncia... Mai, de liames lei tenián encara. Amb aquesta jornada, es acabat.

Es dimècres que Melicà a acomençat son trabalh en cò d'un avocat argierenc. Ara, cada jorn es au tribunau pèr plaidejar d'affaires sensa gròs interès, qu'a de besonh d'en primier de s'assabentar. Se vesèm plus qu'a miègjorn e de vèspre, pron tard.

La resulta n'es pèr ieu d'avançament, que me passa lei òrdres, Ahmed Zidane, e lei comunicui a Melicà. Desenant, ela, serà especialisada estènt son trabalh nòu, dins leis entresenhas qu'aurà de far passar e mai de recebre dei presoniers.

Lo 8 de genier, dins l'Echo d'Alger, aprengi que lo generau Massu vèn d'èstre encargat dau manteniment de l'òrdre dins Argier amb sa division de parachutistas. Li an donat, d'après lo jornau, totei lei poders civils e militars pèr destruire lo F. L. N.

Quora rintri la veitura au garatge, de vèspre, Ahmed Zidane me ditz:

— Deman, a doas oras, rendètz-vos en cò d'Abderrahmane Boïred, sabes a son burèu de la carriera de Bercy, sus lo pòrt... Anaràs prene de comandas. T'espèran tu, que Melicà i podrà pas anar.

Siáu au rendètz-vos. Abderramahne Boïred es dins una empresa d'impòrt-expòrt que lo patron es musulman. N'i a quauqueis unas d'entrepresas ansin, en Argeria, tengudas pèr de capitalistas musulmans.

Estènt qu'es lo fondat de poder, li es aisit a Boïred, d'organisar de rescòntres sota l'escampa d'affaires de tractar. Conoissi l'endrech e mai siá lo primier còp que i vau, que Melicà me n'a parlat.

Una dactilò me fa esperar una passada, puèi me fa intrar dins lo burèu ont son acampats un desenau d'òmes. Remeti quauquei tèstas, qu'avèm bèla èstre çò mai desseparats possible pèr evitar leis emmoscalhaments s'un còp se fasèm agantar, empacha pas qu'aumens quauqueis-uns, arribam de se conóisser, de cara.

Fan pas de presentacions. D'èstre aquí n'i a pron. I a pas Ahmed Zidane. Adonc, es ieu qu'aurai de li aduire lei directivas que recebrem. Après ieu, intran encara quatre òmes, puèi un companh assatz grand, de tip europenc, un Cabil probable, acomença de parlar en francés:

— Fraires, representi aquí lo C. C. E., qu'après leis eveniments de decèmbe e l'installacion a Argier de Massu e de sei parachutistas, an degut establir un plan nòu. Auretj de difusir e de far executar leis instruccions que vos vau donar pèr totei lei fraires e sòrs d'Argier.

Verei qu'ai agut d'avançament, que se Melicà m'aviá fach fisança d'intrada, compreni que foguèt pas parier pèr Ahmed Zidane e lei responsables. An esperat qu'agui donat de pròvas de ma fidelitat. E benlèu tanpauc qu'agui acampat un pauc d'experiéncia. An jutjat qu'era fach, ara, que vènon de me fisar una mission importanta estènt que representi pas rèn que lo grop d'Ahmed Zidane, mai tanbèn lei grops que i son restacats. Siáu contènt d'aquò.

— D'en primier, nos vèn lo Cabil, lo C. C. E. que tèn d'entresenhas seguras, sap que Robèrt Lacoste, lo sociau-imperialista que conoissètz, lo serviciu dei colons e dei laires, qu'a rèn fach còtra lo chaple de nòstre pòble après l'execucion de Froger, a balhat totei lei poders au generau Massu. Quora disi totei poders, vòu dire que lo generau Massu pòt far tot çò legal e mai illegau! Fins ara, la tortura èra corrènta, mai devián far mèfi qu'i aviá de protèstas còtra. Ara, Robèrt Lacoste autorisa Massu de l'utilisar pèr mejan de lucha normau! Comprenètz çò que vòu dire.

La C. C. E. coma ditz lo Cabil, es lo Comitad de Coordination e d'Execucion elegit pèr lo congrès de Soman au mes d'agost de 56. Bailèjan la revolucion e son installats dins Argier, mai lei Francés an pas capitat de lei destoscar. Serà lo prètzfach de Massu. Ne siáu aquí de mei pensadas e seguissi plus lo monològ dau Cabil. Assagi de regantar:

— ... d'un autre bòrd, sabètz que lo 28 de genier, se va durbir la sesilha de l'O. N. U. e que volèm far marcar l'afaire argerian a l'òrdre dau jorn. Pèr aquò, devèm picar fòrt e organisarem una grèva granda d'una setmana. Seretz totei mobilisats que deu capitar aquesta grèva! Pas un obrier musulman a son trabalh! Pas un magasin musulman obèrt! Pas un musulman que circule dins la vila europenca! Restaràn fòra la grèva rèn que lei gènts que cau pas comprometre estènt lei servicis que nos rendon. Caudrà acampar de viandas pèr uèch jorns e ne distribuir a aquestei qu'an pas pron de sòus pèr ne crompar. De mai, estènt que Massu restarà pas a dormir, e a ja acomençadas d'operacions dins la Casbà! pèr mostrar qu'es nosautres lei mèstres, adobarem d'atemptats. Avètz de questions?

— Oc, vèn un òme d'un cinquantenau d'annadas que li dison Molod d'après çò qu'ai ausit, aquò's brave, mai te pènsas bèn, e nos o as dich, que nos van pas laisser manobrar lei Francés, sensa se bolegar. E subretot lei paràs, qu'auràn totei lei poders, te van furnar d'en pertot. E te faràn parlar de mond, arrestaràn un molon de militants, e bensai lei melhors... Son

ja a quadrilhar la Casbà... Es que riscam pas d'aver nòstra organisacion rasclada dins Argier?

— Oc. I a de riscs gròs. Sabèm que sèra pas pan benesit. Pasmens, e mai arribarián lei Francés de nos agantar totei dins Argier, sabèm que podriam reconstituïr lo malhum, aquí. Volèm pas far de suicidi, mai podèm pas mancar la sesilha de l'O. N. U., que çò que se farà a Argier, decidirà de tot.

Ròtli vèrs la pòsta centrala. En plus dei sordats, dei policiers e dei gendarmas, ara i a lei paràs. E leis Argierencs te lei relucan pèr de sauvaires, aquestei!

Verei qu'après tot çò que se son morflats, son lèsts de crèire a de miracles. E puèi, li an dich, dins lei jornaus e a la ràdio que lei paràs an de mejans que fins ara, pas degun leis an aguts. Alara...

Au moment que vau postar de paquets a la pòsta centrala, me sònan dos paràs e me demandan lei papiers. Leis apari. A cambiat, qu'es lo primier còp que m'arriba aquò. Qu'èra quasi jamai qu'a un Europenc bèn sapat qu'anava d'a pè, de sordats li demandesson lei papiers.

Me pren l'enveja de me passejar que siáu curios de veire çò que fan lei paràs. Laissi la veitura estacionada e chincherinòti m'enrègui la carriera d'Isly.

Aquí mai de patrolhas de paràs son a far de contaròtles. Me laissan passar sensa me rèn demandar. Lei pès-negres e mai quand li reclaman lei papiers, an l'èr tot gaujós.

Avança l'ora e m'adralhi vèrs l'Otomatic qu'aquest vèspre Melicà m'a promés d'èstre pas tardiera Es pas'ncara arribada.

— Ou! Glaudi, coma vas, me vèn Gerard, qu'es un companh de fac de Melicà? Cèrcas ta bèla?

— Que òc!

— Çò melhor, seriá de l'esperar ensèm que te pagui quauque rèn se te lo vòs chimar amb ieu!

— Bòrd que vòs pagar, seriáu nèci de refusar. E bèn, tè, paga, qué! Garçon, una bièrra!

— Doas bièrras, garçon! Leis as vists lei paràs?

— Seriá dificil de lei pas veire!

— Oc... Oc... Faràn mièlhs que l'armada e lei policiers? Sabi pas tròp. Pèr ara, çò segur es que fan d'estampèu. Verei que li an donat lei quatre pès blancs pèr tornar metre lei causas drechas. A! Sabes que parlan d'una grèva generala ordenada pèr lo F. L. N. a la fin dau mes?

A l'èr de bèn anar lo telefòn arab, que ieu, fa tot bèu just quatre oras que sabi qu'es prevista! Benlèu que de companhs an ja alargada la nòva, qu'an tirat de tracs... Pòt aver valor psicologica d'èstre assabentada tant lèu, la poblacion pè-negra.

Nos bevèm nòstra bièrra tot charrant. Es vengut s'assetar amb nosautres un oficièr de l'aviacion que se lanha de la concurréncia que fan lei paràs: ara, lei filhas n'an plus rèn que pèr aquestei d'aicí que n'es una desolacion! — Quand te disiáu que fan d'estampèu, me vèn Gerard!

Son passadas sèt oras quara arriba Melicà. Partèm sus lo còp. Li fau mon rapòrt, puèi passam veire Ahmed Zidane qu'eu perèus lei deu esperar lei nòvas.

— I aurà fòrça papiers de carregar pèr alestir la grèva, me vèn!
E me sòmii qu'es encara de trabalh merdós pèr ieu.

Capítol XXII

D'òbra gloriosa, pèr aquò n'es pas una! Siáu a trevar Argier dins la veitura e a te carregar de tracs aici, de jornalets ailà, e a te passar de contaròtles de polícia e mai que mai de paràs. Qu'aquestei conàs se prenon pèr de sordats de la libertat, pèr lei àngels que te salvaràn la civilisacion crestiana. E te complisson lo prètzfach que li an fisat coma s'èran d'especialistas. Un còp dins lo civil, s'an tengut fins aquí, auràn sa plaça pèr poliçon que li anarà pas mau.

Fa ja dos còps que manqui d'èstre agantat que te furnan dins leis autòs. Me ne siáu tirat grandmercejant mon sangflac. E va bèn encara que fagui aquò dins la jornada, que de vèspre, t'an una sentida encara melhora, s'aquò's possible!

La resulta n'es que cada jorn d'òmes nòstres son pres. E fan tot çò, que cau pèr lei far parlar. Un còp qu'an l'entresenha, te davalan ont sabon a quina ora que siá e t'arrèstan lei sospèctes, que te leis interrògan mai sus lo còp. I a sèmpe agudas de torturas dins la guèrra d'Argeria, mai ara, es la normalitat a Argier. Lei nasis an rèn fach de mai que çò que se complís ara, au nom de França, maire de la libertat. Que l'avèm nosautres tanbèn nòstra gestapò.

Foguèssi pas estat tant nèci, qu'auriáu degut me pensar que virariá ansin. Qu'un país qu'au nom de son unitat, refusa a sei minoritats lo drech a la vida, e qu'a capitat d'enganar quasi tot son pòble, lei gènts de senèstra comprés, deu forçadament n'arribar aquí s'un còp n'i a que reguitnan. Aquò, verai que li permet d'escondre lei problèmas sociaus e de mièlhs se servir dei trabalhadors.

An fach parier deis Anglés ò deis Alemands, lei Francés. T'an persecutadas lei minoritats e te leis an puèi utilizadas pèr esquichar lei pòbles coloniaus. Solament, mentre que leis Anglés e leis Alemands èran assatz sincèrs pèr reconèisser qu'èra de porcariás que fasián pèr interès de la borgesia, nosautres, se siam cercats de rasons bònas. Que la melhora èra l'alargament de la civilisacion au nom de la libertat. Una libertat que fasiá qu'aicí un milion d'europencs senhorejavan sus nòu milions d'indigenas. E qu'un europenc pichòt, un pichòt blanc, aviá avantatge d'ajudar sei mèstres, lei cataus qu'a eu tanbèn li donavan un talhonet tot pichonet dau cambajon.

Qu'au nòstre quauqu'un ause demandar que çò que s'estima èstre son país siá desseparat de França, e lo te mandaràn en preson. Çò qu'arribèt a de Bretons e d'Ausacians avans leis annadas 40. Aquò de segur au nom de de la democracia,

qué! Quinci bordilhas! E serà una radassa coma Naegelen, censament un socialista, ausacian pèr subrepés, que farà tot çò que podrà pèr trucar leis eleccions en Argeria: me crèsi que deu pagar la prostitucion, qué! E es un govèrn censat socialista que nos a menat a aquesta guèrra despietadosa que proficha pas au pòble, que sián pè-negres ò musulmans, mai rèn qu'a una minoritat de rufians que s'emplisson lo borson...

Que se l'aplicavan pèr de verai, la democracia, e bèn en França, i aguèsse de gènts, e mai pas espés, que te demandèsson l'independéncia pèr son país, Bretanha ò Ausàcia, ò qué que siá, te deurián autorisar un referendum sota condicion, que senon seriá rèn qu'un aganta-collhons, de permetre una propaganda en li balhant lei mejans materiaus. De segur, empachariá pas, tot avènt l'aplicacion d'aquesta democracia vertadiera, de s'opausar a aquò pèr una altra propaganda. Que coma me disiá Melicà, quora quauqu'un demandava a Lenin s'èra pèr que i ague plus rèn que d'estats pichonets, respondia: — Non, que pèr marxista me pènsi

qu'es melhor d'anar vèrs d'estats grands, mai se pòt pas empachar un pòble de formar son estat nacionau se li agrada.

Parier que siam pèr autorisar lo divòrci, aquò vòu pas dire que volèm forçar lei gènts a divorciar!

M'avisi aquí de tota l'ipocrisia d'aquesta França, filha ainada de la Glèisa, que coma la Glèisa t'alarga lei grands principis pèr pas jamai leis aplicar! Sòrton bèn de la meteissa tina, lei cataus de la Glèisa e de la

França que te descadenèron la Crosada deis Aubigés! Uèch sègles lei desseparan d'aquestei d'ara, mai dins son fons an pas cambiat! E perseguisson, lei classas dominantas, de te degalhar lo pòble de tota França e fòra França, de Dunkerque a Tamanrasset, pèr lo biais de son ideologia... Mai son a virar, lei causas, e es presa de cambiaments aquesta guèrra que despuèi dos ans qu'a acomençat, t'a mai fach avançar qu'un sègle de colonisacion tranquilla.

Siáu a una papetariá dau quartier de Climat-de-França e calan mei filosofariâs que vesi davant una còla de paràs. T'an sortit lo patron, un pè-negre qu'ai vist mai d'un còp. Un amic segur, aquest. Sembla qu'ague morflat qu'a lei bocas ensagnosidas. Es pas lo moment de dar çò qu'ai dins la veitura qu'i a la mauparada. Zo, perseguissi mon camin coma s'èra de rèn. Ai encar d'òbra dins la virada. Mai me mesfisi que leis paràs an l'èr d'aver d'entresenhas, e me demandi se seriá pas melhor d'aver una arma.

D'un autre costat, se te chaspan e s'avisan que siás armat, riscas d'anar te passejar a la caga-manja... Encara que... Ne parlarai a Ahmed Zidane, e veirem çò que dirà.

Davali ara pèr l'avenguda de Frais-Vallon sus Bab-el-Oed, qu'es lo quartier popular pè-negre mai tipic d'Argier. Siáu a una altra papetariá, tenguda aquesta pèr un musulman. M'arrèsti de l'autre caire de l'avenguda avans d'arribar pèr far un pauc d'agachon. Rèn. Espèri doas minutas e davali de la veitura tot laissant lei paquets de tracs dedins. Intri dins la botiga. Una femna, una musulmana es darrier lo comptador:

— Es aquí lo patron?

— Esperatz que lo vau quèrre.

Ai la sentida de quauque rèn de pas normau. Tre que passa dins l'arrier botiga que foti lo camp, sauti dins la veitura, e zo de lampar! Reluqui dins lo retrovisor e vesi dos paràs que sòrton en corrènt. An pas pogut relevar lo numèro de la veitura qu'èri ja tròp luenh. Mai, te l'ai escapada bèla! O fan bèn son trabalh de poliçons aquestei paràs, i podèm pas levar aquò!

Siáu en chancèla. Es que contunhi la virada? Es que cali? Assagi de calcular lo pron e lo còntre. Me decidi pèr contunhar. Quitarai la veitura après lei papetariás de vesitar. I anarai d'a pè, tot laissant la carta grisa dins l'autò, qu'ansin dirai que l'ai pas presa pèr far la virada se me pausan de questions. Estènt qu'ai rèn que lei papiers sus ieu, alevat que sigui ja marcat sus la tiera dei sospèctes ò que sigui estat donat, pòdi me'n tirar escap.

Arribi ara a Bab-el-Oed. Es aquí la papetariá dau sénher Pérez. Un amic segur perèus. Passi davant e me gari pus luenh, fòra vista dau magasin. M'entòrni chicherin, tot tenènt d'a ment çò que se passa. Tot parèis suau. Me decidissi pèr intrar dins lo magasin. Me quicha la man, lo sénher Pérez:

— Me fa gaug de vos veire, qué! Que sabiau plus de qué pensar amb lei eveniments. Aicí, lei paràs te fan de patrolhas jorn e nuèch. Fan de cèrcas e mai en cò dei pès-negres. Vèrai que te tòcan pas leis òmes d'Argeria Francesa que son seis aligats, mai pèr çò qu'es dei gènts coneguts pèr son liberalisme, e bèn, cauman pas!

— Me ne siáu avisat a Climat-de-France dins doas papetariás que vèni d'i passar, èran arribats avans ieu! E la cau pasmens alestir aquesta grèva, qu'i serem lèu a la fin dau mes!

— Segur, mai me crèsi que se passarà bèn que la gròssa part de la poblacion son de còr pèr la grèva. E arribèsson de l'entrepachar, que seriá pas pèr elei una victòria, que farem çò necite d'alargar dins lei jornaus lei practicas qu'aguèron d'emplegar pèr aquò. Auràn l'illusion d'aver ganhat, mai se ganha pas una guèrra sus d'illusions, que lei fachs son testards, elei. A tèmps ò a tard, se tròban mai fàcia a la realitat, lei braguètiens.

— Vau quèrre lei tracs que son dins la veitura. A capitat de passar a través, lo sénher Pérez, mai pèr quant de tèmps? E pèr ieu, quant vau durar encara?

Son totei tengudas pèr de patrons tot çò qu'i a de mai Argeria Francesa, leis autrei papetariás que fau. I son pas venguts lei paràs alevat pèr una, que lo patron, e mai aquò, me ditz tota la reconoissença qu'a pèr aquesteis òmes que fan la netícia d'Argier:

— Qué volètz, me son venguts veire, mai pòdon pas far autrament, qu'an de tot vesitar aquí! E dau biais qu'an te leis empoisonaràn aquestei pesolhs de fèls! E espèri tanbèn que te lei van liquidar la rafatalha europenca que son consènts amb lei fèls, coma lei Chevalier, lo cònsol, ò lo Galice, lo conselhier municipau qu'es tanbèn papetier, ailàs! E leis avocats censament progressistas, e lei capelans que lei lassan ajudar lei felós estènt que son de prèires! Pèr elei, la solucion, l'ai ieu: pas de jutjaments, an que de lei desquilhar sus plaça! Nos vòlon raubar nòstra tèrra, qu'es nosautres que l'avèm bastida Argier modèrna, e i a de pès-negres pèr ajudar aquest prètzfach! Una vergonha, una vergonha!

Quora m'entòrni au garatge, Ahmed Zidane me ditz qu'an pas esperat l'idèa dau papetier, lei paràs, pèr corsejar lei pès-negres progressistas, que d'aquesta passa, te leis adòban. N'i a ja un molon que son estats arrestats.

Vòlon pas de la grèva, e trabalhan fèrme pèr l'entrepachar. Sap pas se capitarem Ahmed Zidane, qu'es mens optimista que lo sénher Pérez. Rèsta que lo trabalh de poliçons que devon complir lei paràs mòstra clar l'influéncia granda qu'avèm dins la poblacion musulmana d'Argier.

— Escota, vèni a Ahmed Zidane, amb tot çò que se passa ara, e estènt qu'ai mancat dos còps d'èstre agantat, me crèsi que seriá mestier que me prenguèssi una arma sus ieu.

— Es perill ós aquò, que s'as una arma, e que te la tròban, segur que te pescaràn pèr la preson...

— Es çò que me siáu dich. Solament, avèm d'anar plus luenh.

Que de doas causa l'una: ò an pas trapat çò que carrègi, e disi que siáu dau caire deis òmes de l'Argeria Francesa, e probable que me laisseràn, ò an trobat la mèrça, e armat ò pas, s'entrèvan de ieu... Amb una arma, me rèsta una escasença d'escapar.

— Siam dins una situacion particulara. Siam plus au mes de decèmbre... Basta, te farai passar un 7/65, mai te'n serviràs rèn que s'es absolutament necessari, qué!

— Te'n fagues pas, que farai pas lo colhon.

Arriba Melicà que l'esperaviam pas:

— Tè, li fau, me pensavi de te venir veire vèrs lei nòu oras. Qué nòvas?

Me potoneja avant de respòndre:

— De trabalh, e encara de trabalh... e pas interessant qu'interdison de far de vesitas ai presoniers. Tant vau dire que fau rèn.

— Oc, ditz Ahmed Zidane, mai va pas durar, qu'i aurà pas rèn que la grèva... O puslèu, la cau adobar de tau biais, la grèva, qu'e mai n'i ague que trantalhan pèr la far, i seràn bèn forçats!

— Me n'an ja parlat. Qu'as de femnas que seràn encargadas dau prètzfach... Que ne prenon de lònga de camaradas. E puèi, lei gènts, lei te fan parlar...

— De qué se farà, vèni?

— Son avisats rèn qu'aquestei que seràn dins l'afaire, me ditz Ahmed Zidane. Es lo cas pèr Melicà e pèr ieu... Es melhor qu'i ague pas tròp de gènts d'assabentats, pèr seguritat. Veiràs aquò quora se debanarà.

— D'acòrdi...

Amb Melicà, rintram a l'ostau d'a pè. Pèr un còp restarà au mièu. Sabèm pas se podrà se far mai...

Capítol XXIII

Lo 16 de genier, i a agut çò que li dison l'atemptat dau basocà, qu'aviá pèr tòca de tuar lo generau Salan. L'an mancat. Nosautres, i siam pèr rèn, mai de pès-negres an vougut veire aquí l'òbra dau F. L. N. Sabèm pas cu son leis organisaires d'aquest atemptat que sembla èstre rèn qu'un affaire politic entre Francés Ahmed Zidane se pènsa, sensa n'èstre segur, que lei partisans dau generau De Gaulle i devon aver participat.

Tenèm lo 26, e fa una quinzenada que sensa relambi distribuïssi de paquets de tracts e de jornaus. Lei paràs elei, t'an pas fach sòm sòm, e t'avèm perdut fòrça mond. Pasmens, es estada bèn adobada la grèva, e franc d'una sospresa, deuriá capitar.

Est matin, Melicà m'a demandat de la passar veire, pèr manjar amb ela. Que fariá de mòda de pas aver tròp d'òbra. M'espèra que m'a dich qu'èra tras que important çò qu'aviá de me dire. Adonc, a miègjorn, siáu a l'estudiò. A pas'ncara arribat, Melicà, mai ai la clau e m'installi dins un fautuelh, davant una taça de cafè, que n'i aviá d'alestit. Es que fa pron freg despuèi quauquei jorns. Te liegi l'Écho d'Alger que te cònta lo trabalh subrebèu dei paràs, puèi te passi au Monde d'aièr que ditz de causas un pauc plus près de la veritat.

Melicà arriba qu'es quasi una ora:

— T'ai fach esperar, mai aguèri un affaire d'estudiar au darrier moment, qu'aquest après-dinnar anarai pas au gabinet.

— Adonc, podrem sortir ensèm qu'es dissabte!

— Non.. Pòdi pas... Mai, se veirem aquest vèspre, se vòs, aquí, ò puslèu non... A ton apartament, serà mièlhs... I serai vèrs sèt òras.

Cala de parlar e s'entaula. A aduch de carnsaladariá, de trochas de vedèu frejas e mai de jambalhat.

— Escota, li vèni, i a que de se donar rendètz-vos dins un bar, a l'Otomatic, coma de costuma, puèi anarem au cinemà que i a de bòns films aquesta setmana, qué!

Respond pas Melicà. Me regarda, l'esperit coma autre part. Se drèiça e se vèn metre sus mei genolhs. Me baisa lei bocas, e coma vòli anar plus luenh, m'arrèsta:

— Ai de te demandar quauque rèn... Es que me vòs prometre quauque rèn?

— Que òc que vòli... Mai, va segon çò que me vòs far prometre! Qu'amb lei femnas, lei promessas, ont te pòdon menar, qué!

— Fai-o pèr ieu.... Au plus, auràs set pèr quauqueis oradas, puèi, te podràs beure tant que voudràs! Promet-me... Fai-o pèr ieu...

— Basta, se t'agrada... Mai, sota una condicion, qu'ai enveja de tu, fòrça fòrça... Te prometi se s'aimam!

— Me còsta pas rèn, aquò, qué! Qu'amb tu, siáu sèmpe lèsta! Mai, premier, promet!

— Prometi!

— E ben, d'aquesta après-dinnada, e fins que me vegues a l'ostau tieu, intraràs dins ges de bar, e mai que mai a l'Otomatic.

— Mai, perquè? Se deu passar quicòm?

— Te podi rèn dire, qu'as promés, es tot.

— Ata! Mai ara, zo! A tu de tenir la promessa facha peréus!

E la te preni dins lei braç, Melicà, qu'an l'èr de li aver levat un pes ara, e m'ajuda pèr la desabilhar.

Se desseparam a tres oras. Ai encara de clients de vesitar, e me ditz Melicà qu'a de partir. Barrutli dins lo cèntr d'Argier, dins lo quartier europenc. Ai rèn que dins doas papetariás d'aduire de paquets, qu'es diluns qu'acomençarà la grèva.

Avèm acabat lo trabalh de propaganda.

A cinc oras, siáu davant l'Otomatic, dins la carriera Michelet.

Siáu a me demandar se vau ò non me beure quicòm. Mai ai promés a Melicà, e rèsti defòra. Que se m'a fach prometre, deu pas èstre pèr rèn. Va i aver un atemptat benlèu... Passi davant l'Otomatic e intri un pauc plus luenh dins una papetariá. Parli amb lo patron qu'a de comandas de far.

Charram despuèi pas cinc minutas qu'ausissèm una explosion sorda, tocant lo magasin. Sortèm. I a de tot plen de fum a l'Otomatic. De gènts quielan. Arriban lei policiers. Son confirmats lei dobtes qu'aviáu quora me faguèt prometre, Melicà.

Braman lei gènts. Puèi, una segonda explosion, ont aquò? Aprenèm que la Cafèteria vèn de sautar... Van lèu lei nòvas... Au Coq-Hardi tanbèn una bomba a petat. Son desaviats lo mond que se cresián qu'amb lei paràs èra tornada la seguritat.

I a lo clacson dei pompiers. Lei sirenas udolan sinistrament. Se sarram amb lo papetier. La fola son enferonidas. Lei musulmans qu'èran aquí s'esbinhan. An tròp tardat d'unei, que de pès-negres lei corsèjan. Son mai de scènas d'horror...

Rèsti pas que n'ai pron vist. La comunautat pè-negra voudrián escotelar totei lei musulmans. Lo revenge, rèn que lo revenge cònta aquestei melons que son totei d'assasins! Sei bombas te fan de victimas innocentas dins la vila... An pas de coratge, aquestei gènts, que s'atacau a d'enfants, de femnas, d'òmes, sensa defensa... Oc! Pas plus de coratge que leis aviators francés quora largan lo napalm sus lei mechtàs!

Respiri fòrt que me sènti tot gonfle. I aviá pas de paràs dins lo cèntr au moment deis atemptats. Devián èstre a s'entreviar dei quartiers musulmans de la Casbà, de Belcort, dau Clos-Salembier... Qu'ailà, te i devon aver fach un brave pe aquesteis atemptats!

Vau garar la veitura. Ahmed Zidane es de dar d'esséncia a un client:

— E bèn... Non sabi pas coma s'acabarà, mai d'emmoscalhaments, n'aurem!

— Eri tocant l'Otomatic, totara...

— Ata! As vist?

— Ai vist.

— Voù dire que lei paràs que se son fachs colhonats, l'auràn pas empassada, aquesta, e nos van cabussar que mai dessus. Despuèi son arribada, es mai de dos mila òmes que nos an arrestats e qu'an mandats au cèntr de Beni-Messós.

— O sabiau.

— Çò que bensai sabes pas, es qu'es bailejat, aquest cèntr, pèr l'un dei caps dau partit socialista d'Argier, lo comissari Ceccaldi-Raynaud... Un bordilha dau biais de Lacosta. E qu'i a legalisada la tortura!

— La tortura, es legalisada d'en pertot... Mai, pèr lo Ceccaldi-Raynaud, non èri pas assabentat... E un Còrse pèr subrepés! Sèrv bèn sei mèstre, aquest can!

— Pas de romantisme, qué, qu'anam morflar. Fai-te mèfi. Que pèr ara siás un Europenc bèn... Mai, s'un còp s'avisaràn que dins lei gènts qu'an complit leis atemptats de l'après-dinnar, n'i aviá d'Europencs, te susvelharàn tot lo mond, e mai de gènts que son dessus totei lei dobtes! T'arrestèsson, Glaudi, perdriam un òme preciós, en mai de tota l'estima qu'ai pèr tu.

Me vòli pas far agantar. Lo pistolet, te lo gardi despuèi que me l'a donat Ahmed Zidane, e s'ai de l'utilisar, o farai. Vrai que fins ara, èra ja fòrça perilhòs, çò que fasiam. Mai la grèva nos mena a una batèsta quasi obèrta cònta lei Francés e son encara multiplicats lei riscs.

Siau a l'apartament un pauc avans sèt oras. Tot bèu just intrat que campanèjan. Es Melicà. M'a l'èr trebolada. A de besonh de prene alen:

— De qu'as, ma galina?
 — Rèn... Ai rèn... Ai montat lèu.
 — Montas totjorn lèu, e bofas pas tant de costuma.
 — Oc...
 — Es aquest après-dinnar?
 — Oc...
 — M'aviás avisat, qué! Aviáu comprés, vai. Mai, ai fach de biais de pas me trobar luenh de l'Otomatic... Que me pensavi bèn que se passariá quicòm. Eras dins lei terroristas, tu?
 — Es pas ieu que leis ai pausadas, lei bombas, non... E mai, m'aguèsson demandar d'o far, o auriáu fach, qu'a la guèrra, fas rèn pèr plaser alevat se siás jobastre... Ai ajudat rèn que pèr carregar... Que lei paràs, son pas diferents deis autreis òmes, t'arrèstan de mond, mai lei filhas polidas, passan plus facilament. Es egau... Qu'aviáu la petocha.
 — Siás una filha polida, adonc!
 Vèn tota roja. La preni dins lei braç. Pausa sa tèsta sus mon espatla. L'embraci, la potonègi. Sènti que vèn tota mòla. Era sus lei nèrvis, e se lascia anar ara. La cargui e la meni au lièch. Toei dos avèm de besonh d'oblidar aquest après-dinnar. De pas pensar a adés, de pas pensar a deman... Lo veirem, deman? Nos cau pas degalhar lo tèmps, que bensai que nos ne sobra plus gaire. Far l'amor es un biais de fargar l'avenir, que te dona puèi de fòrça pèr te bastonar mai, luchar còtra lei Francés esquichaires dau pòble d'Argeria, mai pas còtra totei lei Francés, qu'e mai se causigue pas lei victimas, quora se fa un atemptat, n'i a qu'an comprés maugrat sián encara pas gaire.
 — T'aimi, Melicà, t'aimi.
 — T'aimi, Glaudi, t'aimi, mai ai paur... Ai paur qu'anarà pas luenh, nòstre amor, e coma dins lei romans, vouldriáu que foguèsse etèrne...
 — Fasem coma se l'èra, qu'aurem léser de nos desrevelhar... Que siam tròp lucids un còp desrevelhats. Me sènti bèn ara. E me sòmii a tot çò que foguèt illusion dins nòstra renaissènça, que legiguèri dins Lafont. Es que de passar au F. L. N. non foguèt pas pèr ieu un biais d'assajar de trespasar aquesta illusion? Qu'èra pas possible la lucha sus nòstra tèrra occitana? Es que de gènts an pantaiat de desliurar nòstre país, e mai pèr guèrra? E Mistral, i pensèt pas jamai? E aquestei que te ploravan la Crosada deis Aubigés? S'un còp se desrevelhavan, coma ieu, après l'amor, se turtavan pas a la realitat? A la veritat vertadièra qu'es pas aquesta dei pantais?
 Oc, que la bèla pròva n'es que pas un, alevat lo còmte de Vilanòva bensai, coguòu tanbèn eu, prenguèron leis armas ò assajèron de lei prene còtra lei Francés. S'acontentavan de te suplicar un govèrn de rofians de laisser una plaça tota pichoneta a nòstra lenga!
 Li manquèt sèmpe lei mejans d'analizar la situacion, estènt que non podián pas concebre la tèrra nòstra autrament que dins lo sistème capitalista, que lo centralisme francés n'es una varietat.
 — De qu'as? En de qué te pènsas?
 — A rèn... O puslèu, a tròp de causas, que comparavi çò que se fa aquí, amb çò que faguèron, rèn que dins de libres, d'escrivans occitans: l'illusion e lo pantais opausats a l'accion. Lei contradiccions d'òmes que luchavan còtra lei Francés en pensada, e qu'èran d'a fons amb elei dins lei fachs!

Capítol XXIV

Avèm pas sortit de tot lo dimenge. Just pèr anar quèrre lo jornau, qu'e mau la censura, es pas de crèire çò que s'apren dins lei jornaus quora lei sabètz legir.

Diluns, es pas estat parier. Pèr Melicà, la tocava pas la grèva estènt qu'i a sèmpe de gènts a aparar davant lei tribunaus que son tenguts pèr de Francés ò de musulmans renegats, e subretot qu'èra de la societat musulmana integrada. E pèr ieu, oficialament un Francés que pènsa bèn, non se podiá pas pausar la question.

Anava pas mau la grèva, e mai agan presas de mesuras excepcionals nòstrei paràs e lei fòrças dichas de l'òrdre... Te durbissián de fòrça lei magasins musulmans en desrabant lei cortinas metalicas: pèr aquò, te menavan de camions e t'i estacavan la cortina, e lo camion de far avans. Lei cortinas de fusta, te leis enfonçavan. Pèr lei foncionnaris, foguèt simple, maugrat lei lèis francesas sus lo drech de grèva, toteis aquestei que la faguèron aquesta, faguèron licenciats. E pèr lei trabalhadors, lei paràs te leis anavan quèrre a l'ostau amb de veïculs pèr lei menar au trabalh!

Un succès que lei jornalistas, lei vertadiers, que fasián son mestier, aguèron lèu comprés. E pèr çò qu'es de nosautres, lei agènts, d'aquesta setmana dau 28 de genier au 4 de febrier, fogueriam relativament tranquils, qu'es lei musulmans qu'aguèron de suportar solets la lucha.

Que maugrat son succès, la grèva, aviá son costat negatiu. Que permetiá d'arrestar d'òmes que non èran sus lei ficas de la polícia.

E te perdián pas de tèmps pèr lei far parlar lei paràs qu'utilisavan sistematicament la gegena quora te lei tuavan pas d'un autre biais.

La gegena, coma me o expliquèt Ahmed Zidane, es una aisina tota simpleta. Te meton lo mesquin tot nus sus de malons de ciment umid, amb un fiu sus lo det pichon, e un autre sus lo viech. Faciant eu, un oficier, civil ò militar amb un quasernet pèr notar. Se ditz rèn, lo presonier, e bèn, l'oficier te fa virar la manivèla d'una dinamò... Lo civilisat, que de còp avans de venir es anat a messa se ditz qu'es a complir una accion bòna estènt qu'empacha d'atemptats en fasènt parlar lo presonier. A la consciéncia neta, qué! Dau tèmps que leis avions francés largan lo napalm, e que s'es atacada l'armada francesa, te braman coma d'ases a l'assassinat. Me tòrna la cançon de la Crosada sus lo biais de ganhar lo cèu a prepaus de Simon de Monfòrt.

E siáu content de saber que d'autreis òmes, de prèires, an pres la defensa dei musulmans, e que s'apròvan pas la violéncia, sabon destriar cu l'utilisèt lo primier. Que la violéncia d'aquest qu'es oprimit es pas pariera d'aquela de l'esquichaire.

Fins ara, s'an agantat pron militants nòstres, lei caps, valènt-a-dire lei Iacef Saadi, Ben M'Hidi, Saad Dahlab, Ben Khedda ò Abane Ramdane, te leis an pas agut. E pasmens, son coneguts dei servicis d'après çò que m'an dich d'oficiers paràs, qu'ara siáu collèga amb quauqueis-uns, que trèvan lei bars.

Se fa encuèi la represa dau trabalh. Tenèm lo 5 de febrier. Lo F. L. N. a mostrat sa fòrça. Un poder qu'es pas totjorn de metre dins lei bombas, mai tanbèn que pòt mobilisar pèr la batèsta de milierats de treballadors, dins Argier, capitala d'aquest país.

Avèm liquidat pron traites e renegats dau tèmps de la grèva. E s'es pas passat de jorn que te trobèsson pas un musulman, desclassat ò sòci de la borghesia collaboratritz, amb una bala dins lo cotet ò la tripalha a l'èr. Aquò t'a ajudat de comprene a aquestei que li agradariá tròp lei sòus qu'es melhor de pas far de bèus bèus ai Francés.

Se perseguís la repression après la grèva. Te fan pausar mai de tres mila treballadors e foncionaris, e n'arrèstan encara de centenaus d'autres.

Ahmed Zidane me ditz que lei ligasons amb lei camaradas de la Casbà son vengudas fòrça fòrça dificilas. Que te l'an encenchada en plen de barbelats, la Casbà, e qu'es quasi impossible d'intrar ò de sortir sensa se far reperar. E te chaspan tot lo mond, òme ò femna.

Me confirma çò que m'avián dich d'oficiers paràs, que lei Francés an pogut establir l'organigram complet dau F. L. N. dins Argier, aumens au nivèu superior que totei lei caps son coneguts. Au nivèu inferior, sabon en gròs leis articulacions. Pèr Ahmed Zidane, devèm pas triomfar estènt que la grèva a marchat. Qu'es en escambi de la quasi destruccion de nòstra organisacion dins Argier. Adonc, es qu'an agut rason, lo C. C. E. de la dorbir, aquesta grèva? Se pausa la question, Ahmed, lo vièlh militant, coma la pausèt a l'acamp de la carriera de Bercy, Molod, e ieu tanbèn, e d'autrei militants que rescòntri, qu'ara es nosautres, subretot leis Europencs e lei musulmans dei professions liberalas, que fasèm tot lo trabalh.

E cada jorn, de camaradas se fan prene. Siáu pas jamai segur de trobar l'agènt previst... Que te l'auràn bensai reperat, lei paràs, e que pèr prene lenga amb eu, devèm prene un molon de precaucions a pena de pèdre la libertat e mai la vida.

Encuèi, ai pas decessat de far de clients, e mai de te passar de messatges, que pèr subrepés dei tracs e dei Jornaus, asseguram totei lei ligasons. Qu'es pas rèn qu'a la Casbà que son vengudas dificilas aquestei. E mai dins la vila europenca, n'i a fòrça que s'encargavan d'aquest prètzfach que son dins lei càrcers e lei camps.

Vesi Melicà totara. Que despuèi la fin de la grèva, avèm pas aguda sovènt l'escasença d'èstre ensèm. Siam aclapats d'òbra toei dos qu'avèm remplaçat lei companhs qu'an chonat.

Despuèi qu'a petat l'Otomatic, avèm cambiat d'endrech pèr nòstrei rendètz-vos, mai siam totjorn dins un bar de la carriera Michelet qu'avèm nòstreis abituds aquí.

E i rescontram d'amics pès-negres ò militars qu'an servat tanbèn sei costumats.

Me chimi una bièrra. Pèr la sason, fa bòn. Un tèmps de prima. Vèni de charrar amb d'oficiers joves de paràs que se gèinan pas pèr explicar coma te fan parlar lei fèls e mai leis Europencs quora n'an sota man. M'an dich qu'anavan acomençar una operacion còtra leis avocats progressistas qu'aparan davant lei tribunaus lei sòcis dau F. L. N.:

— Te leis anam adobar aquestei caronhas que s'escondon darrièr lei lèis pèr passar de messatges... S'imaginan benlèu que leis anaviam laisser contunhar son juec de traïson!

Tre qu'arriba Melicà, partèm que li disi çò que vèni d'aprendre. Es pensativa:

— Oc, se i calia esperar que fa de mes que lo Lacoste lo faissò-socialista nos amenaça d'aquò... Pèr çò qu'es de ieu, crèsi pas de riscar qué que siá, qu'ai pas agut léser de trabalhar pèr de verai tocant lei presoniers. Pèr leis autres, avèm d'avisar Ahmed Zidane.

Aquest d'aicí, una vetz assabentat, nos ditz que va alertar lei companhs, e demanda tanbèn a Melicà d'anar veire directament d'avocats que son de tot segur sur la tièra dei sospèctes. Mai, coma me o fa remarcar, probable que pas l'un d'entre elei bolegarà, estènt que se lo govèrn francés pòt rèn provar, farà chi davant l'opinion internacionala:

— Mai, t'imaginas bensaï que lei voudràn pas far parlar, a teï avocats? Te lei passaràn a la gegena! E m'as fach lo retrach de coma se passava aquò, qué!

— M'estonariá, que prendrián un risc gròs...

— E ieu m'estonariá pas amb çò qu'ai ausit dei paràs! Son a mand de se negar aquí, que tota la poblacion musulmana es dins lo camp de l'independéncia e mai çò que racòntan coma cracas a la ràdio e dins lei jornaus! Que s'èra pas verai, me demandi coma vendriá qu'i aguèsse encara d'òmes nòstres en libertat amb lei mejans que dispausan! E se'n son avisats! Çò que fa que se vòlon ganhar aquesta batèsta d'Argier, sabon que li cau utilizar de metòdes pariers de la gestapò en França dau tèmps de l'ocupacion.

Senon, es pas possible.

— Siáu benlèu un pauc tòti, mai crèsi pas... D'abòrd, enfin, i a encar de gènts pèr crèire a la mission civilisatritz de França, e me parèis pas possible que lo pòble francés admetan de causas ansin... Quand se sap pas tot, d'acòrdi... Mai, se te torturan d'avocats, te farà un bocan terrible, en França e a l'estrangier!

— Mon paure, dins sa massa, lo pòble francés es nacionalista, e lo restaràn tant que França aurà de colonias. Es l'ideologia dominanta que l'a menat a aquesta vergonha, que de viure amb lei galinas, s'apren a estrepar! E mai de comunistas son nacionalistas, tot çò qu'i a de plus anti-marxista pasmens. Te ne pòdi parlar que ne vèni, de França, e qu'es au nom dau nacionalisme qu'an liquidat lei pòbles de França qu'avián sa lenga e sa cultura a elei... E sovènt amb l'ajuda qu'aquestei pòbles qu'avián en plen corromputs. Coguòus que coguòus, es elei mai que mai qu'an fach la conquista, aquí. Pèr de verai, en França lei gènts son còtra la guèrra d'Argeria, mai demanda a de sordats, d'apelats, de rapelats, se son pèr l'independéncia d'Argeria, e bèn dins sa majoritat te diràn que non! Lo nacionalisme, es una ronha que rosige tot e pòt far pèrdre la tramontana a un pòble... As vist leis Alemands?

— Segur, vèn Melicà, pasmens me demandi s'Ahmed a pas rason de comptar sus l'opinion internacionala.

— Siatz bèn bravetonets, toei dos, qué! E m'estona de tu, Melicà, que n'an tengut còmpte de l'opinion internacionala dins l'afaire Ben Bella, quora te destornèron l'avion? Toteis units, lei rofians, aquí, e l'armada, e lo govèrn, e lo pilòt e l'equipatge! Te crèban nòstreis amics que lo govèrn te farà una declaracion disènt que de torturas, n'i a pas, e que n'i aguèsse agudas son d'irresponsables que lei practiquèron! Pèr enganar lo mond, a elei lo galhardet. Subretot quand son lèstas pèr se laisser enganar, lei gènts, que vòlon crèire rèn qu'ais atemptats dins lei vilas, mai pas ai mechtàs cremadas.

La tòrni a l'ostau Melicà. Qué se passarà deman? Es que serà pas sus la tièra dei sospèctes? D'aquestei qu'arrestaràn? Au fons, se vòlon bèn laisser agantar lei avocats que se pènsan encara coma Ahmed Zidane que lo govèrn francés lei tractaràn coma d'òmes. Se pènsan qu'aquest govèrn, e mai sei serviciaus, son de monsens, de gentlemen. An pas legit dins l'istòria çò que son capables lei gentlemen? An pas vist çò que faguèron dau tèmps de la Comuna?

Franc que son actitud sia rèn que politica, çò que seriá diferent: qu'e mai sei declaracions, s'arriba quauque rèn, serà dins la moscalha lo govèrn francés. Mai, sabi bèn qu'an encara un pauc fisança. Son d'intellectuaus...

Capítol XXV

Est matin me siáu levat d'ora. T'ai passada una nuèch marrida. Ai pas bèn dormit qu'aviáu de pensaments que coma anava virar? A sèt oras te meti la ràdio pèr escotar leis informacions. Non. Parlan pas d'arrestacions.

Basta, vau trabalhar qu'aquò m'ajudarà a me levar un pauc l'inquietud que me tèni. A miègjorn, Melicà m'a demandat de la venir quèrre au gabinet ont es emplegada. Pèr prudéncia, me mòstri pas e l'espèri adabàs. La vaquí que sòrt. Reluca d'en pertot. Me vei en fàcia. Travèrsa. Me fa un bais:

— Vène lèu qu'ai de causas a te contar.

Disi rèn. Partèm d'a pè qu'ai laissada la veitura dins un parcatge. Marcha lèu lèu:

— De qué i a, li vèni?

— Te siás pas enganat, qu'an arrestat Bomenjèl e Jender... D'autrei seràn arrestats dins pas gaire, probable...
— Galejavan pas lei paràs. Es marrit aquò.
— Se lei fan parlar...
— Parlaràn pas...
— Sas qu'amb la gegena... Que puèi, aièr, çò que diguères, segur que recularàn pas lei paràs... Lei torturaràn... Me demandi coma ieu, una marxista poguèri dire d'enfatolitges pariers sus leis òmes dau govèrn francés... De tot biais, e mai parlèsson pas, dins la chifra, n'i aura aumens un que largarà quauque rèn que se pensarà pas important, e d'aise d'aise te la remontraràn la renguiera e arrestaràn de mond.

Siáu pensatiu.

— Mon dieu, fa Melicà, sas, ai la petòcha que o sènti... Vendra mon torn...
Ieu tanbèn ai la petòcha. Mai, fau aquest qu'es segur, que crenh rèn. Mai, te tènì una caganha que i vouldriáu anar au pati! Puta! Çò qu'es la paur!
— Pas degun t'a rèn dich! Melicà? An pas telefonat a ton patron pèr tu?
— Crèsi pas que me n'a pas parlat... Ai paur, mai la soleta solucion es de restar sus plaça, franc d'èstre avisat d'una arrestacion segura.
— Benlèu...

Anam manjar. Parlam pas gaire que n'avèm pas enveja. E avèm pas lo ruscle:

— Glaudi, ai la sentida que m'auràn... Escota, se jamai m'arriba quauque rèn, sas, farai çò qu'aurai de far. Mai tu te demandi de pas calar sota l'escampa que me serà arribat çò qu'aurai cercat. Qu'aguèssi vougut una vida tranquilla, e bèn, aviáu que de pas pensar a mon país, a nòstra dignitat d'òmes e de femnas d'Argeria. Subretot, perseguís lo combat!

A la sentida que ditz, Melicà. Ieu tanpauç l'ai. Mai, bensai qu'es estènt qu'avèm paur. E puèi, partènt qu'avèm causit d'èstre dins lo camp d'aquestei qu'an pas d'armada lorda, qu'an pas lei mejans materiaus poderós, qu'avèm rèn que lo coratge e lo drech pèr nosautres, çò estonant seriá que morflaviam mens que lei Francés. Alara...

S'entornam au gabinet que va èstre tres oras e qu'aurà d'affaires d'anar plaidejar au tribunau Melicà. Arribam au gabinet. L'acompanhi aquest còp que vouldriáu estar mai llongtèmps amb ela.

Es au primier estanci lo gabinet. Intram dins lo salon d'espèra. I a de paràs que son a charrar amb la secretairitz. Qué far? Coma s'èra de rèn, me buta vèrs una cadiera Melicà, e me vèn: — Avètz un rendètz-vos, monsen?

— Oc, òc, veniáu pèr un rendètz-vos...

— Vos cau veire la secretairitz alara.

La secretairitz ela, ditz ai paràs:

— Vaquí, es madomaisèla Lamine. Se reviran lei paràs.

I a un luectenènt que la te reluca. Sòrt una fotò de sa pòcha:

— Aquò va... Ma bèla, te cau venir amb nosautres qu'avèm quauquei questions de te pausar.

— De questions? Pèr quina rason? E puèi, es qu'avètz un mandat d'arrèst?

— Aicí avèm pas de besonh de mandat. Ne donatz vosautres, de mandats, quora largatz de bombas? Anatz, zo, qu'avèm de verificacions de far, vène amb nosautres que senon serem forgats d'emplegar un autre biais.

— Vos prègui de me pas tutejar, qué!

— Amb lei bonhols, ieu fau pas de viechs! Arriba aquí e bolega-te! Avèm pas rèn que de tu de s'entrevar!

Compreni pèrque te fa tot aqueu rambalh Melicà. Qu'assaja de metre tota l'atencion dei paràs sus ela. Ieu, me fau mai pichòt que pòdi sus ma cadiera. La vouldriáu revenjar, mai coma far, qu'aquí son sèt paràs armats de mitralhetas? Me fariáu desquilhat sensa la poder ajudar. Dins lo cas melhor, te podriáu tuar un ò dos paràs, e puèi... S'agís ara d'avisar lei camaradas. Que leis accions eroïcas, va bèn pèr lei films d'aventuras. Pèr nosautres, çò mai important es de servir sa libertat. Que serai mai util a Melicà liure que s'èri dins una càrcer en admetènt que m'aguèsson pas desquilhat sus plaça

Lei paràs s'avisan pas de ieu. Te passan lei mandòtas a Melicà e lei vaquí que parton. Me fa pas una guinchada, Melicà, que vòu pas aver l'èr de me conóisser. Es tota palla. Ara t'an passat la pòrta. Siáu tot desaviat ieu. Rèsti assetat, palaficat que siáu. Ai lei cambas mòlas, lei bocas secas.

— De qué volètz, sénher, me vèn la secretairitz? Es pèr un rendetz-vos?

— Voliáu... Voliáu... Non, vòli plus rèn ara... Excusatz-me que tornarai una outra vetz.

Davali leis escaliers. Intri dins lo primier bar que tròbi e me preni un cafè qu'ai de besonh de beure quauque rèn. Pagui e lampi au parcatge ont i a la veitura. Me cau veire Ahmed Zidane. Siáu a la

carriera Caussemille. Ai d'èstre prudent que benlèu que siáu sus la tiera dei sospèctes e pèr Ahmed Zidane, qué ne serà?

Adonc, arrèsti l'autò après lo garatge e i vau d'a pè. Siáu tot revirat pèr Melicà. Ont deu èstre? Sabiáu qu'a un moment ò a un autre, te riscava d'èstre agantada. E pasmens, se pensavi a aquò, me disiáu tanbèn que passariá benlèu a través...

De qué li va arribar ara qu'es en cò dei paràs? Es que la van torturar? Qu'amb elei, es vengut un element de la vida vidanta, la tortura, despuèi que lo govèrn francés a decidit de far coma se vesia rèn... Oc, e son aquestei socialistas dau govèrn, que parlan de patz, que te sostènon aquesta porcariá... E foguèron anticlericaus, te manjant de capelans que pèr elei èran rèn que d'ipocrits, qu'aplicavan pas leis idèas qu'alargavan Ara, lei capelans son dau caire dei persecutats, deis Argerians... E lei socialistas, de qué fan? Son a la cima e mòstran la sieuna ipocrisia! Que mai escala la monina, mai mòstra son cuou!

Siáu au garatge. Passi un còp davant coma se me nassejavi. Tot sembla normau. Intri. Ahmed Zidane es dins lo pichòt burèu a establir de facturas. Lèva lo cap. Devi aver un èr curiós que me vèn: — Alara, de qu'arriba?

— An arrestat Melicà...

— A... D'aquesta passa podèm toeis èstre arrestats, sas... Te'n fagues pas que benlèu que l'an arrestada rèn qu'estènt qu'es avocata e que fan una operacion d'aquest caire...

— Non, devon saber quicòm. Van pas a l'asard, lei paràs, que te lei fan parlar, ai gènts, qué! Es çò que t'aviáu dich.

— Oc... Sabi... Escota, sèrv de rèn de se plorar. Farai tot çò que podrai pèr aver de nòvas de Melicà e l'ajudar. Mai, ara es a tu de te levar dau mitan qu'es probable que son sus ta pista. Deves plus rintrar a l'ostau, e ni mai anar a l'estudiò de Melicà. Que i passaràn lèu s'i an pas ncar passat... Pèr la veitura, la tòques plus, qué, la rintrarei... Te ne darai una altra, mai me cau far lei papiers... Adonc, te vas escondre aquesta nuèch au garatge, aquí. Que s'agís pas de te far musclar! I a pron de pati coma aquò. Deman, veirem.

Siáu escondut dins un pesaron dessus lo garatge. Ma fista, tot batut e rebutat, siau mièlhs aquí qu'amb lei paràs. Mai, Melicà? De la nuèch ai pas pogut dormir. Sabi que faràn son pron pèr ela, lei cambaradas, mai pèr ara, devi reconóisser que siam d'esquina e que fòra d'esperar, se pòt gaire far altra causa.

T'arriba a sèt oras Ahmed Zidane. Que m'adutz de qué manjar e mai de papiers nòus:

— Partènt d'ara te dison Robèrt Parmentier, e siás de Tolon. La veitura, serà una quatre cavaus, que n'auràs pron... E te vas anar recaptar dau caire de Bab-el-Oed. Auràs que de veire l'abat Gautier... Eu t'ensenharà çò qu'auràs de far.

— Mai, e Melicà, as de nòvas?

— Non. Mai me ne siáu entrevat. Sabon rèn pèr ara. Cau esperar.

— E ailà, ont me mandas, coma sauprai?

— Farai mon pron. Mete-te bèn aquò dins la cabeça que pèr ara, s'agís de salvar ta pèu, qué? Que vau mièlhs que te o digui, qu'a nosautres, de segur que fan çò que cau pèr nos exterminar, mai pèr tu, que te considèran pèr desertor e passat a l'enemic, serà pièger, qué! Adonc, vai ont te disi. E sabes que te pòs fisar a ieu que t'ai promés de far tot çò possible pèr Melicà. Que t'imaginas benlèu que me fa pas mau, a ieu, que siá dins lei presons dei paràs? Solament, n'ai tant vist despuèi qu'acomencèri de militar, en 38... Anatz, zo!

Me vaquí dins la quatre cavaus, coma s'anèssi trabalhar. Que son vivas lei carrieras, de matin, qu'es l'ora que lei gènts te van a l'òbra, lei joves a l'escòla ò au licèu. Cu es aqueu prèire que me deu ajudar? Encar aürós qu'aurai de trabalh de far, que vèni de desaparèisser de la circulacion pèr çò qu'es de representant en papetariá, e que siáu ara corratier en assurances. Ai tot Argier de traversar pèr anar au quartier de Bab-el-Oed. Au baloard Baudin, t'arrèstan d'autòs, de policiers Contaròtle de rotina. Me laissan passar. Vaquí Bab-el-Oed. Cèrqui la gleisa que m'a ensenhada Ahmed Zidane.

I siáu. Intri e me vau metre d'a genolhons, coma pèr pregar.

Un capelan es aquí. Pron jove, dins lei trenta ans:

— Voudriáu comuniar, mosen l'abat.

— Vos cau confessar d'en primier.

— Oc... Voudriáu èstre confessat pèr l'abat Gautier.

— Siáu ieu, l'abat Gautier...

— Me manda Ahmed Zidane.

— D'acòrdi... Venètz a presbiteri que charrarem ensèm.

Siam assetats:

— Vos pòdi dar una cambra; darrièr la glèisa avèm un ostau que nos sérv d'entrepaus Subretot, assajatz de vos pas tròp far arremarcar... Sabi qu'es colhon de vos dire aquò, qu'avètz l'abitud! Basta. Fasèm çò que podèm... Dins una altra cambra, tocant la vòstra, i a tanbèn un òme que recaptam, un musulman. M'an dich de vos avisar de prene lenga amb eu.

— Vos grandmercègi, mosen l'abat... Mai, pèr çò qu'es de la confession, es inutila, qu'avèm pas d'idèas parieras d'aquest ponch d'amira.

— Fa pas rèn... Çò important es de crèire dins la justícia. Vos meni... La veitura, aurtz que de la metre dins la carriera qu'es darrièr que s'arribava quauque rèn, vos seriá possibla de vos esbinhar siá vèrs Saint-Eugène, siá vèrs la Bosaneà.

Veraí que l'ostau es fòrça bèn plaçat. T'a doas intradas que permeton de passar pèr una carriera ò pèr l'autra. Pòt servir aquò! De mai, i a de corredors lòngs que donan sus de garatges dau cobèrt de cement plat. Cau rèn negligir d'aquesta passa.

Vaquí la cambra. Una cambreta paslèu. Es pichòta mai confortabla. M'aurián mes dins una cauna ò un cafocho que seriáu estat content! Alara, vau bèn lo paradís.

— Vesètz, la pòrta, aquí? I a vòstre companh. Vos vau laisser ara. A... Oblidavi. Se veniá de se passar quicòm, e bèn, aumens a la començança, diguetz rèn de rèn, qué! Qu'ansin laisserà léser pèr avisar lei gènts qu'escondèm. Pèr vos far parlar, utilizaràn de mejans especiaus, mai... tenètz tant que podretz! E puèi, estènt que pèr ara siatz pas directament en perilh, manjaretz en vila, ò vos prendretz de qué manjar dins vòstra cambra...

S'un còp lei causas se gastèsson, vos aduiriáu çò que caudriá... Tè, la clau. Adieussiatz!

Rèsti solet dins la cambreta. Un lièch, un armari, una cadiera, un lavabò amb un necessari pèr la teleta: t'an previst que leis òmes que vendrián aici aurián plus de qué se rasar. E tanbèn un pòst de ràdio, qu'es pas marrit d'aver lei nòvas.

Regardi pèr la fenèstra. Devi èstre dins un canton que vesi que dona, parier dei corredors, sus lo cobèrt dei garatges, que son aperiá dos metres en dessota. Pas de dificultat pèr sautar se n'èra mestier. Siáu a un primier plan e compreni que lei garatges son dins una cort que deu abocar dins la carriera ont ai mes la veitura. Adesara, verificarai.

Sòrti de la cambreta. Me sarri de la cambra d'a costat. Escoti un momenet. Pas de bruch. Me decidissi de picar. Tras la pòrta, de pas, e una votz de bornèu:

— Cu es aquí?

— Siáu un estatjant nòu... Me dison Robèrt Parmentier, e siáu corratier en assurances...

La serralha que cranilha. Se duèrp la pòrta. Vesi un òme pron grand dins lei cinquanta ans, de peu e de pèu fonçats, l'uelh negre:

— Intra, me vèn.

Totjorn aquesta votz de bornèu, una votz que te parèis sortir d'un garagai, que n'ai jamai ausida ansin. T'auriá fach una bassa espectaculara pèr l'operà.

Siáu dins la cambra; una cambreta tanbèn. Me quicha la man:

— T'esperavi... Sabiáu qu'èras aquí qu'ai ausit lo paire Gautier que te menava. Mai, fa pas rèn, que se pren jamai tròp de precaucions, e ai pas brandat. Trabalham ensèm ara. Que de companhs segurs e experimentats, n'avèm plus gaire... Te leis an escobats. Es a nosautres lei subrevivènts, de tenir e de permetre a l'organizacion de tornar prendre vam a Argier.

Capítol XXVI

Me vaquí mai pèr òrta dins lei carrieras d'Argier. Que m'expliquèt Belcacem Farès, es ansin que se sòna mon companh de la cambreta vesina, qu'amb leis arrestacions d'aquestei darrièrs jorns i a quasi plus degun pèr carregar lei messatges. Dins la Casbà, lei musulmans arriban encara de lei passar, mai dins lei quartiers europencs, lei progressistas, que fasian aquò son liquidats

Adonc, pèr ieu, s'agís plus de m'entrevar de tracs e de jornalets, e pèr subrepès de quauquei messatges. Ara, es plus rèn qu'aquestei que còmptan. E d'autant mai que lei paràs que furnan d'en pertot t'entrepachan encara lo trabalh e alentisson la circulacion deis informacions.

Es un vièlh militant Belcacem Farès. M'a dich qu'èra intrat dins lo nacionalisme tre 1925, amb l'Estèla Nòrd-Africana. Mai, es rèn qu'en 1933 qu'aquest movement menat pèr Messali Haj te revendiquèt l'independéncia... Es totjorn que Belcacem Farès te seguiguèt Messali Haj quora fondèt en 37 lo Partit Popular Argerian que venguèt après la guèrra lo Movement pèr lo Triomf dei Libertats Democraticas. Passèt puèi a l'Organizacion Especiala dau M. T. L. D. e se desseparèt de Messali Haj que jogava au dictador. Après leis eveniments de 1954, intrèt au F. L. N. que luchava tant còntre lei Francés que

còtra lo Movement Nacionalista Argerian de Messali Haj que fasiá objectivament la politica dei Francés.

Me contèt tot aquò, Belcacec Farès, qu'eu non podiá sortir de son recapte estènt que la polícia l'avián ficat e sabián qu'èra dins Argier.

Amb sa vòtz, riscava pas d'escapar! Esperava que s'amaisèsson un pauc lei causas pèr trobar una escasença de rejónher lei maquis.

Mai de trenta annadas que se bat aquest òme.. Trenta annadas pèr veire enfin leis Argerians, musulmans e mai quauquei judius e pès-negres, a mand d'obténer una independéncia que lo govèrn francés li refusan mai que siam segurs ara, coma que vire a Argier, que ganharem. Au nòstre, en Occitània, quant n'i a de gènts que te faguèron lo pantais de crear son estat occitan, mai restèron encalats aquí... Es que Mistral ò Valèri Bernard, ò Perbòsc, i pantaièron pas? E mai d'autres? E que puèi, pèr pas macar lei consciéncias, benlèu sa consciéncia a elei, afortiguèron qu'èran francés, e ni cort ni costier?

Luega d'escriure aquò dins de poëmas nacionalistas, perqué o diguèron pas d'un autre biais, pèr exèmple tot afortissènt sa pertenença a un estat nacionau francés, revendicar son drech a l'occitanitat? E i aguèsson refusat aquest drech elementari, naturau, seriá venguda legitima sa batèsta pèr son estat occitan, e mai foguèsson minoritaris e pas seguits de tot lo mond? Qu'aurián inversat lei tèrmes dau problèma, qu'es leis autres que serián estats lei separatistas!

Es de cavar tot aquò, que la solucion deu bèn existir pèr nosautres perèus, mai serà de tot segur diferenta de çò qu'es a se complir aici.

Ai un pichòt fais de messatges que m'a fisat Belcacec. Qu'ai pas agut léser de bofar après nòstra convèrsa. E mai siá dimenge, fau mon mestier nòu de corratier qu'es censament una escasença de trobar lei gènts au sieu. Pron que foguèssi pas chaspat pèr lei paràs, que trobarián de qué m'escafar dei contaròtles, qué!

Siau en cò d'un comerciant musulman. Li laissi mon papier. Me ne fisa un autre que quicha fòrça, me ditz. E me vaquí a lampar amb la quatre cavaus pèr anar a l'autre bot d'Argier, devèrs Hussein-Dei ont m'espèra un autre amic.

Es comerciant tanbèn. Es miègjorn e me convida a manjar au sieu dau tèmps que sa filha adutz lo messatge en d'autrei companhs... La cadena, qué... Es pas manco chifrat aquest messatge, qu'ara t'an totei lei còdes lei paràs. Es melhor d'anar lèu e de plus degalhar de tèmps a codar puèi descodar. Sabi qu'es pèr avisar de companhs que son recapte es reperat... Deu èstre un policier musulman, ò europenc?, qu'a balhat l'entresenha.

Charram lo comerciant e ieu. Es dins lei teissuts. Ganha bèn sa vida, mai eu tanbèn, fa d'annadas que milita dins lei mitans nacionalistas. L'estona pas de veire un Europenc amb elei, que me ditz que quora se debanèron leis eveniments de Setif, en 1945, que foguèt coma la repeticion de la revòuta de 54, te mandèron un comunista, lo doctor Catouard, en preson qu'aviá protestat còtra la repression. Çò que l'empacha pas

d'èstre d'a fons antí-comunista a mon negociant. Que se pènsa que religion musulmana e marxisme non pòdon anar cotria. E n'apoficha pèr me far una mena de cors sus lo drech musulman. Pèr afortir son antí-comunisme, me parla deis eveniments d'Ongria.

L'après-dinnar, tòrni dins lo cèntra d'Argier. I a de policiers un pauc d'en pertot, mai doni d'èr a un estudiant pè-negre amb mon costume e ma gabardina. Pas degun me demanda rèn... Amb lei paràs seriá bensai pas parier... E Melicà? Assagi de pas pensar a ela que senon podriáu pas perseguir mon trabalh. Mai, m'arrapa son image de tèmps a autre, e me sènti la garganta esquichada pèr l'angoissa que me demandi ont l'an mesa, çò que li an fach...

Zo! Que me devi pas laissat anar. Siáu au quartier de Belcourt. Lei gènts an l'èr tot desaviats. De qu'arriba? Demandi a quauqu'un:

— De qué i a?

— De qué i a? Coma, sabètz pas' ncarà? E bèn, lei fèls, aquestei caronhas, t'an fachas petar de bombas dau tèmps que se debanavan lei partidas de fòtbòl a l'estadi municipau e a El-Biar... E lei paràs que disián que leis avián completament liquidats... Puta! vai! Que leis auràn, lei paràs!

Oc, t'avián montat una operacion pèr mostrar que maugrat que foguessiam corsejats, eriam encara aquí. Qu'eriam pas a la desbranda. Mai, aviá pas degut èstre caucanha, que de pausaires de bombas ne deviá pas restar espés...

Me cau rintrar que lei gènts s'esbinhan e qu'es melhor que fagan pas atencion a ieu.

Marrit aquest dimenge... Lei companhs qu'ai vists son mesfisós e mai maucorats. Coma ne podriá èstre autrament quand cada vètz qu'ausisses la campaneta te demandas se te vènon pas arrestar?

Arribat a l'ostalàs ont ai la cambreta, viri un pauc que me disi qu'ai d'èstre prudent. Que seriá colhon de se far prene quora t'imaginas qu'au recapte seràs tranquil. Non. Rèn de sospècte. Eviti de far de bruch e me sarri de la pòrta de la cambreta de Belcacem. Tot es normau. Piqui:

— Intra, me ditz Belcacem.

— M'aviás ausit?

— Sas, trenta annadas a fugir la polícia, te dona lo biais!

S'un còp i siás, a trenta annadas, comprendràs!

Li fau un brèu dau trabalh de la jornada:

— Basta, me vèn, l'atemptat de uèi es una brava accion de glòria, verai, mai me pènsi qu'es estat una cagada, qu'aguessiam pas bolegat lei paràs se serián benlèu encogordats que se serián creguts que nos aurián toteis agantats ò quasi... Veses, Glaudi, lo romantisme, l'accion pèr l'accion, ne fasèm encar tròp... L'eficacitat, pèr ieu, seriá estada d'aver sachut aplanar la batèsta ara, que senon i passarem totei.

— Possible, mai forçar una division d'elèit de restar dins Argier pèr mantenir l'òrdre, es qu'ajuda pas leis maquis? Qu'an morflat, elei, qué! E l'opinion internacionala?

— Parlas coma Abane Ramdane. Es positiu tot aquò. Ajuda. Mai, e lo còmpte, l'as fach? Es melhor de servir Argier, qu'un atemptat de tèmps a autre te fa mai de bruch qu'un centenau de sordats francés desquilhats dins lo campèstre... Que se la perdèm, aquesta batèsta d'Argier, metrem fòrça tèmps avans de ne poder durbir mai una altra, de batèsta, aquí.

Me sembla que dins lo corredor i a quauqu'un que marcha:

— De qu'es? I a quauqu'un, non?...

— Si... Brandes pas. Deu èstre lo messatgier. Espèra...

— Lo messatgier?

— Cada vèspre, un fraire vèn pèr quèrre lei messatges e nos dar lo trabalh pèr l'endeman... Enfin cada vèspre despuèi aièr, que siás arribat!

Un fretament còntre la pòrta. — Cu es aquí?

— Vèni pèr lei papiers...

— Intra!

A sortit lo pistolet, Belcacem, e s'es mes de caire tot me butant dins un recanton. Intra un òme, un jovent:

— A, siás tu, Salem, qué nòvas?

— Tè, aquí lei papiers... Lei nòvas, ne sabes tant coma ieu, que lo trabalh vèn de plus en plus penible, que son d'en pertot aquestei chacaus...

— T'avèm causida una dralha perilhosa... Ata! Tè, aquí çò qu'auràs de tornar ais amics.

A partit lo messatgier. Charram encara un pauc Belcacem e ieu, puèi me vau empalhat qu'ai sòm. E tròbi pas la sòm qu'ai sèmpre l'image de Melicà davant leis uelhs, dins la tèsta. Se fau pas de prètzfach, me pòdi pas empachar de somiar a ela. Fin finala, es l'alassament que me fa cabussar dins una sòm bolegadissa, tota poblada de cauca-vièlhas.

Lei messatges, lei passi. Mei jornadas son bèn plenas ara. Es lo vèspre, cada vèspre que me tòrna aquest sovenir de Melicà... Que me fach cometre una imprudéncia que siáu anat veire Ahmed Zidane. A començat, aquest d'aquí de me fonhar estènt qu'auriáu pas jamai degut me mostrar mai dins lo quartier. Verai qu'ai cambiat de cara estènt que me siáu tenchat lei peus en negre, que te tènì una mostacha negra tanbèn, e mai de lunetas Mai, un vesin ancian te pòt totjorn remetre. A agut puèi pietat de ieu, e m'a après que Melicà èra embarrada, que lei paràs avián pas de pròvas còntre ela, rènt que de presompçons... Adonc, te l'avián pas largada estènt que la pensavan pas innocenta, mai te l'avián mandada dins lo quartier feminin de la preson Barberousse.

Te l'auriáu abraçat Ahmed! M'encalèt:

— Escota, te voliáu assabentat d'aquò, que te n'aviáu fach la promessa. Siás vengut avans que poguèssi.

Ara, me vas fotre lo camp, qué! Qu'as pron fach lo colhòti!

Passa pèr darrièr, e que pas degun te vegue!

Eri tant contènt de çò que me veniá de dire que tot m'entornant a Bab-el-Oed, fasiáu que cantar... E t'aguèri una jornada clara. Pasmens, es la nuèch que va pas... Me deuriáu rasonar.

Capítol XXVII

An decidit de quitar Argier, lo C. C. E., que s'i pòt plus tenir. Tota la jornada d'aièr te l'ai passada a aduire de messatges tocant l'organizacion nòva quora serián plus aquí.

E vèni just d'aprendre que lei paràs t'an arrestat Ben M'Hidi, l'un dei sòcis dau C. C. E., en plen quartier europenc!

Dau còp, sabi plus çò que valon lei messatges que me rèstan de distribuir. Qué faràn leis autrei sòcis dau C. C. E.? Partiràn sus lo còp? Retardaràn sa partènça? L'avançaràn?

Me decidissi de tornar au recapte pèr fin de veire amb Belcacem. E avisarem ensèm sus çò mestier de far.

Me vau beure una bièrra dins un bar qu'ai pas decessat de marchar despuèi la començança de l'après-miègjorn e qu'ai la pepida. Es pèr lei convèrsas dins la carriera qu'ai après l'arrestament de Ben M'Hidi. Que lei pès-negres, li agrada de far un gròs chamatan cada còp que lei fèls s'agantan una rostassa... Te fa mai de doas annadas que de chamatans ansin, n'i a, e de fèls n'i a mai que mai! Enfin, dins una poblacion enganada e desesperada coma aquesta, se compren que tota nòva que rassegura siá comentada d'en pertot...

Dins lo bar, i a de clients, de mèmbers deis Unitats Territorialas a çò que compreni. Son a charrar. Fau coma s'i ague rèn e mai escoti çò que dison. Parèis qu'es pèr còp d'asard, amb l'ajuda de mond, quasi d'amators, dau Dispositiu de Proteccion Urbana, organisat pèr lo coronèu Trinquier

— un Occitan mai, me disi!, que lei paràs de Bigeard te pesquèron Ben M'Hidi.

S'escondiá de contunha dins la Casbà, e pèr una vètz que s'aviá vougut assostar dins lei quartiers europencs, èra pas estat favat...

— Espèri bèn que lo supremiràn, lei paràs, vèn un U. T., que se lo laissan a la polícia, te trobaràn bèn una faïçon de lo far passar en jutjaments!

— E li evitaràn la guilhotina a aquest assassin! Qué lo te crèban!

Te l'an pres Ben M'Hidi, i a pas ges de dobtar. Acabi la bièrra e sòrti. Vau prene l'autò qu'ai laissada darrièr l'espitau Mostafà.

T'enrègui la carriera de l'Abbé Grégoire, qu'es encara un nom que nosautres Occitans, coneissèm bèn, una bordilha de la fusta d'aquestei que menan la guèrra en Argeria, quora remarqui de paràs que fan de contaròtles d'identitats. Son cinc. De qué far? Siáu tròp ras d'elei pèr m'entornar. Siáu en chancèla, puèi fau avans que m'an vist e que mon actitud li semblariá sospècta.

De gènts son a mostrar sei papiers. Un parà, un jovent tot blondinet amb una mostacha pissosa, me vèn:

— De qué carrejatz dins aquest cartabèu? Durbètz-lo... E vòstrei papiers d'en primier...

— Oc, vaquí...

Reluca la carta d'identitat; compara ma cara amb la fotò. La sèrva. Dedins lo cartabèu meti de documents d'assegurança, de dorsiers de clients. Lei messatges, sensa nom ni mai adrèça que gardi aquò dins la mementa, leis ai dins lei pòchas. Furna una passada dins lo cartabèu lo parà, puèi me ditz:

— Volètz levar lei braç qu'ai de veire çò qu'avètz dins lei pòchas.

Puta de puta! Que viran mau lei causas. Pèr ara, lèvi lei braç e laissi lo parà chaspar lei pòchas. Me sòmii que fa bèu tèmps, e estènt qu'ai pas cargat de gabardina, serai mens entrepachat! Te sòrt d'envolopas de la pòcha de drecha, que

t'an dessus un numèro de còde. Ne duèrp una e va pèr se revirar vèrs sei companhs. Ai de reguitnar, qué! Lo t'aganti pèr leis espatlas e li te fau una cambeta, camba drecha sus camba drecha, çò que li dison en judò un ò-sòta-gari classic, que lo te manda pèr sòu sus lei esquinas.

E me meti de córrer en ziga-zaga estènt que sabi que me van tirar dessus.

Son estats sosprés qu'avián lei mitralhetas en bricòla, e me laissa aquò léser pèr enregar una carriereta que mena vèrs la veitura. Poja, aquesta carriereta, e ai lo bofar que me fa manco que lampi tant que pòdi. Darrièr ausissi córrer. Davant ieu, de gènts davalan, de pès-negres qu'un assaja de m'agantar, e mai de musulmans que s'escartan pèr me laissat passar, puèi se meton au mitan dau camin. Ausan pas tirar lei paràs. Siáu au bot de la carriereta, encara un esfòrç... Subran, se met a petar. Tiran ara. Una raissa de balas me frustan e se van tancar dins la muralha d'en fàcia. Ai ajonh l'autra carriera. Aquí la veitura. I siáu. Sòrti lèu lèu la clau, intri, meti lo contacte, ronca lo motor, passi la primera, desamarri, la segonda, quichi sus l'abrivaire, bombís l'autò. Regardi dins lo retrovisor. Son arribats lei paràs au daut de la carriereta, just pèr apercebre la veitura qu'es a desaparèisser. N'i a un que tira una darriera raissa de mitralheta, pèr consciéncia... Siáu sauvat.

Me pènsi pas qu'agan pogut relevar lo numèro de l'autò qu'èri aumens a cent-cinquanta metres e qu'èran tot desalenats. Mai, ai pas plus de papiers, ara... Me fau assajar de rintrar au recapte. Pron que rescòntri pas de contaròtles! Tant qu'a far, es melhor de passar pèr lo cèntr de la vila. E luega d'escalar vèrs El-Biar, en davalant devèrs lo pòrt, te preni una escorcha. Passi pèr lei carrieras centralas, siáu a la carriera Bab-Azon. Vaquí Bab-el-Oed. Vau me garar.

Es a m'esperar Belcacem:

— Me demandavi çò que fasiás... Que sabes qu'an arrestat Ben M'Hidi, qué? L'an anonciat au pòst.

— E bèn m'entornavi quora o aprenguèri, solament, s'es mancat de gaire que foguèsse parier pèr ieu!

— De qué t'es arribat?

E fau a Belcacem la raconte de l'afaire dei paràs.

— Bòn, me vèn, aquò vòu dire qu'as de te levar dau mitan tant que t'auràn pas fargada una identitat nòva. Cau avisar Ahmed Zidane...

Esperam nòstre agènt que deu passar aperiquí sèt oras de vèspre. A sèt oras, rèn. Acomençam de nos far de questions. Ne siam a nos demandar se te l'an pas agantat quora ausissèm quauqu'un dins lo corredor. Marcha lèu. Pica a la pòrta. Duerp Belcacem. Es Ahmed Zidane!

— Qué fas aquí, Ahmed?

— An pres lo pichòt Salem... Vènon d'arrestar lo doctor Chaulet... An quitat Argier lo C. C. E.... Tòrnan au maquí. Ieu, siáu sus la tiera ara, e foguèt miracle qu'escapèssi... An tanbèn l'adrèça d'aicí... Podètz pas restar... Zo! Cau partir a la despachada que senon siam perduts!

Se drèica Belcacem e sensa dire rèn, s'abilha. Fau parier e me vau prene de sòus qu'ai dins un tirador. Podrà servir.

Enregam lo corredor. Arribam e l'escalier quora s'ausís la pòrta de dabàs que se duèrp e de gènts que charran. La vòtz de l'abat Gautier que parla fòrt. Qu'es pèr nos alertar! Lo laissan pas acabar que d'òmes escalan en corrènt. Reculam. Coma far?

— Pèr lei garatges, lèu, pèr lei garatges, disi!

Corrèm. Intri dins la cambreta mieuna. An passat pèr l'autra cambreta Zidane e Belcacem. Duèrbi l'èstra e la vau encambar quora quauqu'un buta la pòrta. Sensa chifrar parti tèsta sota dins lo parà qu'intra. Te l'empegi en plen dins l'estomac. Tomba l'òme, que s'ensuca còtra la paret. Arriba sus ieu un autre parà:

— Rend-te! Lei braç en l'èr!

Ai lo canon de la mitralheta sus lo vèntre. D'un gèst brusc, escarti lo canon e li mandi lo pè dins lei colhons. Se tòrse, plegat en dos. A costat, dins la cambreta, tiran. Un tresen parà arriba que siáu tornat a l'èstra. Sòrti lo pistolet e largui dos còps. Te l'estanqui que lo vesi tombar. Sauti. Siáu sus lo cobèrt dei garatges. Corri. Cor quauqu'un d'autre. Viri lo cap. Es Ahmed Zidane:

— Giscla! me fa, giscla!. Encar un saut e siam dins la carriera. Peta darrier. Aürosament que fa nuèch.

— A la veitura, li cridi, vène amb ieu!

Es aquí la quatre cavaus, a l'endrech que m'èri dich que seriá la plaça melhora s'un còp aviam de fugir. Siam dins la

veitura:

— E Belcacem?

— Belcacem... Mòrt... Es eu que m'a sauvat qu'èra darrier e qu'a morflat la raissa de mitralheta.

Marcha la veitura. Meti lei velhairitz rèn que quora siam fòra la carriera e pron luenh:

— Ont anam?

— Restam dins Bab-el-Oed... Aicí, i a de recaptés que son pas'n cara reperats.. T'ensenhi lo camin.

Rotlam pas gaire que dins pas cinc minutas Ahmed me ditz d'aplantar:

— Ara, anam d'a pè. Vaquí l'ostau, un immòble grand, qu'a tanbèn doas intradas m'explica Ahmed. Avèm mes l'autò tocant l'una dei intradas. Se quicham que s'agís pas d'èstre contarotlats pèr una patroilha. Que seriam bònns pèr l'interrogatòri.

Siam dins l'autra carriera, davant la segonda intrada. Campanèja Ahmed. Nos duèrbon. Escalam au primier plan. Campanèja mai a una pòrta. Una femna nos fa intrar, sensa pausar de questions. Es una Europenca, blonda, dins lei quaranta ans:

— Assetat-vos, nos vèn. Siam dins un salon, moblat dins un estile ancian, sègle dètz-e-uèch me sembla, e mai sigui pas tròp sabentàs dins aquesta matèria.

— Siam corsejats pèr lei paràs, ditz Ahmed, es que nos podètz escondre? Pèr un moment?

— Vos escondrem dins lo pesaron qu'avèm adaut... Mai, serà pas possible l'òngtèmps que vènon d'installar lo D. P. U. e que totei lei gènts de l'immòble son ficadas...

— Una brava bordilharia aquesta D. P. U., qué! Qu'es coma aquò qu'an pres Ben M'Hidi. Mai, vos vouldriam pas metre dins la moscalba. Volèm prene lenga amb de companhs e rasclar d'aquí lèu lèu. Avèm de besonh de veire vòstre òme pèr aquò....

— Serà lèu aquí. Avètz manjat?

Coma s'aguessiam somiat a manjar! Es ara que s'avisam que nos an donat talent lei emocions. S'entaulam e nos adutz de qué manjar la dòna. Subran, un bruch de sarralha que cranilha... Siam drechs Ahmed e ieu, lo pistolet a la man:

— Vos ne'n faguetz pas que deu èstre mon òme!

Oc, qu'es son òme. Un Europenc d'aperquí son tèmps. Pichòt, que te dona d'èr a una mièja blessura. Me disi que i a de pareus que sembla pas possible que s'acordèsson... Mai, tre que parla l'òme,

compreni que sa molher, qu'es fòrça bèla filha, te lo badèsse. Es un òme intelligent que conois Ahmed Zidane. Que t'an ja complit d'òbra ensèm. Es un foncionari dau Governament Generau. Sabi d'ont venián lei papiers faus qu'aviam, que son pasmens autentic!

— D'aquesta passa, nos explica, cau sortir d'Argier. O s'escondre dins la Casbà... Mai, lo problèma es d'intrar dins la Casbà. Vau veire... Vos cau de papiers pèr deman. Vos anatz aliscar e vos vau tirar lo retrach que n'ai de besonh.

Nos mena puèi au darrier estanci ont i a de pesarons pèr lei servicialas. Aquest ostau, pron drud, es lo tip de l'immòble borgés francés deis annadas 1900:

— Seretz pas tròp mal aquí, enfin... Dins lo corredor, au fons, avètz un escalier de secors que mena a l'intrada segondària, aquesta de darrier, vesètz? Avètz de qué beure e manjar dins lo bufet. E avètz tanbèn un pòst pèr lei nòvas. Vos laissi, mai assajatz de pas far tròp de bocan! Tornarai deman.

Charram pas fòrça Ahmed e ieu. Se coijam que siam ablasigats pèr leis emocions de la jornadas. Avèm manco plus la fòrça de parlar. E maugrat lei pensaments e leis inquietuds, s'endormèm sus lo còp.

Capítol XXVIII

Avèm dormit de tard, mai siam tot requinquilhats ara. Metèm leis informacions que te parlan mai de la pilha gròssa qu'an facha lei paràs amb Ben M'Hidi, e t'anóncian que quasi totei lei responsables dau F. L. N. dins Argier son estats pres ò a mand de l'èstre. Verai ò pas?

Era verai, coma nos ditz Alan Guillier, qu'es lo nom dau foncionari que nos escond, quora arriba vèrs miègjorn:

— Sabon quasi tot, lei paràs, que la gegena es una aisina fòrça eficaça... Van ais endrechs senhalats dins l'ora qu'aprenon quauque rèn. Verai que siam en plena desbranda. Pèr çò qu'es de ieu, non sabi pas pèr quant n'ai encara, mai m'auràn! O alara, seriá pas de crèire... Ma molher, la voudriáu remandar en França. Vòu pas, qu'es tanbèn au F. L. N. Nos auràn lei Lacoste e sei complicités... Pòdon pas comprene qu'Argeria es un país amb de gènts, pès-negres, judius, musulmans, que i podrián viure ensèm dins la patz... Vòlon pas comprene... Non, comprenon, que darrier aquesta ideologia imperialista, i a leis interès deis cataus que fan susar lo burnós... Lo burnós dei musulmans e tanbèn aquest dei pès-negres ò dei judius, de la peissalha, qué! E aquestei d'aicí te seguisson lei gatamiaula...

Avèm de papiers en regla. Sap pas'ncau Guillier, ont

anarem: lo maquis ò la Casbà? Nos dirà aquò dins l'après-miègjorn qu'avèm de quitar l'ostau avans lo sera. Es tròp perilhós d'estar aquí.

Va pèr sortir:

— Auriatz pas de nòvas d'una amiga... Melicà Lamine que li dison...

Melicà Lamine... Oc... Es tu Ahmed que me ne parlères

qué! Oc... Es totjorn a la preson Barberousse. Sabon rèn sus seis activitats... Pron que dure!

Segur qu'es mai pèr Guillier qu'aviá pogut aver de nòvas de Melicà, Ahmed. Auriáu degut devinhar. Es totjorn a Barberousse. Quasi una seguretat pèr ela. Ai aquest pensament de mens.

E t'ai acampat dau còp, un apèis de leon. Ahmed, coma li fasiáu la remarca, d'apondre:

— Qué òc! D'un leon d'Atlàs! D'aquestei que te mòstran dins lei circs e que vènon pas jamai d'Atlàs estènt que n'i a pas plus!

— Mai, n'i aguèt!

— Verai, que n'i aguèt! E tèn, l'un dei plus grands cagaires de leons d'Argeria foguèt un Occitan, Juli Gerard. Un Provençau. Te ne tuèt un trentenau dins sa vida... E coma tot lo mond te lei corsejava, lei leons, un pauc coma pèr çò qu'es de nosautres, e bèn leis exterminèron que lo darrier foguèt desquilhat dau caire de Batnà en 1893... Just dins la region ont ara avèm nòstrei maquis mai importants! E es pas una simpla coïncidècia aquò! Mai, pèr nosautres, podran pas far parier qu'amb lei leons. Serem jamai exterminats, que grellharàn de lònca d'òmes pèr aparar Argeria e la tornar rendre liura... O alara, aurián de tuar totei leis òmes d'aquí, e ont trobarián puèi de treballadors?

— Juli Gerard, un Occitan qu'ajudèt a l'exterminacion dau leon en Africa dau Nòrd... E avián pasmens lo drech de viure, lei leons, sus aquesta tèrra!

— N'avian tant lo drech coma leis òmes. Maugrat que te manjesson de tèmps en tèmps una feda, s'un còp me'n sòrti, ieu, e bèn, obrarai pèr que ne tòrnan metre dins nòstrei montanhas! Que son una part d'Argeria, lei leons. Que totei, bèstias e gènts, pès-negres, musulmans, judius e mai leons, devon poder viure sus aquesta tèrra nòstra.

Oc, me rapèli d'aver legit un poèma de Mistral que te lo celebrava a Juli Gerard, lo tuaire de leons. Mai, prenènt ja la defensa dei leons se me rementi bèn... Es que Mistral l'aviá aguda la sentida qu'un Occitan, en tuant lei leons, fasiá recular la civilisacion?

E que non devián se far lei complicités dei colonisaires francés, leis Occitans? Vai saber? Nosautres, avèm pas de nos redémer en combatènt cotria amb lo pòble d'Argeria? Qu'es un biais d'escafar la porcariá que compligueriam en participant a la conquista. Mai, es que lei trabalbadors bretons, ò ausaciens, ò còrses, ò franchimands, aurián pas de far parier? Qu'es aquò l'internacionalisme.

Mai coma parlar d'internacionalisme a un pòble que s'es renegat estènt la nocion d'empèri francés que li an apresada a l'escòla pèr lo solet profièch de la borgesia? E aici, se de borgés indigenas an pres en carga lo fach nacional argerian, es qu'i avián un interès ò qu'avián plus simplement la petòcha! Lei collaboraires que rèstan coma Ali Checal, ancian vici-president de l'assemblada argeriana, an rènt de l'emir Abdel-Cader! E son estimats a son prètz pèr son pòble!

Qu'en Argeria, coma d'en pertot, es lo pòble solet que dins sa massa es demorat fidèl a sa lenga e a son país. Es que se pòt dire parier de la borgesia? E en Occitània? Aquí tanbèn, dins sa massa, son lei paures qu'an tengut la lenga. Mai, siam a mand de la pèrdre que la borgesia t'a identificada lenga e estat nacionau francés. Avèm de pan sus la canissa se volèm demorar occitans, dins un estat ont despuèi de sègles, te quichan sus lo fach que soleta la lenga dau poder es una lenga, tot çò autre estènt de patés. Mai, son lei rics que te tènont le poder, e adonc, pèr nosautres lo francés es bèn la lenga dei rics! Pòt pas èstre la lenga de nòstre pòble!

Qué son complicadas lei causas! Qu'es pas aisit d'explicar tot aquò en de gènts que leis an abituats d'aver vergonha de son parlar! Que se crèson que pèr èstre francés, an de besonh d'oblidar son occitan! S'aurora tot d'una, Ahmed qu'èra alongat sus lo lièch:

— De qu'as?

— Chut! Ausisses rènt?

Apari l'aureilha. Me sembla qu'i a coma un fretament dins lo corredor. Quauqu'un vèn qu'assaja de pas far de bruch. Me lèvi e sòrti lo pistolet.

Ahmed pren tanbèn son arma e va a la pòrta. Amòrça lo lume e la duèrp d'aise d'aise primier, puèi a brand, e tira dos còps de pistolet:

— Vène lèu lèu, que fau fugir!

Seguissi Ahmed que cor vèrs l'escalier de servici. A tota zuèrta davalam leis escaliers. Nos vaquí au plan-pè. Corrèm vèrs la pòrta. Siam tot bèu just sus lo trepador que vesèm una chorma de paràs qu'arriban, nos largan de raissas de mitralheta. Reculam e tornam intrar dins l'immòble. Me bandissi vèrs l'autra sortida amb Ahmed darrier. Just a aquest moment, dos paràs davalan de l'autre escalier. Tiri e cridi a Ahmed: — Lampa, zo, lampa que siás a la pòrta aquí!

Sòrt Ahmed e li parti a l'après. Corrèm dins la carriera. Ahmed es davant ieu, a bensai un vintenau de metres. Resquilhi e va picar de morre pèr sòu. Ròtli sus lo quitran. Siáu mai drech e parti mai quora de la carrieta que rejonh lo darrier de l'immòble ont i a l'intrada de servici, abocan dos paràs. Se revira Ahmed e vei que va èstre agantat:

— Part lèu, li cridi, fagues pas lo con... Pòs rènt pèr ieu, part!

Li tiran dessus lei paràs. Se met mai a córrer e s'esbinha pèr una carriera que vira mentre que de paràs sautan dins una jeep e desamarran. Ieu, ai levat lei braç. Que podíau far, alevat me rèndre? O alara, una resisténcia eroïca, sensa espèr...

Mai, es qu'aurai plus d'espèr, presonier dei paràs? Me pòdi pasmens pas laisser desquilha coma aquò! Que presonier, me lascia un pauc de relambi.

Qu'a sèmpre l'esperança d'un miracle, l'òme.

Se sarran de ieu lei paràs:

— Tè, mai un Europenc que frairèja amb lei bonhols! Siás un comunista, qué! me vèn un capitani. E me manda un fotrau dins l'estomac. M'a pas fach mau e mai ague picat assatz fòrt. Mai me plegui que devi pas mostrar qu'ai costuma de me prendre de nhòcas. Qu'es coma tot, lei nhòcas, a la començança sofrissètz, puèi quora avètz pres l'abitud de practicar un espòrt de combat, sentètz mens aquò.

— Cu siás, me vèn un luectenènt?

Me chaspa e me pren lei papiers:

— Tè, coma aquò te dison Andrieu Lacombe? Pèr nosautres, èras Robèrt Parmentier. Me'n foti... que Robèrt Parmentier non deu pas èstre ni mai ton nom vertadier, e aquest, lo trobarem que n'avèm lei mejans.

Me menan a una jeep, quora tòrna l'autra veitura qu'aviá partit a l'après d'Ahmed:

— A escapat lo porcàs! A escapat! E es eu que li permetèt d'escapar! E m'aganti un autre fotrau dins lei maissas. Ai la sang que giscla dei bocas. Rènt de grèu, vai!

Au moment que monti dins la jeep, vesi de paràs que sòrton de l'immòble te butant Alan Guillier e sa molher. Siáu presonier, verai, mai me fa plaser de veire qu'aquestei nos an pas chabít. E Ahmed es en libertat.

Capítol XXIX

Tot lo tèmps dau trajècte, muti pas. De vetz, me lipi lei bregas pèr secar lo sang que raja. Reluqui lei carrièras tot esperant qu'una escasença favorabla me permetrà de rasclar d'aquí. Mai non, m'an mes de mandòtas, lei paràs, e me tènon d'a ment. Se Devon mesfisar que m'an l'èr d'aver d'entresenhas sus ieu e mai mon activitat a Argier.

Nos vaquí au cèntrè ont leis òmes dau 3e Regiment Estrangier de Parachutistas t'acampan lei presoniers. En transit me pènsi, que senon, seriá tròp pichòt aquest bastiment.

Me dison rèn lei paràs. Entre elei, parlan subretot deis operacions qu'auràn de complir après m'aver laissat au cèntrè. Aquí, m'embarran dins una cèla, solet.

Pèr ara, pòt anar. Mai sabi que durarà pas, que van far çò que caudrà pèr me far parlar, e li debanar leis informacions qu'espèran. Ai idèa de m'encanhar, de dar rèn que de causas que riscaràn pas de metre en perill de camarades. Mai, coma vau reagir a la tortura?

Çò essencial es qu'ague pogut escapar, Ahmed Zidane, qu'aurà avisat lei companhs. Pèr Alan Guillier e sa molher, sabi pas ont leis an menats. Probable que son perèus embarrats dins de cèlas tocant la mieuna. Segur que grandmercejant lo sistèma de la gegena, leis paràs an acampat tot un fais d'informacions.

Mai, es que li permetrà de ganhar lo cèu a aquestei que te l'emplègan e van a messa cada dimenge? Que coma ditz

— La cançon de la Crosada a prepaus de Simon de Montfòrt, s'èra possible aquò, i a rèn qu'aquestei gènts que i serián, au paradís!

Fa benlèu mièjora que siáu aquí qu'ausissi que son a despestelar la pòrta. Intra un luectenènt e mai dos sergents. S'assètan sus lo bòrd dau lièch e m'agachan, puèi lo luectenènt me vèn:

— Alara, diga-nos cu siás pèr de verai. Sabèm qu'avans Robèrt Parmentier, èras Glaudi Teissier, nascut a Aubanha, qu'èras l'amant de Melicà Lamine, l'avocata estagiària qu'es a Barberousse. Acomençam d'aver de detalhs sus ela. E lo tipe qu'a capitat d'escapar èra l'un de teus amics, Ahmed Zidane... Veses qu'avèm remontada la renguiera e qu'acomençam d'èstre bèn assabentats, qué!

Pòdi pas negar l'evidéncia.

— Oc, d'acòrdi, es verai, mai ieu, sabi rèn de rèn... Pèr çò qu'es de Melicà Lamine, èra ma mestressa, òc. E puèi, es que n'avètz pas vosautres, de mestressas, dins leis Argierencas que demandan pas qu'a se far baisat? Adonc, pèr aquò, rèn de veire... Trabalhavi pèr lo F. L. N. verai, mai me pagavan, èra pèr l'argènt que m'agrada d'èstre sapat, de viure larg, e aquò's un mejan!

— Perqué as pas trabalhat pèr nosautres?

— Pagatz pas tant bèn.

— E pèr lei gènts que fan de còntra-terrorisme?

— Lei conoissi pas, elei.

— Bòn... E quora virèt mau, auriás pogut passar de nòstre caire, non?

— Disián que leis aviatz pas a la bòna leis Europencs que trabalhavan amb lo F. L. N....

— Mai, èras rèn qu'un aventurier, tu... Basta! Aviás l'abitud de trevar l'Otomatic amb ton avocata?

— Oc.

— Pèr l'atemptat, sabiás rèn? I èras pas lo jorn que petèt?

— I anavi pas cada jorn. Sabiáu rèn.

— Pasmens, i vesias fòrça oficiers, d'estudiants... N'aprenquères de causas, non?

— Si, que me pagavan s'adusiáu d'entresenhas interessantas.

— Arrèsta de talonar, qué! Diga-nos ton nom, lo vertadier. E t'aconselhi de parlar.

— Me dison Glaudi Teissier, siáu d'Aubanha...

— T'alasses pas qu'avèm verificat a l'estat-civil alara, veses...

Disi plus rèn.

— Escota bèn. Nosautres es pas nòstre trabalh de butar leis interrogatòris. Ieu, m'agradariá pas de te forçar de dire qué que siá se vòs pas... Me bastonar, òc... Mai lo rèst, es pas mon biais. Solament, n'i a d'autres, dei seccions especialas, que s'encargaràn d'aquò. Me comprenes?

— Oc, mai verai, sabi rèn.

— D'acòrdi, sabes rèn, pasmens l'avocata, risca d'emmoscalhaments tot plen, e nosautres, se podriam mostrar bravets amb ela benlèu...

Lei vaquí que bromejan ara, lei paràs, pèr mandar puèi lo musclau e me far escupir çò que vòli pas... Amb lei seccions especialas, sabi qu'elei, aici, e mai o vouguèsson, la podrián pas aparar Melicà. Coma

me lo diguèt Ahmed, d'aquesta passa, es un chaple, e s'a d'èstre sauvada Melicà, serà rèn qu'a la condicion que ne digui çò mens possible. Inch Allah!

— Sabi rèn, e adonc pòdi rèn dire! Ma mestressa i es pèr rèn de rèn, e serà una error grèva de vos pensar qu'es assabentada de qué que siá. Siáu pas Glaudi Teissier, d'acòrdi mai, mai se vos raconti quicom, podrà pas servir pèr ma mestressa, que sap pas rèn...

— O sabèm pron que siás pas Glaudi Teissier. T'acontentas de confirmar lei precisions que pòs pas negar! Ton nom, lo sauprem plus tard. Çò que nos interessa mai es la tiera dei recaptés, deis ostaus, dei gènts que conoissiás a Argier. T'escotam.

— Sabi rèn.

— Fai un esfòrç.

— Pòdi pas que sabi rèn.

— Te vau sonar sabi rèn, a tu, qué! Vòs pas cooperar? Adonc, pèr ieu ai acabat lo trabalh. Te vendràn quèrre una seccion especiala. Se d'aicita que sián aquí, as chitrat, sòna-me.

Siáu solet tornarmai. Coma que virèsse, m'aurián fisat a la seccion especiala, rèn que pèr verificar qu'agui rèn oblidat, alara...

Espèri que sabon pas tot sus Melicà. Non, macarèu! Que se m'an debanat toteis aquestei cracas, a l'esbrofè, es que sabián pas. Adonc, me caudrà tenir, tenir amb la seccion especiala!

Me demandi s'auriáu pas mièlhs fach de tirar sus lei paràs, que, n'auriáu bensai desquilhat un, mai qu'ara auriáu plus rèn de créner. E seriáu pas aquí, lo vènt e esquichat pèr la peur...

Quant d'Occitans dins aquestei paràs? Qu'a l'accent qu'èra pas ponchut, me siáu avisat que ni aviá, e tanbèn de Còrses. Son venguts lei poliçons dau capitalisme francés, estènt entendut que lei Franchimands, elei, es subretot dins d'usinas de son endrech que complisson de trabalhs d'esclaus... Siam toteis esclaus, d'un biais ò d'un autre. Mai, nosautres, leis Occitans, lo siam dos còps mai, qu'encara avèm de far lei poliçons e qu'aparam l'ideologia dei mèstres en picant sus lei gènts, en tuant leis Argerians, en justificant aquesta actitud dins nòstre país...

Es egau, lo diable pòrta pèira que siáu segur que d'aquesta guèrra te sortiràn d'idèas nòvas. Qu'es pas possible de martirisar un pòble, d'enganar de gènts que s'imaginan d'èstre francés e te cridan: —

Argeria Francesa, d'utilisar de sordats, de C. R. S., de poliçons e mai de gendarmas venguts pèr una brava part dei regions allogenas de França sensa que

s'amadurèsse a tèmps ò a tard una presa de consciéncia. Sota condicion qu'i ague d'òmes pèr ajudar a aquò.

Melicà m'a permés de comprene que la libertat vertadièra passa pèr lo respècte deis autres e lo socialisme que non se pòdon desseparar. Que senon, i a plus de libertat, plus de respècte, plus de socialisme... E son ja a s'auorar, nòstreis òmes. Qu'èra a comprene Rogier, tuat a mon caire, en Cabília, Occitan alienat que trobava mai sa dignitat. Oc, es a espelir un mond nòu amb aquesta guèrra bruta, poirida...

Es badiera la pòrta:

— Tè, es eu... Son aquí la seccion especiala. Puta de puta! Zo, cau mostrar qu'es pas pèr de regardèlas qu'avèm luchat, e que siam rèn qu'a l'acomençança de la batèsta, qué! Me butan defòra. Adieu.

© CIEL d'Oc – Avoust 2004